

सङ्क्रमिंसु; उपसङ्क्रमित्वा अपेकच्चे भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु; अपेकच्चे भगवता सद्विं सम्मोदिसु, सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु; अपेकच्चे येन भगवा तेनञ्जलि पणामेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु; अपेकच्चे भगवतो सन्तिके नामगोत्तं ५ सावेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु; अपेकच्चे तुष्टीभूता एकमन्तं निसीदिंसु।

८. अस्सोसि खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो – “समणो खलु, भो, गोतमो सक्यपुतो सक्यकुला पब्बजितो मिथिलं अनुप्पत्तो, मिथिलायं विहरति मखादेवम्बवने” ति । अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो सम्बहुलेहि सावकेहि’ सद्विं येन मखादेवम्बवनं तेनुपसङ्क्रमि । अथ खो ब्रह्मायुनो ब्राह्मणस्स अविद्वूरे १० अम्बवनस्स एतदहोसि – “न खो मेतं पतिरूपं योहं पुब्बे अप्पटिसंविदितो समणं गोतमं दस्सनाय उपसङ्क्रमेयं” ति । अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो अञ्जतरं माणवकं आमन्तेसि – “एहि त्वं, माणवक, येन समणो गोतमो तेनुपसङ्क्रम; उपसङ्क्रमित्वा मम वचनेन समणं गोतमं अप्पाबाधं अप्पातङ्कं लहुटानं बलं फासुविहारं पुच्छ – ‘ब्रह्मायु, भो गोतम, १५ ब्राह्मणो भवन्तं गोतमं अप्पाबाधं अप्पातङ्कं लहुटानं बलं फासु-विहारं पुच्छती’ ति । एवं च वदेहि – ‘ब्रह्मायु, भो गोतम, ब्राह्मणो जिणो वुड्हो महल्लको अद्वगतो वयोअनुप्पत्तो, वीसवस्ससतिको जातिया, तिणं^१ वेदानं पारगू सनिघण्डुकेटुभानं साक्खररप्पभेदानं इतिहास-पञ्चमानं, पदको, वेय्याकरणो, लोकायतमहापुरिसलवखणेसु अनवयो । २० यावता, भो, ब्राह्मणगहपतिका मिथिलायं पटिवसन्ति, ब्रह्मायु तेसं ब्राह्मणो अग्गमक्खायति – यदिदं भोगेहि; ब्रह्मायु तेसं ब्राह्मणो अग्गमक्खायति – यदिदं मन्तेहि; ब्रह्मायु तेसं ब्राह्मणो अग्गमक्खायति – यदिदं आयुना चेव यससा च^२ । सो भोतो गोतमस्स दस्सनकामो’” ति ।

- १४२ १४३ “एवं, भो” ति खो सो माणवको ब्रह्मायुस्स ब्राह्मणस्स २५ पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्क्रमि; उपसङ्क्रमित्वा भगवता सद्विं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं अटासि । एकमन्तं ठितो खो सो माणवको भगवन्तं एतदवोच – “ब्रह्मायु, भो गोतम, ब्राह्मणो भवन्तं गोतमं अप्पाबाधं अप्पातङ्कं लहुटानं बलं फासु-विहारं पुच्छति; एवं च वदेति – ‘ब्रह्मायु, भो गोतम, ब्राह्मणो जिणो

१. माणवकेहि – सी०, स्या०, रो० । २. ० अनुप्पत्तो – म० । ३-३. सी० पोत्थके नत्थि ।

वुद्धो^१ महल्लको अद्वगतो वयोअनुप्ततो, वीसवस्ससतिको जातिया, तिण्णं वेदानं पारग् सनिघण्डकेटुभानं साक्खरप्पमेदानं इतिहासपञ्चमानं, पदको, वेय्याकरणे, लोकायतमहापुरिसलक्खणेसु अनवयो। यावता, भो, ब्राह्मणगहपतिका मिथिलायं पटिवसन्ति, ब्रह्मायु तेसं ब्राह्मणो अग्गमक्खायति – यदिदं भोगेहि; ब्रह्मायु तेसं ब्राह्मणो अग्गमक्खा- ५ यति – यदिदं मन्तेहि; ब्रह्मायु तेसं ब्राह्मणो अग्गमक्खायति – यदिदं आयुना चेव यससा च। सो भोतो गोतमस्स दस्सनकामो’” ति।

“यस्सदानि, माणव,^२ ब्रह्मायु ब्राह्मणो कालं मञ्जती” ति।

अथ खो सो माणवको येन ब्रह्मायु ब्राह्मणो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा ब्रह्मायुं ब्राह्मणं एतदवोच – “कतावकासो खोम्हि^३ १० भवता^४ समणेन गोतमेन। यस्सदानि भवं कालं मञ्जती” ति।

९. अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्कमि। अद्वासा खो सा परिसा ब्रह्मायुं ब्राह्मणं दूरतो व आगच्छन्तं। दिस्वान ओरमिय^५ ओकासमकासि यथा तं जातस्स यसस्सिनो। अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो तं परिसं एतदवोच – “अलं, भो ! निसीदथ तुम्हे सके आसने। इधाहं १५ समणस्स गोतमस्स सन्तिके निसीदिस्सामी” ति।

अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्कमि; उप- सङ्कमित्वा भगवता सद्विं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीति- सारेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो भगवतो काये द्वित्तिसमहापुरिसलक्खणानि समन्वेसि। अद्वासा खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो भगवतो काये द्वित्तिसमहापुरिसलक्खणानि, येभुय्येन ठपेत्वा द्वे। द्वीसु महापुरिसलक्खणेसु कञ्चति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति – कोसोहिते च वथगुह्ये, पहूतजिवहताय च। अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो भगवन्तं गाथाहि अज्ञभासि –

“ये मे द्वित्तिसा ति सुता, महापुरिसलक्खणा ।

दुवे तेसं न पस्सामि, भोतो कायस्मिं गोतम ॥

20 B. 344,
R. 143

१. वुद्धो – सी०। २. माणवक – सी०, रो०। ३-३. खो भवं – सी०, स्या०, रो०।
४. मञ्जसी – सी०। ५. अथ न – सी०; ओरमत्थ – स्या०, रो०।

“कच्च बोसोहितं भोतो, वत्थगुयं नरुतम् ।
नारीसमानसव्यया”, कच्च जिव्हा न दस्सका’ ॥

“कच्च पहूतजिव्होसि, यथा तं जानियामसे ।
निन्नामयेतं पहूतं, कह्वं विनय नो इसे ॥

5 “दिट्ठधम्महितत्थाय, सम्परायसुखाय च ।
कतावकासा पुच्छाम्, यं किञ्च अभिपत्थितं” ति ॥

१०. अथ खो भगवतो एतदहोसि – “पस्सति खो मे अयं ब्रह्मायु
ब्राह्मणो द्वित्तिसमहापुरिसलक्षणानि, येभुययेन ठपेत्वा द्वे । ढीसु महा-
पुरिसलक्षणेसु कह्वति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति-
१० कोसोहिते च वत्थगुयहे, पहूतजिव्हताय चा” ति । अथ खो भगवा
तथारूपं इद्वाभिसङ्घारं अभिसङ्घासि यथा अद्वास ब्रह्मायु ब्राह्मणो
भगवतो कोसोहितं वत्थगुयहं । अथ खो भगवा जिव्हं निन्नामेत्वा उभो पि
कण्णसोतानि अनुमसि पटिमसि^१; उभो पि नासिकसोतानि^२ अनुमसि
पटिमसि; केवलं पि नलाटमण्डलं जिव्हाय छादेसि । अथ खो भगवा
१५ ब्रह्मायुं ब्राह्मणं गाथाहि पच्छभासि –

“ये ते द्वित्तिसा ति सुता, महापुरिसलक्षणा ।
सब्बे ते मम कायस्मि, मा ते कह्वाहु ब्राह्मण ॥

“अभिज्ञेयं अभिज्ञातं, भावेत्तब्बं च भावितं ।
पहातब्बं पहीनं^३ मे^४, तस्मा बुद्धोस्मि ब्राह्मण ॥

“दिट्ठधम्महितत्थाय, सम्परायसुखाय च ।
कतावकासो पुच्छस्सु, यं किञ्च अभिपत्थितं” ति ॥

११. अथ खो ब्रह्मायुस्स ब्राह्मणस्स एतदहोसि – “कतावकासो
खोम्हि समणेन गोतमेन । किं नु खो अहं समणं गोतमं पुच्छेयं – ‘दिट्ठ-
धम्मिकं वा अत्थं सम्परायिकं वा’” ति । अथ खो ब्रह्मायुस्स ब्राह्मणस्स
एतदहोसि – “कुसलो खो अहं दिट्ठधम्मिकानं अत्थानं । अज्ञे पि मं
दिट्ठधम्मिकं अत्थं पुच्छन्ति । यन्ननाहं समणं गोतमं सम्परायिकं येव अत्थं
पुच्छेयं” ति । अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो भगवन्तं गाथाहि अज्ञभासि –

१. नारीसहनामसव्यया – सी०, स्या०, रो० । २. रस्सिका – सी०, स्या०, रो० ।

३. पुच्छेम – सी० । ४. परिमसि – सी० । ५. नासिकासोतानि – सी०, स्या०, रो० ।

६-६. पहीणम्मे – सी० ।

“कथं खो ब्राह्मणो होति, कथं भवति वेदगू ।
तेविज्जो भो कथं होति, सोत्थियो किन्ति वुच्चति ॥

“अरहं भो कथं होति, कथं भवति केवली ।
मुनि च भो कथं होति, बुद्धो किन्ति पवुच्चती” ति ॥

१२. अथ खो भगवा ब्रह्मायुं ब्राह्मणं गाथाहि पञ्चभासि –

5

“पुद्वेनिवासं यो वेदि, सगगापायं च पस्सति ।
अथो जातिक्षयं पत्तो, अभिज्ञा वोसितो मुनि ॥

“चितं विसुद्धं जानाति, मुत्तं रागेहि सब्बसो ।
पहीनजातिमरणो, ब्रह्मचरियस्स केवली ।
पारगू सब्बधम्मानं बुद्धो तादी पवुच्चती” ति ॥

10

एवं वुत्ते, ब्रह्मायु ब्राह्मणो उट्टायासना एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा भगवतो पादेसु सिरसा निपतित्वा भगवतो पादानि मुखेन च परिचुम्बति, पाणीहि च परिसम्बाहति, नामं च सावेति – “ब्रह्मायु अहं, भो गोतम, ब्राह्मणो; ब्रह्मायु अहं, भो गोतम, ब्राह्मणो” ति । अथ खो सा परिसा अच्छरियबूतचित्तजाता¹ अहोसि – “अच्छरियं वत, भो, अबभुतं वत, भो ! यत्र हि नामायं ब्रह्मायु ब्राह्मणो जातो यसस्सी एवरूपं परमनिपञ्चकारं करिस्सती” ति । अथ खो भगवा ब्रह्मायुं ब्राह्मणं एतदवोच – “अलं, ब्राह्मण, उट्टह निसीद त्वं सके आसने यतो ते मयि चितं पसन्नं” ति । अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो उट्टहित्वा सके आसने निसीदि ।

R. 145

20

५३. ब्रह्मायुब्राह्मणस्स अनागामिता

१३. अथ खो भगवा ब्रह्मायुस्स ब्राह्मणस्स अनुपुष्टिवं कथं कथेसि, सेय्यथीदं – दानकथं, सीलकथं, सगगकथं; कामानं आदीनवं ओकारं सङ्क्लिसें नेकखम्मे आनिसंसं पकासेसि । यदा भगवा अञ्जासि ब्रह्मायुं ब्राह्मणं कल्लचित्तं मुदुचित्तं विनीवरणचित्तं उदग्गचित्तं पसन्नचित्तं, अथ या बुद्धानं सामुकंसिका धम्मदेसना तं पकासेसि – दुक्खं, समुदयं, निरोधं, मग्नं । सेय्यथापि नाम सुद्धं वत्थं अपगतकाळकं²

B. 346

25

१. अच्छरियबूतजाता – स्याऽ । २. ० कालकं – सी०, ।

- सम्मदेव रजनं पटिगण्हेय्^१, एवमेव ब्रह्मायुस्स ब्राह्मणस्स तस्मिं येव
आसने विरजं वीतमलं धम्मचक्रखुं उदपादि – “यं किञ्चिं समुदयधम्मं
सब्बं तं निरोधधम्मं” ति। अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो दिट्ठधम्मो पत्त-
धम्मो विदितधम्मो परियोगाङ्गधम्मो तिण्विचिकिञ्चो विगतकथ-
५ झु़थो वेसारजज्पतो अपरप्पच्चयो सत्थुसासने भगवन्तं एतदवोच –
“अभिकक्नं, भो गोतम, अभिकक्नं, भो गोतम! सेयथापि, भो गोतम,
निकुञ्जितं वा उक्कुञ्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूङ्गस्स वा मणं
आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपञ्जोतं धारेय्य – चक्रखुमन्तो रूपानि
दक्खन्ती ति – एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो।
१० एसाहं भवन्तं^२ गोतमं सरणं गच्छामि धम्मं च भिक्खुसङ्घं च। उपासकं
मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतगे पाणुपेतं सरणं गतं ति। अधिवासेतु च
मे गोतमो स्वातनाय भत्तं सद्धि भिक्खुसङ्घेना” ति। अधिवासेसि भगवा
तुण्हीभावेन। अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो भगवतो अधिवासनं विदित्वा
उट्टायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्षिणं कृत्वा पक्कामि। अथ खो
१५ ब्रह्मायु ब्राह्मणो तस्सा रत्तिया अच्चयेन सके निवेसने पणीतं खादनीयं
भोजनीयं पटियादापेत्वा भगवतो कालं आरोचापेसि – “कालो, भो गोतम,
निट्ठितं भत्तं” ति।

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

- R. 146
- अथ खो भगवा पुब्बण्हसमयं निवेसेत्वा पत्तचीवरमादाय येन
ब्रह्मायुस्स ब्राह्मणस्स निवेसनं तेनुपसङ्घमि; उपसङ्घमित्वापञ्जते आसने
२० निसीदि सद्धि भिक्खुसङ्घेन। अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो सत्ताहं बुद्धप्पमुखं
भिक्खुसङ्घं पणीतेन खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसि सम्प-
वारेसि। अथ खो भगवा तस्स सत्ताहस्स अच्चयेन विदेहेसु चारिकं
पक्कामि। अथ खो ब्रह्मायु ब्राह्मणो अच्चिरपक्कन्तस्स भगवतो
कालमकासि। अथ खो सम्बहुला भिक्खू येन भगवा तेनुपसङ्घमिसु;
- B. 347
- २५ उपसङ्घमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु। एकमन्तं
निसीन्ना खो ते भिक्खू भगवन्तं एतदवोचुं – “ब्रह्मायु, भन्ते,
ब्राह्मणो कालङ्घतो”। तस्स का गति, को अभिसम्परायो” ति?
“पण्डितो, भिक्खवे, ब्रह्मायु ब्राह्मणो पच्चपादि धम्मस्सानु-

१. पतिगण्हेय्य – सी०, रो०। २. भगवन्तं – सी०। ३. बुद्धप्पमुखं – सी०। ४. काल-
कतो – सी०, स्या, रो०।

धम्मं, न च मं धम्माधिकरणं विहेठेसि^१। ब्रह्मायु, भिक्खवे, ब्राह्मणो पञ्चन्नं ओरम्भाग्यानं संयोजनानं परिक्षया ओपपातिको होति, तथ्य परिनिब्बायी, अनावत्तिधम्मो तस्मा लोका” ति ।

१४. इदमवोच भगवा । अत्तमना ते भिक्खू भगवतो भासितं अभिनन्दुं ति ।

५

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

४२. सेषसुतं

§ १. केणियेन जटिलेन भगवा निमन्तितो

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा अङ्गुत्तरापेसु चारिकं चर-
मानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं अङ्गुतेठसेहि^१ भिक्खुसतेहि येन आपणं
नाम अङ्गुत्तरापानं निगमो तदवसरि । अस्सोसि खो केणियो जटिलो –
“समणो खलु, भो, गोतमो सक्यपुत्रो सक्यकुला पब्बजितो अङ्गुत्तरापेसु
५ चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं अङ्गुतेठसेहि भिक्खुसतेहि
आपणं अनुप्पत्तो । तं खो पन भवन्तं गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसद्वो
अबभुगतो – ‘इति पि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्ञाचरणसम्पन्नो
सुगतो लोकविद् अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो
भगवा ति । सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समणब्राह्मणिं
१० पजं सदेवमनुसं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा पवेदेति । सो धम्मं देसेति
आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवल-
परिपुण्णं परिसुद्धं सब्रह्मचरियं पकासेति । साधु खो पन तथारूपानं
अरहतं दस्सनं होती’” ति ।

अथ खो केणियो जटिलो येन भगवा तेनुपसङ्घमि; उपसङ्घ-
B. 348 १५ मित्वा भगवता सद्धिं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा
एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो केणियं जटिलं भगवा धम्मिया
कथाय सन्दस्सेसि समादपेसि समुत्तेजेसि सम्पहंसेसि । अथ खो केणियो
जटिलो भगवता धम्मिया कथाय सन्दस्सितो समादपितो समुत्तेजितो
सम्पहंसितो भगवन्तं एतदवोच – “अधिवासेतु मे भवं गोतमो स्वातनाय
२० भतं सद्धिं भिक्खुसङ्घेना” ति । एवं वुत्ते, भगवा केणियं जटिलं
एतदवोच – “महा खो, केणिय, भिक्खुसङ्घो अङ्गुतेठसानि भिक्खु-
सतानि, त्वं च ब्राह्मणेसु अभिप्पसन्नो” ति । द्रुतियं पि खो केणियो
जटिलो भगवन्तं एतदवोच – “किञ्चापि खो, भो गोतम, महा भिक्खु-
सङ्घो अङ्गुतेठसानि भिक्खुसतानि, अहं च ब्राह्मणेसु अभिप्पसन्नो”;

१. ० तेलसेहि – सी०, स्या० ।

अधिवासेतु मे भवं गोतमो स्वातनाय भतं सद्धिं भिक्खुसङ्घेना”
ति । दुतियं पि खो भगवा केणियं जटिलं एतदवोच – “महा खो,
केणिय, भिक्खुसङ्घो अङ्गुठेलसानि भिक्खुसतानि, त्वं च ब्राह्मणेसु
अभिष्पसन्नो” ति । ततियं पि खो केणियो जटिलो भगवन्तं एतदवोच –
“किञ्चापि खो, भो गोतम, महा भिक्खुसङ्घो अङ्गुठेलसानि भिक्खु-
सतानि, अहं च ब्राह्मणेसु अभिष्पसन्नो; अधिवासेतु मे भवं
गोतमो स्वातनाय भतं सद्धिं भिक्खुसङ्घेना” ति । अधिवासेसि भगवा
तुष्णीभावेन । अथ खो केणियो जटिलो भगवतो अधिवासनं विदित्वा
उद्वायासना येन सको अस्समो तेनुपसङ्खमि; उपसङ्खमित्वा मित्तामच्चे
जातिसालोहिते आमन्तेसि – “सुणन्तु मे भोन्तो, मित्तामच्चा जाति-
सालोहिता; समणो मे गोतमो निमन्तितो स्वातनाय भतं सद्धिं भिक्खु-
सङ्घेन । येन मे कायवेय्यावटिकं” करेय्याथा” ति । “एवं, भो” ति
खो केणियस्स जटिलस्स मित्तामच्चा जातिसालोहिता केणियस्स जटि-
लस्स पटिस्सुत्वा अप्पेकच्चे उद्धनानि खणन्ति, अप्पेकच्चे कट्टानि
फालेन्ति, अप्पेकच्चे भाजनानि धोवन्ति, अप्पेकच्चे उदकमणिकं पतिद्वा-
पेन्ति, अप्पेकच्चे आसनानि पञ्जापेन्ति । केणियो पन जटिलो सामं येव
मण्डलमालं पटियादेति ।

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

५२. सेलब्राह्मणस्स भगवति पसादो

२. तेन खो पन समयेन सेलो ब्राह्मणो आपणे पटिवसति तिण्णं
वेदानं पारगू सनिधण्डुकेटुभानं साक्खरप्पभेदानं इतिहासपञ्चमानं,
पदको, वेय्याकरणो, लोकायतमहापुरिसलक्खणेसु अनवयो, तीणि च
माणवकसतानि मन्ते वाचेति । तेन खो पन समयेन केणियो जटिलो
सेले ब्राह्मणे अभिष्पसन्नो होति । अथ खो सेलो ब्राह्मणो तीहि माणवक-
सतेहि परिवुतो जङ्घाविहारं अनुचङ्गममानो अनुविचरमानो येन केणि-
यस्स जटिलस्स अस्समो तेनुपसङ्खमि । अहसा खो सेलो ब्राह्मणो केणि-
यस्स^१ जटिलस्स अस्समेः^२ अप्पेकच्चे उद्धनानि खणन्ते, अप्पेकच्चे कट्टानि
फालेन्ते, अप्पेकच्चे भाजनानि धोवन्ते, अप्पेकच्चे उदकमणिकं पतिद्वा-
पेन्ते, अप्पेकच्चे आसनानि पञ्जापेन्ते^३, केणियं पन जटिलं सामं येव
मण्डलमालं पटियादेन्तं । दिस्वान केणियं जटिलं एतदवोच – “किं नु

B. 349

20

25

१. ० वत्तिकं – स्याऽ । २ – २. केणियस्मि जटिले – स्याऽ । ३. पञ्जपेन्ते – म० ।

भोतो केणियस्स आवाहो वा भविस्सति विवाहो वा भविस्सति महायज्ञो वा पच्चुपट्टितो, राजा वा मागधो सेनियो बिम्बिसारो निमन्तितो स्वातनाय सद्धिं बलकायेना” ति ?

- “न मे, भो सेल, आवाहो भविस्सति न पि विवाहो” भविस्सति
- ५ न पि राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो निमन्तितो स्वातनाय सद्धिं बलकायेन; अपि च खो मे महायज्ञो पच्चुपट्टितो। अथि, भो, समणो गोतमो सक्यपुत्रो सक्यकुला पब्बजितो अङ्गगुत्तरापेषु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं अडृतेऽसेहि भिक्खुसतेहि आपणं अनुप्ततो। तं खो पन भवन्तं गोतमं एवं कल्याणो कितिसद्धो अबुगतो—‘इति
- १० पि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्ञाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि^१ सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ ति। सो मे निमन्तितो स्वातनाय भत्तं सद्धिं भिक्खुसङ्घेना” ति।

“बुद्धो ति — भो केणिय, वदेसि” ?

“बुद्धो ति — भो सेल, वदामि”।

१५ “बुद्धो ति — भो केणिय, वदेसि” ?

“बुद्धो ति — भो सेल, वदामी” ति।

३. अथ खो सेलस्स ब्राह्मणस्स एतदहोसि — “घोसो पि खो एसो दुल्लभो लोकस्मिं — यदिदं ‘बुद्धो’ ति। आगतानि खो पनम्हाकं मन्तेसु द्रव्तिसमहापुरिसलक्खणानि, येहि समन्नागतस्स महापुरिसस्स

२० द्वे^२ येव^३ गतियो भवन्ति अनञ्जा। सचे अगारं अज्ञावसति, राजा होति चक्रवर्ती धम्मिको धम्मराजा चातुरन्तो विजितावी जनपद-त्थावरियप्ततो सत्तरतनसमन्नागतो। तस्समानि सत्त रतनानि भवन्ति, सेय्यथीदं — चक्ररतनं, हत्थिरतनं, अस्सरतनं, मणिरतनं, इत्थिरतनं, गहपतिरतनं, परिणायकरतनमेव^४ सत्तमं। परोसहस्रं खो पनस्स पुत्ता

२५ भवन्ति सूरा वीरङ्गरूपा परसेनप्पमद्दना। सो इमं पठविं^५ सागरपरियन्तं अदण्डेन असत्थेन धम्मेन अभिविजिय अजभावसति। सचे पन अगारस्मा अनगारियं पब्बजति, अरहं होति सम्मासम्बुद्धो लोके विवट्च्छदो^६”।

१. विवाहो वा — सी०, स्या०। २. ० सारथी — सी०। ३—३. द्वेव — स्या०। ४. परिनायकरतनमेव — स्या०, सी०। ५. पथविं — म०,। ६. विवत्तच्छदो — सी०; विवट्च्छदो — स्या०।

“कहं पन, भो केणिय, एतरहि सो भवं गोतमो विहरति अरहं सम्मासम्बुद्धो” ति ? एवं वृत्ते, केणियो जटिलो दक्षिखणं बाहुं पग्गहेत्वा सेलं ब्राह्मणं एतदवोच – “येनेसा, भो सेल, नीलवनराजी” ति । अथ खो सेलो ब्राह्मणो तीहि माणवकसतेहि सद्वि येन भगवा तेनुपसङ्क्षिप्ति । अथ खो सेलो ब्राह्मणो ते माणवके आमन्तेसि – “अप्पसदा भोन्तो ५ आगच्छन्तु पदे पदं निक्षिपन्ता; दुरासदा हि ते भगवन्तो सीहा व एकचरा । यदा चाहं, भो”, समग्रेन गोतमेन सद्विं मन्तेयं, मा मे भोन्तो अन्तरन्तरा कथं ओपातेथ । कथापरियोसानं मे भवन्तो आगमेन्तु” ति । अथ खो सेलो ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्क्षिप्ति; उपसङ्क्षिप्तिवा भगवता सद्विं सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं साराणीयं^१ वीतिसारेत्वा १० एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सेलो ब्राह्मणो भगवतो काये द्वत्तिंसमहापुरिसलक्खणानि समन्वेति ।

अद्वासा खो सेलो ब्राह्मणो भगवतो काये द्वत्तिंसमहापुरिसलक्खणानि, येभुय्येन ठपेत्वा द्वे । द्वीसु महापुरिसलक्खणेसु कङ्खति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्पसीदति – कोसोहिते च वत्थगुय्यहे, १५ पहूतजिव्वताय^२ च । अथ खो भगवतो एतदहोसि – “पस्सति खो मे अयं सेलो ब्राह्मणो द्वत्तिंसमहापुरिसलक्खणानि, येभुय्येन ठपेत्वा द्वे । द्वीसु महापुरिसलक्खणेसु कङ्खति विचिकिच्छति नाधिमुच्चति न सम्प-^३ सीदति – कोसोहिते च वत्थगुय्यहे, पहूतजिव्वताय चा” ति । अथ खो भगवा तथारूपं इद्वाभिसङ्घारं अभिसङ्घासि, यथा अद्वास सेलो ब्राह्मणो भगवतो २० कोसोहितं वत्थगुय्यहे । अथ खो भगवा जिव्वं निन्नामेत्वा उभो पि कण्णसोतानि अनुमसि पटिमसि^४; उभो पि नासिकसोतानि अनुमसि पटिमसि; केवल^५ पि^६ नलाटमण्डल^७ जिव्वाय छादेसि । अथ खो सेलस्स ब्राह्मणस्स एतदहोसि – ‘समन्नागतो खो समणो गोतमो द्वत्तिंसमहा-^८ पुरिसलक्खणेहि परिपुण्णेहि, नो अपरिपुण्णेहि; नो च खो नं जानामि बुद्धो वा नो वा । सुतं खो पन मेतं ब्राह्मणानं बुद्धानं^९ महल्लकानं आचरियपाचरियानं भासमानानं – ‘ये ते भवन्ति अरहन्तो सम्मा-^{१०} सम्बुद्धा ते सके वणे भञ्जमाने अत्तानं पातुकरोन्ती’ ति । यन्नूनाहं समणं गोतमं सम्मुखा सारुप्पाहि गाथाहि अभित्थवेयं” ति ।

१. भोता – स्या० । २. सारणीय – म० । ३. पहूतजिव्वताय – स्या० । ४. परिमसि – सी० । ५-६. केवलकप्पं – स्या० । ७. ललाटमण्डल – सी० । ८. बुद्धानं – स्या० ।

§ ३. सेलब्राह्मणपद्बज्जा

४. अथ खो सेलो ब्राह्मणो भगवन्तं सम्मुखा सारूप्याहि गाथाहि
अभित्थवि –

“परिपुण्णकायो सुरुचि”, सुजातो चारुदस्सनो ।
सुवर्णवर्णोसि भगवा, सुसुक्कदाठोसि^१ विरियवा^२ ॥

५ “नरस्स हि सुजातस्स, ये भवन्ति वियञ्जना^३ ।

सब्बे ते तव कायस्मि, महापुरिसलक्षणा ॥

‘पसन्ननेत्तो सुमुखो, ब्रहा^४ उजु पतापवा ।
मज्जे समणसञ्च्छस्स, आदिच्चो व विरोचसि ॥

“कल्याणदस्सनो भिक्खु, कञ्चनसन्निभत्तचो ।
किं ते समणभावेन, एवं उत्तमवर्णिनो ॥

“राजा अरहसि भवितुं, चक्कवत्ती रथेसभो ।
चातुरन्तो विजितावी, जम्बुसण्डस्स इस्सरो ॥

“खत्तिया भोगिराजानो,^५ अनुयन्ता^६ भवन्तु ते ।
राजाभिराजा मनुजिन्दो, रज्जं कारेहि गोतम” ॥

“राजाहमस्मि सेला ति, धम्मराजा अनुत्तरो ।
धम्मेन चक्कं वत्तेमि, चक्कं अप्पटिवत्तियं” ॥

“सम्बुद्धो पटिजानासि, धम्मराजा अनुत्तरो ।
धम्मेन चक्कं वत्तेमि, इति भाससि गोतम ॥

“को नु सेनापति^७ भोतो, सावको सत्थुरन्वयो^८ ।
को ते तमनुवत्तेति^९, धम्मचक्कं पवत्तिं” ॥

“मया पवत्तिं चक्कं, (सेला ति भगवा) धम्मचक्कं अनुत्तरं ।
सारिपुत्तो अनुवत्तेति, अनुजातो तथागतं ॥

“अभिञ्जेयं अभिञ्जातं, भावेतब्बं च भावितं ।
पहातब्बं पहीनं मे, तस्मा बुद्धोस्मि ब्राह्मण ॥

१. सुरुची – स्या० । २-२. सुसुक्कदाठो सविरियवा – स्या० । ३. व्यञ्जना – सी० ;
विसुञ्जना – स्या० । ४. ब्रह्मा – स्या०, कं० । ५. भोजराजानो – स्या० । ६. अनुयुत्ता –
सी०, स्या० । ७. सेनापती – सी० । ८. सत्थुरन्वयो – स्या० । ९. नो मं अनुवत्तेति – स्या० ।

“विनयस्सु मयि कङ्गं, अधिमुच्चस्सु ब्राह्मण ।
दुल्लभं दस्सनं होति, सम्बुद्धानं अभिष्ठसो ॥

“येसं वे दुल्लभो लोके, पातुभावो अभिष्ठसो ।
सोहं ब्राह्मण सम्बुद्धो, सल्लक्तो अनुत्तरो ॥

“ब्रह्मभूतो अतितुलो, मारसेनप्पमद्दनो ।
सब्बामित्ते वसी कृत्वा, मोदामि अकुतोभयो” ॥

“इमं भोन्तो निसामेथ, यथा भासति चक्खुमा ।
सल्लक्तो महावीरो, सीहो व नदती वने ॥

“ब्राह्मभूतं अतितुलं, मारसेनप्पमद्दनं ।
को दिस्वा नप्पसीदेय्य, अपि कण्हाभिजातिको ॥

“यो मं इच्छति अन्वेतु, यो वा’ निच्छति गच्छतु ।
इधाहं पञ्चजिस्सामि, वरपञ्चस्स सन्तिके” ॥

“एव^३ चे रुच्चति भोतो, सम्मासम्बुद्धसासने^४ ।
मयं पि पञ्चजिस्साम, वरपञ्चस्स सन्तिके” ॥

“ब्राह्मणा तिसता इमे, याचन्ति पञ्जलीकता ।
ब्रह्मचरियं चरिस्साम, भगवा तव सन्तिके” ॥

“स्वाक्खातं ब्रह्मचरियं, (सेला ति भगवा) सन्दिट्कमकालिकं ।
यत्थ अमोघा पञ्चज्ञा, अप्पमत्तस्स सिक्खतो” ति ॥

अल्त्थ खो सेलो ब्राह्मणो सपरिसो भगवतो सन्तिके पञ्चज्ञं,
अल्त्थ उपसम्पदं ।

५. अथ खो केणियो जटिलो तस्सा रत्तिया अच्चयेन सके
अस्समे पणीतं खादनीयं भोजनीयं पठियादापेत्वा भगवतो कालं
आरोचापेसि—“कालो, भो गोतम, निद्वितं भत्तं” ति । अथ खो भगवा
पुब्बण्हसमयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन केणियस्स जटिलस्स
अस्समो तेनुपसङ्घमित्वा पञ्चन्ते आसने निसीदि सद्धि २५
भिक्खुसङ्घेन । अथ खो केणियो जटिलो बुद्धप्पमुखं भिक्खुसङ्घं पणीतेन
खादनीयेन भोजनीयेन सहत्था सन्तप्पेसि, सम्पवारेसि । अथ खो

१. च—स्यां । २. एतं—सी० । ३. ० सासनं—सी० । ४. बुद्धप्पमुखं—सी० ।

केणियो जटिलो भगवन्तं भुत्तावि ओनीतपत्तपाणि अञ्जनतरं नीचं
आसनं गहेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिनं खो केणियं जटिलं
भगवा इमाहि गाथाहि अनुमोदि –

“अग्निहृतमुखा” यज्ञा, सावित्री छन्दसो मुखं ।

5 राजा मुखं मनुस्सानं, नदीनं सागरो मुखं ॥

“नक्षत्रानं मुखं चन्दो, आदिच्चो तपतं मुखं ।

पुञ्जं आकङ्क्षमानानं, सङ्घो वे यजतं मुखं” ति ॥

अथ खो भगवा केणियं जटिलं इमाहि गाथाहि अनुमोदित्वा
उद्यासना पक्कामि ।

§ ४. सपरिसस्स सेलस्स अरहत्तलाभो

6. अथ खो आयस्मा सेलो सपरिसो एको वूपकट्टो अप्पमत्तो
आतापी पहितत्तो विहरन्तो नचिरस्सेव – यस्सत्थाय कुलपुत्ता सम्मदेव
अगारस्मा अनगारियं पब्बजन्ति तदनुत्तरं – ब्रह्मचरियपरियोसानं दिट्टुव
धम्मे सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहासि । ‘खीणा जाति,
वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ ति अवभज्ञासि ।

15 15 अञ्जनतरो खो पनायस्मा सेलो सपरिसो अरहतं अहोसि । अथ खो
आयस्मा सेलो सपरिसो येन भगवा तेनुपसङ्घमि; उपसङ्घमित्वा एकंसं
चीवरं कत्वा येन भगवा तेनञ्जलिं पणामेत्वा भगवन्तं गाथाहि
अज्ञभासि –

B. 354 “यं तं सरणमागम्म, इतो अटुमि चक्खुमा ।

20 अनुत्तरेन भगवा, दन्तम्ह तव सासने ॥

“तुवं बुद्धो तुवं सत्था, तुवं माराभिभू मुनि ।

तुवं अनुसये छेत्वा,” तिणो तारेसिमं पजं ॥

“उपधी ते समतिवकन्ता, आसवा ते पदालिता ।

सीहो व अनुपादानो, पहीनभयभेरवो ॥

25 “भिक्खवो तिसता इमे, तिदुन्ति पञ्जलीकता ।

पादे वीर पसारेहि, नागा वन्दन्तु सत्थुनो” ति ॥

— : ० : —

1. अग्निहृतमुखा – स्या० । 2. स्या० पोत्थके नथि । 3. सरणमागम्ह – स्या० ।
4. मुनी – सी० । 5. छेको – स्या० । 6. भिक्खवो ति सत्ता – स्या० ।

हि ये केविहु वा ही “कर्त्तव्यी वर्त्तव्यान् तस्मि त्वां पूर्णं लोकी
तिष्ठन्ति अस्ति त्वां र्याप्तम्” – इति इति शिष्यां शिष्यान्
तीक्ष्णं द्वाह एव विवेक विवेकी विवेकी विवेकी विवेकी विवेकी
हि ये केविहु वा ही

४३. अस्सलायनसुन्त

§ १. अस्सलायनस्स जातिवादो निराकरण

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति
जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन नानावेरज्जकानं
ब्राह्मणानं पञ्चमत्तानि ब्राह्मणसतानि सावत्थियं पटिवसन्ति केनचिदेव
करणीयेन । अथ खो तेसं ब्राह्मणानं एतदहोसि – “अयं खो समणो
गोतमो चातुवण्णं सुद्धि पञ्चापेति” । को नु खो पहोति समणेन
गोतमेन सद्धिं अस्मिं वचने पटिमन्तेतु” ॥ ति ? तेन खो पन समयेन
अस्सलायनो नाम माणवो सावत्थियं पटिवसति दहरो, वुत्सिरो,
सोळसवस्सुद्देसिको जातिया, तिण्णं वेदानं पारगू सनिघण्डुकेटुभानं
साक्खरप्पभेदानं इतिहासपञ्चमानं, पदको, वेय्याकरणो, लोकायत-
महापुरिसलक्खणेसु अनवयो । अथ खो तेसं ब्राह्मणानं एतदहोसि –
“अयं खो अस्सलायनो माणवो सावत्थिय पटिवसति दहरो, वुत्सिरो,
सोळसवस्सुद्देसिको जातिया, तिण्णं वेदानं पारगू ...पे०... अनवयो ।
सो खो पहोति समणेन गोतमेन सद्धिं अस्मिं वचने पटिमन्तेतु” ॥ ति ।

अथ खो ते ब्राह्मणा येन अस्सलायनो माणवो तेनुपङ्क्मिसु;
उपसङ्क्मित्वा अस्सलायनं माणवं एतदवोचु – “अयं भो अस्सलायन,
समणो गोतमो चातुवण्णं सुद्धि पञ्चापेति । एतु भवं अस्सलायनो
समणेन गोतमेन सद्धिं अस्मिं वचने पटिमन्तेतू” ॥ ति ।

एवं वुत्ते, अस्सलायनो माणवो ते ब्राह्मणे एतदवोच – “समणो
खलु, भो, गोतमो धम्मवादी; धम्मवादिनो च पन दुष्पटिमन्तिया^१
भवन्ति । नाहं सक्कोमि समणेन गोतमेन सद्धिं अस्मिं वचने पटिमन्तेतु” ॥
ति । दुतियं पि खो ते ब्राह्मणा अस्सलायनं माणवं एतदवोचु – “अयं,
भो अस्सलायन, समणो गोतमो चातुवण्णं सुद्धि पञ्चापेति । एतु
भवं अस्सलायनो समणेन गोतमेन सद्धिं अस्मिं वचने पटिमन्तेतु ।

१. पञ्चापेति – म० । २. पटिमन्तेतु – सी०, रो० । ३. दुष्पटिमन्तिया – सी०, रो० ।

- चरितं खो पन भोता अस्सलायनेन परिब्बाजकं” ति । दुतियं पि खो अस्सलायनो माणवो ते ब्राह्मणे एतदवोच – “समणो खलु, भो, गोतमो धम्मवादी; धम्मवादिनो च पन दुप्पटिमन्तिया भवन्ति । नाहं सक्कोमि समणेन गोतमेन सद्धि अस्मिं वचने पटिमन्तेतु” ति । ततियं पि खो ५ ते ब्राह्मणा अस्सलायनं माणवं एतदवोचुं – “अयं, भो अस्सलायन, समणो गोतमो चातुवण्णं सुद्धि पञ्चापेति । एतु भवं अस्सलायनो समणेन गोतमेन सद्धि अस्मिं वचने पटिमन्तेतु । चरितं खो पन भोता अस्सलायनेन परिब्बाजकं । मा भवं अस्सलायनो अयुद्धपराजितं पराजयी” ति ।
- एवं वुत्ते, अस्सलायनो माणवो ते ब्राह्मणे एतदवोच – “अद्वा खो १० अहं भवन्तो न लभामि । समणो खलु, भो, गोतमो धम्मवादी; धम्मवादिनो च पन दुप्पटिमन्तिया भवन्ति । नाहं सक्कोमि समणेन गोतमेन सद्धि अस्मिं वचने पटिमन्तेतुं ति । अपि चाहं भवन्तानं वचनेन गमिस्सामी” ति ।

२. अथ खो अस्सलायनो माणवो महता ब्राह्मणगणेन सद्धि १५ येन भगवा तेनुपसङ्कुमि; उपसङ्कुमित्वा भगवता सद्धि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो अस्सलायनो माणवो भगवन्तं एतदवोच – “ब्राह्मणा, भो गोतम, एवमाहंसु – ‘ब्राह्मणो’ व सेट्टो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो; ब्राह्मणो व सुक्को वण्णो, कण्ठो अञ्जो वण्णो; ब्राह्मणो व सुज्ञन्ति, २० नो अब्राह्मणा; ब्राह्मणा व ब्रह्मनो पुत्ता ओरसा मुखतो जाता ब्रह्मजा ब्रह्मनिमिता ब्रह्मदायादा” ति । इधं भवं गोतमो किमाहा” ति ?

- “दिस्सन्ति^१ खो पन, अस्सलायन, ब्राह्मणानं ब्राह्मणियो उतुनियो पि गठिभनियो पि विजायमाना पि पायमाना पि । ते च ब्राह्मणियोनिजा व समाना एवमाहंसु – ‘ब्राह्मणो व सेट्टो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो; २५ ब्राह्मणो व सुक्को वण्णो, कण्ठो अञ्जो वण्णो; ब्राह्मणो व सुज्ञन्ति, नो अब्राह्मणा; ब्राह्मणा व ब्रह्मनो पुत्ता ओरसा मुखतो जाता ब्रह्मजा ब्रह्मनिमिता ब्रह्मदायादा’” ति ।

“किञ्च्चापि भवं गोतमो एवमाह; अथ ख्वेत्थं^२ ब्राह्मणा एवमेतं

१. ब्राह्मणा – सी०, स्या०, रो० । २. दिस्सन्ते – सी०, स्या०, रो० । ३. खो – सी०, रो० ।

मञ्जन्ति—‘ब्राह्मणो व सेट्टो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो...पे० ...
ब्रह्मदायादा’” ति ।

३. “तं किं मञ्जसि, अस्सलायन, सुतं ते—‘योनकम्बोजेसु’,
अञ्जेसु च पच्चन्तिमेसु जनपदेसु द्वेव वण्णा—अय्यो चेव दासो च;
अय्यो हुत्वा दासो होति, दासो हुत्वा अय्यो होती’” ति ? ५

“एवं, भो, सुतं तं मे—‘योनकम्बोजेसु अञ्जेसु च पच्चन्तिमेसु
जनपदेसु द्वेव वण्णा—अय्यो चेव दासो च; अय्यो हुत्वा दासो होति, दासो
हुत्वा अय्यो होती’” ति ।

“एत्थ, अस्सलायन, ब्राह्मणानं किं बलं, को अस्सासो यदेत्थ
ब्राह्मणा एवमाहंसु—‘ब्राह्मणो व सेट्टो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो...पे० ...
ब्रह्मदायादा’” ति ? १०

“किञ्चापि भवं गोतमो एवमाह; अथ ख्वेत्थ ब्राह्मणा एवमेतं
मञ्जन्ति—‘ब्राह्मणो व सेट्टो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो... पे० ... ब्रह्म-
दायादा’” ति ।

४. “तं किं मञ्जसि, अस्सलायन, खत्तियो व नु खो पाणातिपाती १५
अदिन्नादायी कामेसुमिच्छाचारी मुसावादी पिसुणवाचो^१ फरसवाचो^२
सम्फप्लापी अभिज्ञालु^३ व्यापन्नचित्तो मिच्छादिट्टु^४ कायस्स भेदा परं
मरणा अपायं दुग्गति विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य^५, नो ब्राह्मणो ? वेस्सो
व^६ नु खो...पे० ... सुट्टो व नु खो पाणातिपाती अदिन्नादायी कामेसु-
मिच्छाचारी मुसावादी पिसुणवाचो फरसवाचो सम्फप्लापी अभिज्ञालु^{२०}
व्यापन्नचित्तो मिच्छादिट्टु कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुग्गति
विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य, नो ब्राह्मणो” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम । खत्तियो पि हि, भो गोतम, पाणातिपाती
अदिन्नादायी कामेसुमिच्छाचारी मुसावादी पिसुणवाचो फरसवाचो
सम्फप्लापी अभिज्ञालु व्यापन्नचित्तो मिच्छादिट्टु कायस्स भेदा परं
मरणा अपायं दुग्गति विनिपातं निरयं उपपज्जेय्य । ब्राह्मणो पि हि, भो २५

१. योनकम्बोजेसु—स्या० । २. सी०, स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्यि । ३-३. पिसुण-
वाचो फरसवाचो—सी०, रो० । ४. अभिज्ञालु—सी०, रो० । ५. मिच्छादिट्टु—स्या०,
रो० । ६. उपपज्जेय्य—सी०, रो० । ७. च—रो० ।

R. 150

गोतम ... पे० ... वेस्सो पि हि, भो गोतम ... पे० ... सुद्दो पि हि, भो गोतम ... पे० ... सब्बे पि हि, भो गोतम, चत्तारो वणा पाणातिपातिनो अदिन्नादायिनो कामेसुमिच्छाचारिनो मुसावादिनो पिसुणवाचा फर्सवाचा सम्फप्पलापिनो अभिज्ञालू अव्यापन्नचित्ता मिच्छादिट्टी ५ कायस्स भेदा परं मरणा अपायं दुर्गति विनिपातं निरयं उपपञ्जेय्युं” ति ।

“एत्थ, अस्सलायन, ब्राह्मणानं किं बलं, को अस्सासो यदेत्थ ब्राह्मणा एवमाहंसु—‘ब्राह्मणो व सेद्दो वणो, हीनो अञ्जो वणो ... पे० ... ब्रह्मदायादा’” ति ?

“किञ्चापि भवं गोतमो एवमाह; अथ स्वेत्थ ब्राह्मणा एवमेतं १० मञ्जन्ति—‘ब्राह्मणो व सेद्दो वणो, हीनो अञ्जो वणो ... पे० ... ब्रह्मदायादा’” ति ।

५. “तं किं मञ्जसि, अस्सलायन, ब्राह्मणो व नु खो पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो कामेसुमिच्छाचारा” पटिविरतो मुसावादा पटिविरतो” पिसुणाय वाचाय पटिविरतो फर्साय वाचाय १५ पटिविरतो सम्फप्पलापा पटिविरतो अनभिज्ञालू अव्यापन्नचित्तो सम्मादिट्टी कायस्स भेदा परं मरणा सुगति सगं लोकं उपपञ्जेय्य, नो खत्तियो नो वेस्सो, नो सुद्दो” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम ! खत्तियो पि हि, भो गोतम, पाणातिपाता पटिविरतो अदिन्नादाना पटिविरतो कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो २० मुसावादा पटिविरतो पिसुणाय वाचाय पटिविरतो फर्साय वाचाय पटिविरतो सम्फप्पलापा पटिविरतो अनभिज्ञालू अव्यापन्नचित्तो सम्मादिट्टी कायस्स भेदा परं मरणा सुगति सगं लोकं उपपञ्जेय्य । ब्राह्मणो पि हि, भो गोतम ... पे० ... वेस्सो पि हि, भो गोतम ... पे० ... सुद्दो पि हि, भो गोतम ... पे० ... सब्बे पि हि, भो गोतम, चत्तारो वणा पाणातिपाता २५ पटिविरता अदिन्नादाना पटिविरता कामेसुमिच्छाचारा पटिविरता मुसावादा पटिविरता पिसुणाय वाचाय पटिविरता फर्साय वाचाय पटिविरता सम्फप्पलापा पटिविरता अनभिज्ञालू अव्यापन्नचित्ता सम्मादिट्टी कायस्स भेदा परं मरणा सुगति सगं लोकं उपपञ्जेय्युं” ति ।

“एत्थ, अस्सलायन, ब्राह्मणानं किं बलं, को अस्सासो यदेत्थ ब्राह्मणा एवमाहंसु – ‘ब्राह्मणो व सेद्गो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो ... पे० ... ब्रह्मदायादा’” ति ?

“किञ्चापि भवं गोतमो एवमाह; अथ ख्वेत्थ ब्राह्मणा एवमेतं मञ्जन्ति – ‘ब्राह्मणो व सेद्गो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो ... पे० ... ब्रह्मदायादा’” ति ।

६. “तं किं मञ्जसि, अस्सलायन, ब्राह्मणो व नु खो पहोति अस्मिं पदेसे अवेरं अव्याबज्ज्ञं^१ मेत्तचित्तं भावेतुं, नो खत्तियो, नो वेस्सो नो सुद्गो” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम ! खत्तियो पि हि, भो गोतम, पहोति १० अस्मिं पदेसे अवेरं अव्याबज्ज्ञं मेत्तचित्तं भावेतुं; ब्राह्मणो पि हि, भो गोतम ... वेस्सो पि हि, भो गोतम ... सुद्गो पि हि, भो गोतम ... सब्बे पि हि, भो गोतम, चत्तारो वण्णा पहोन्ति अस्मिं पदेसे अवेरं अव्याबज्ज्ञं मेत्तचित्तं भावेतुं” ति ।

“एत्थ, अस्सलायन, ब्राह्मणानं किं बलं, को अस्सासो यदेत्थ ब्राह्मणा एवमाहंसु – ‘ब्राह्मणो व सेद्गो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो ... पे० ... ब्रह्मदायादा’” ति ?

“किञ्चापि भवं गोतमो एवमाह; अथ ख्वेत्थ ब्राह्मणा एवमेतं मञ्जन्ति – ‘ब्राह्मणो व सेद्गो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो ... पे० ... ब्रह्मदायादा’” ति ।

७. “तं किं मञ्जसि, अस्सलायन, ब्राह्मणो व नु खो पहोति सोत्तिसिनानिं^२ आदाय नदिं गन्त्वा रजोजलं पवाहेतुं, नो खत्तियो, नो वेस्सो, नो सुद्गो” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम ! खत्तियो पि, भो गोतम, पहोति सोत्तिसिनानिं आदाय नदिं गन्त्वा रजोजलं पवाहेतुं, ब्राह्मणो पि हि, २५ भो गोतम ... वेस्सो पि हि, भो गोतम ... सुद्गो पि हि, भो गोतम ... सब्बे पि हि, भो गोतम, चत्तारो वण्णा पहोन्ति सोत्तिसिनानिं आदाय नदिं गन्त्वा रजोजलं पवाहेतुं” ति ।

१. अव्यापज्ज्ञं – सी०, स्या०; अव्यापज्ज्ञं – रो० । २. सोत्ति सिनानं – स्या०; सोत्ति सिनानि – रो०; सोत्तिं सिनानि – सी० ।

“एत्थ, अस्सलायन, ब्राह्मणानं कि बलं, को अस्सासो यदेत्थ ब्राह्मणा एवमाहंसु – ‘ब्राह्मणो व सेद्वो वर्णो, हीनो अञ्जो वर्णो ... पे०... ब्रह्मदायादा’” ति ?

“किञ्चापि भवं गोतमो एवमाह; अथ ख्वेत्थ ब्राह्मणा एवमेतं
५ मञ्जन्ति – ‘ब्राह्मणो व सेद्वो वर्णो, हीनो अञ्जो वर्णो ...पे० ...
ब्रह्मदायादा’” ति ।

R. 153
B. 359

८. ‘तं कि मञ्जसि, अस्सलायन, इध राजा खत्तियो मुद्धा-
वसितो नानाजच्चानं पुरिसानं पुरिससतं सन्निपातेय – ‘आयन्तु भोन्तो
ये तत्थ खत्तियकुला ब्राह्मणकुला राजञ्जकुला उप्पन्ना, साकस्स’ वा
१० सालस्स वा सलळस्सै वा चन्दनस्स वा पदुमकस्सै वा उत्तरारणि आदाय,
अग्निं अभिनिब्बत्तेन्तु, तेजो पातुकरोन्तु । आयन्तु पनै भोन्तो ये तत्थ
चण्डालकुला नेसादकुला वेनकुला’ रथकारकुला पुक्कुसकुला उप्पन्ना,
सापानदोणिया वा सूकरदोणिया वा रजकदोणिया वा एरण्डकटुस्सै
वा उत्तरारणि आदाय, अग्निं अभिनिब्बत्तेन्तु, तेजो पातुकरोन्तु’ ति ।
१५ तं कि मञ्जसि, अस्सलायन, यो एवं नु खो सो खत्तियकुला ब्राह्मणकुला
राजञ्जकुला उप्पन्नेहि साकस्स वा सालस्स वा सलळस्स वा चन्दनस्स
वा पदुमकस्स वा उत्तरारणि आदाय अग्नि अभिनिब्बत्तो, तेजो पातुकतो,
सो एव नु रुवास्स अग्नि अच्चिमा चेव वर्णवा० च पभस्सरो च, तेन
च सक्का अग्निना अग्निकरणीयं कातुं; यो पन सो चण्डालकुला
२० नेसादकुला वेनकुला रथकारकुला पुक्कुसकुला उप्पन्नेहि सापानदोणिया
वा सूकरदोणिया वा रजकदोणिया वा एरण्डकटुस्स वा उत्तरारणि
आदाय अग्नि अभिनिब्बत्तो, तेजो पातुकतो स्वास्स अग्नि न चेव
अच्चिमा न च वर्णवा न च पभस्सरो, न च तेन सक्का अग्निना
अग्निकरणीयं कातुं” ति ?

२५ “नो हिदं, भो गोतम ! यो पि हि सो, भो गोतम, खत्तियकुला
ब्राह्मणकुला राजञ्जकुला उप्पन्नेहि साकस्स वा सालस्स वा सलळस्स
वा चन्दनस्स वा पदुमकस्स वा उत्तरारणि आदाय अग्नि अभिनिब्बत्तो,

१. सी०, रो० पोत्यकेमु नत्यि । २. सळ्लस्स – सी० । ३. पदुमस्स – सी० ।
४. पुन – सी० । ५. वेणकुला – सी०, स्या०, रो० । ६. एरण्डकटुस्स – स्या०, रो०;
एरण्डकटुस्स – सी० । ७. वर्णिमा – स्या०, रो० ।

तेजो पातुकतो स्वास्स अग्नि अच्चिमा चेव वण्णवा च पभस्सरो च, तेन च सक्का अग्निना अग्निकरणीयं कातुं; यो पि सो चण्डालकुला नेसाद-
कुला वेनकुला रथकारकुला पुक्कुसकुला उप्पन्नेहि सापानदोणिया वा
सूकरदोणिया वा रजकदोणिया वा एरण्डकटुस्स वा उत्तरारण्डि आदाय
अग्नि अभिनिब्बतो, तेजो पातुकतो, स्वास्स^१ अग्नि अच्चिमा चेव वण्णवा ५
च पभस्सरो च, तेन च सक्का अग्निना अग्निकरणीयं कातुं। सब्बो पि हि,
भो गोतम, अग्नि अच्चिमा चेव वण्णवा च पभस्सरो च, सब्बेन पि सक्का
अग्निना अग्निकरणीयं कातुं” ति ।

“एत्थ, अस्सलायन, ब्राह्मणानं किं बलं, को अस्सासो यदेत्थ
ब्राह्मणा एवमाहंसु – ‘ब्राह्मणो व सेद्धो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो;
ब्राह्मणो व सुक्को वण्णो, कण्हो अञ्जो वण्णो; ब्राह्मणा व सुज्ञन्ति,
नो अब्राह्मणा; ब्राह्मणा व ब्रह्मुनो पुत्ता ओरसा मुखतो जाता ब्रह्मजा
ब्रह्मनिम्मिता ब्रह्मदायादा’” ति ?

“किञ्चापि भवं गोतमो एवमाह; अथ ख्वेत्थ ब्राह्मणा एवमेतं
मञ्जन्ति – ‘ब्राह्मणो व सेद्धो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो ... पे० ... १५
ब्रह्मदायादा’” ति ।

९. “तं किं मञ्जसि, अस्सलायन, इध खत्तियकुमारो ब्राह्मण-
कञ्जाय सर्द्धि संवासं कप्पेय्य, तेसं संवासमन्वाय पुत्तो जायेथ; यो सो
खत्तियकुमारेन ब्राह्मणकञ्जाय पुत्तो उप्पन्नो, सिया सो मातु पि सदिसो
पितु पि सदिसो, ‘खत्तियो’ ति पि वत्तब्बो ‘ब्राह्मणो’ ति पि वत्तब्बो” २० ति ?

“यो सो, भो गोतम, खत्तियकुमारेन ब्राह्मणकञ्जाय पुत्तो
उप्पन्नो, सिया सो मातु पि सदिसो पितु पि सदिसो, ‘खत्तियो’ ति पि
वत्तब्बो ‘ब्राह्मणो’ ति पि वत्तब्बो” ति ।

“तं किं मञ्जसि, अस्सलायन, इध ब्राह्मणकुमारो खत्तिय-
कञ्जाय सर्द्धि संवासं कप्पेय्य, तेसं संवासमन्वाय पुत्तो जायेथ; यो सो २५
ब्राह्मणकुमारेन खत्तियकञ्जाय पुत्तो उप्पन्नो, सिया सो मातु पि सदिसो
पितु पि सदिसो, ‘खत्तियो’ ति पि वत्तब्बो ‘ब्राह्मणो’ ति पि
वत्तब्बो” ति ?

१. सोपस्स – स्या०; सो चस्स – सी०, रो० ।

“यो सो, भो गोतम, ब्राह्मणकुमारेन खत्तियकञ्चाय पुत्तो उप्पन्नो, सिया सो मातु पि सदिसो पितु पि सदिसो, ‘खत्तियो’ ति पि वत्तब्बो ‘ब्राह्मणो’ ति पि वत्तब्बो” ति ।

“तं किं मञ्जसि, अस्सलायन इधं वलवं” गद्रभेन सम्पयोजेय्युं,
५ तेसं सम्पयोगमन्वाय किसोरोँ जायेथ; यो सो वलवाय गद्रभेन किसोरो
उप्पन्नो, सिया सो मातु पि सदिसो पितु पि सदिसो, ‘अस्सो’ ति पि
वत्तब्बो ‘गद्रभो’ ति पि वत्तब्बो” ति ?

R. 154
B. 361
10 “कुण्डं^३ हि सो, भो गोतम, अस्सतरो होति । इदं हिस्स, भो
गोतम, नानाकरणं पस्सामि; अमुत्र च पनेसानं^४ न किञ्च नानाकरणं
पस्सामी” ति ।

“तं किं मञ्जसि, अस्सलायन, इधास्सु द्वे माणवका भातरो
सोदरिया”, एको अज्ञायको उपनीतो एको अनज्ञायको अनुपनीतो;
कमेत्थ ब्राह्मणा पठमं भोजेय्युं सद्वे वा थालिपाके वा यञ्जे वा पाहुने
वा” ति ?

15 “यो सो, भो गोतम, माणवको अज्ञायको उपनीतो तमेत्थ
ब्राह्मणा पठमं भोजेय्युं सद्वे वा थालिपाके वा यञ्जे वा पाहुने वा । किं
हि, भो गोतम, अनज्ञायके अनुपनीते दिनं महप्फलं भविस्सती” ति ?

20 “तं किं मञ्जसि, अस्सलायन, इधास्सु द्वे माणवका भातरो
सोदरिया, एको अज्ञायको उपनीतो दुस्सीलो पापधम्मो, एको अनज्ञा-
यको अनुपनीतो सीलवा कल्याणधम्मो; कमेत्थ ब्राह्मणा पठमं भोजेय्युं
सद्वे वा थालिपाके वा यञ्जे वा पाहुने वा” ति ?

“यो सो, भो गोतम, माणवको अनज्ञायको अनुपनीतो सीलवा
कल्याणधम्मो तमेत्थ ब्राह्मणा पठमं भोजेय्युं सद्वे वा थालिपाके
वा यञ्जे वा पाहुने वा । किं हि, भो गोतम, दुस्सीले पापधम्मे दिनं
25 महप्फलं भविस्सती” ति ?

“पुब्वे खो त्वं, अस्सलायन, जातिं अगमासि; जातिं गन्त्वा
मन्ते अगमासि; मन्ते गन्त्वा तपे^५ अगमासि; तपे गन्त्वा^६ चातु-

१. वलवं - स्याऽ । २. किसरो - स्याऽ । ३. वेकुरञ्जाय - सी०, रो०; सो कुमार-
ण्डुपि - स्याऽ । ४. पनसानं - स्याऽ, रो० । ५. सउदरिया - सी०, रो० । ६. पाहुणे - सी० ।
७-७. तमेव ठपेत्वा - स्याऽ; तमेतं त्वं - सी०, रो० ।

वर्णिणं सुद्धि पच्चागतो, यमहं पञ्जापेमी” ति । एवं वुत्ते, अस्सलायनो माणवो तुण्हीभूतो मङ्कुभूतो पत्तक्खन्धो अधोमुखो पज्ञायन्तो अप्पटिभानो निसीदि ।

६२. असितदेवलइसिवत्थु

१०. अथ खो भगवा अस्सलायनं माणवं तुण्हीभूतं मङ्कुभूतं पत्तक्खन्धं अधोमुखं पज्ञायन्तं अप्पटिभानं^१ विदित्वा अस्सलायनं माणवं एतदबोच – “भूतपुब्बं, अस्सलायन, सत्तन्नं ब्राह्मणिसीनं अरञ्जायतने पण्णकुटीसु सम्मन्तानं एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं होति – ‘ब्राह्मणो व सेट्टो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो ... पे० ... ब्रह्मदायादा’ ति । अस्सोसि खो, अस्सलायन, असितो देवलो इसि – ‘सत्तन्नं किर ब्राह्मणिसीनं अरञ्जायतने पण्णकुटीसु सम्मन्तानं एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं^२ – ब्राह्मणो व सेट्टो वण्णो ... पे० ... ब्रह्मदायादा’ ति । अथ खो, अस्सलायन, असितो देवलो इसि के समसुं कप्पेत्वा मञ्जिट्टवण्णानि^३ दुस्सानि निवासेत्वा पटलियो^४ उपाहना आरुहित्वा^५ जातरूपमयं दण्डं गहेत्वा सत्तन्नं ब्राह्मणिसीनं पत्थण्डिले पातु रहोसि । अथ खो, अस्सलायन, असितो देवलो इसि सत्तन्नं ब्राह्मणिसीनं पत्थण्डिले चङ्कममानो^६ एवमाह – ‘हन्द, को नु खो इमे भवन्तो ब्राह्मणिसयो गता^७; हन्द, को नु खो इमे भवन्तो ब्राह्मणिसयो गता’ ति? अथ खो, अस्सलायन, सत्तन्नं ब्राह्मणिसीनं एतदहोसि – ‘को नायं गामण्डलरूपो विय सत्तन्नं ब्राह्मणिसीनं पत्थण्डिले चङ्कममानो एवमाह – हन्द, को नु खो इमे भवन्तो ब्राह्मणिसयो गता; हन्द, को नु खो इमे भवन्तो ब्राह्मणिसयो^८ गता ति? हन्द, नं अभिसपामा’ ति । अथ खो, अस्सलायन, सत्त ब्राह्मणिसयो असितं देवलं इसि अभिसपिसु – ‘भस्मा^९, वसल, होहि; भस्मा, वसल, होही’ ति^{१०} । यथा यथा खो, अस्सलायन, सत्त ब्राह्मणिसयो असितं देवलं इसि अभिसपिसु तथा तथा असितो देवलो इसि अभिरूपतरो चेव होति दस्सनीयतरो च पासादिकतरो च । अथ खो, अस्सलायन, सत्तन्नं^{११}

१. अपटिभानं – रो०; अपटिभाणं – सी०; अपटिभाणं – स्या० । २. ० होति – सी०, रो० । ३. मञ्जेट्टवण्णानि – सी०, स्या०, रो० । ४. अटलियो – सी०, रो०; अगलियो – स्या० । ५. आरोहित्वा – स्या०, रो० । ६. गन्ता – स्या० । ७-७. भस्मा चपला होहि भस्मा – स्या० । ८. आरोहित्वा – स्या०, रो० । ९. भस्मा चपली होही ति – स्या०; भस्मा चपली होही ति – रो०; भस्मा चपला होही ति – सी० ।

R. 155

B. 362

ब्राह्मणिसीनं एतदहोसि – ‘मोघं वत नो तपो, अफलं ब्रह्मचरियं । मयं हि पुब्वे यं अभिसपाम – भस्मा, वसल, होहि; भस्मा, वसल, होही ति भस्मा व भवति एकच्चो । इमं पन मयं यथा यथा अभिसपाम तथा तथा अभिरूपतरो चेव होति दस्सनीयतरो च पासादिकतरो
५ चा’ ति ।

‘न भवन्तानं मोघं तपो, नाफलं’ ब्रह्मचरियं । इच्छ भवन्तो, यो मयि मनोपदोसो तं पजहथा’ ति ।

R. 156 ‘यो भवति मनोपदोसो तं पजहाम । को नु भवं होती’ ति ?

‘सुतो नु भवतं – असितो देवलो इसी’ ति ?

10 ‘एवं, भो’ ।

‘सो ख्वाहं, भो, होमी’ ति ।

B. 363 ‘अथ खो, अस्सलायन, सत्त ब्राह्मणिसयो असितं देवलं इसि अभिवादेतुं उपकर्मिमसु^३ । अथ खो, अस्सलायन, असितो देवलो इसि सत्त ब्राह्मणिसयो एतदवोच – ‘सुतं मेतं, भो, सत्तन्नं किर ब्राह्मणिसीनं

15 अरञ्जायतने पण्णकुटीसु सम्मन्तानं एवरूपं पापकं दिट्ठिगतं उप्पन्नं – ब्राह्मणो व सेद्धो वण्णो, हीनो अञ्जो वण्णो; ब्राह्मणो व सुकको वण्णो, कण्हो अञ्जो वण्णो; ब्राह्मणा व सुज्ञन्ति, नो अब्राह्मण; ब्राह्मण व ब्रह्मुनो पुत्ता ओरसा मुखतो जाता ब्रह्मजा ब्रह्मनिमिता ब्रह्म-दायादा’ ति ।

20 ‘एवं, भो’ ।

‘जानन्ति पन भोन्तो – या जनिका^४ माता^५ ब्राह्मणं येव अगमासि, नो अब्राह्मणं’ ति ?

‘नो हिदं, भो’ ।

25 ‘जानन्ति पन भोन्तो – या जनिकामातु माता याव सत्तमा मातुमातामहयुगा ब्राह्मणं येव अगमासि, नो अब्राह्मणं’ ति ?

‘नो हिदं, भो’ ।

‘जानन्ति पन भोन्तो – यो जनको^६ पिता^७ ब्राह्मणं येव अगमासि, नो अब्राह्मणं’ ति ?

1. न पनाफलं – स्या० । 2. उपसङ्क्रमिषु – सी०, रो० । 3. भो ति – स्या० ।
४-५. जनिमाता – स्या०; जनीमाता – सी०, रो० । ५-५. जनिपिता – स्या०; जनीपिता – सी०, रो० ।

‘नो हिंदं, भो’ ।

‘जानन्ति पन भोन्तो – यो जनकपितु पिता याव सत्तमा पितुपितामहयुगा ब्राह्मण्ये व अगमासि, नो अब्राह्मण्ये’ ति ?

‘नो हिंदं, भो’ ।

‘जानन्ति पन भोन्तो – यथा गब्भस्स अवकन्ति होती’ ति ? ५

‘जानाम मयं, भो – यथा गब्भस्स अवकन्ति होति । इध मातापितरो च सन्निपतिता होन्ति, माता च उतुनी होति, गन्धब्बो च पच्चुपट्टितो होति; एवं तिण्यं सन्निपाता गब्भस्स अवकन्ति होती’ ति ।

‘जानन्ति पन भोन्तो – तग्घं, सो गन्धब्बो खत्तियो वा १० ब्राह्मणो वा वेस्सो वा सुद्धो वा’ ति ?

‘न मयं, भो, जानाम – तग्घं सो गन्धब्बो खत्तियो वा ब्राह्मणो वा वेस्सो वा सुद्धो वा’ ति ।

‘एवं सन्ते, भो, जानाथ – के तुम्हे होथा’ ति ?

‘एवं सन्ते, भो, न मयं जानाम – के^३ मयं^३ होमा’ ति ।

‘ते हि नाम, अस्सलायन, सत्त ब्राह्मणिसयो असितेन देवलेन इसिना सके जातिवादे समनुयुञ्जीयमाना^१ समनुगगाहीयमाना^२ समनु-भासीयमाना न सम्पायिस्सन्ति; किं पन त्वं एतरहि मया सकस्मिं जातिवादे समनुयुञ्जीयमानो समनुगगाहीयमानो समनुभासीयमानो सम्पायिस्ससि, येसं त्वं साचरियको न पुण्णो दविगगाहो’ ति ।

एवं वुत्ते, अस्सलायनो माणवो भगवन्तं एतदवोच – “अभिक्कन्तं, भो गोतमः...पे०... उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्ज-तग्मे पाणुपेतं सरणं गतं” ति ।

—०—

१. यग्वे – सी०, स्या०, रो०। २. भोन्तो – स्या०। ३-३. केचि मयं – स्या०, रो०; के च मयं – सी०। ४. समनुञ्जयमाना – सी०, स्या०, रो०। ५. समनुगगाहीयमाना – सी०; समनुगगाहीयमाना – स्या०, रो०।

४४. घोटमुखसुत्तं

§ १. आयस्मतो उदेनस्स धम्मदेसना

१. एवं मे सुतं। एकं समयं आयस्मा उदेनो बाराणसियं विहरति खेमियम्बवने। तेन समयेन घोटमुखो ब्राह्मणो बाराणसियं अनुप्पत्तो होति केनचिदेव करणीयेन। अथ खो घोटमुखो ब्राह्मणो जड्बाविहारं अनुचङ्कममानो अनुविचरमानो येन खेमियम्बवनं
 R. 158
 ५ तेनुपसङ्कमि। तेन खो पन समयेन आयस्मा उदेनो अभ्योकासे चङ्कमति। अथ खो घोटमुखो ब्राह्मणो येनायस्मा उदेनो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मता उदेनेन सद्दिं सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा आयस्मन्तं उदेनं चङ्कमन्तं अनुचङ्कममानो एवमाह—“अभ्यो समण, ‘नत्थ धम्मिको परिब्बाजो’”—एवं मे एत्थ होति।
 १० तं च खो भवन्तरूपानं वा अदस्सना, यो वा पनेत्थ धम्मो” ति।

एवं वृत्ते, आयस्मा उदेनो चङ्कमा ओरोहित्वा विहारं पविसित्वा पञ्चते आसने निसीदि। घोटमुखो पि खो ब्राह्मणो चङ्कमा ओरोहित्वा विहारं पविसित्वा एकमन्तं अट्टासि। एकमन्तं ठिं खो घोटमुखं ब्राह्मणं आयस्मा उदेनो एतदवोच—“संविज्जन्ति^१ खो,
 १५ ब्राह्मण, आसनानि। सचे आकङ्क्षसि, निसीदा” ति।

B. 365
 “एतदेव खो पन मयं भोतो उदेनस्स आगमयमाना न निसीदाम। कथं हि नाम मादिसो पुब्बे अनिमन्तितो आसने निसीदितब्बं मञ्च्रेया” ति?

अथ खो घोटमुखो ब्राह्मणो अञ्जतरं नीचं आसनं गहेत्वा
 २० एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो घोटमुखो ब्राह्मणो आयस्मन्तं उदेनं एतदवोच—“अभ्यो समण, ‘नत्थ धम्मिको परिब्बाजो’—एवं मे एत्थ होति। तं च खो भवन्तरूपानं वा अदस्सना, यो वा पनेत्थ धम्मो” ति।

१. परिब्बाजो—म०। २. संविज्जन्ते—सी०, स्या०, रो०।

“सचे खो पन मे त्वं, ब्राह्मण, अनुञ्जेयं^१ अनुजानेयासि, पटिकोसितब्बं च पटिकोसेयासि; यस्स च पन मे भासितस्स अत्थं न जानेयासि, मम येव तत्थ उत्तरि^२ पटिपुच्छेयासि – ‘इदं, भो उदेन, कथं, इमस्स क्वत्थो’ ति? एवं कत्वा सिया नो एत्थ कथासल्लापो” ति।

“अनुञ्जेयं खवाहं भोतो उदेनस्स अनुजानिस्सामि, पटिकोसितब्बं च पटिकोसिस्सामि; यस्स च पनाहं भोतो उदेनस्स भासितस्स अत्थं न जानिस्सामि, भवन्तं येव तत्थ उदेनं उत्तरि पटिपुच्छिस्सामि – ‘इदं, भो उदेन, कथं, इमस्स क्वत्थो’ ति? एवं कत्वा होतु नो एत्थ कथासल्लापो” ति।

B. 159

10

चत्तारो पुगला

२. “चत्तारोमे, ब्राह्मण, पुगला सन्तो संविज्जमाना लोकस्मिं। कतमे चत्तारो? इधं, ब्राह्मण, एकच्चो पुगलो अत्तन्तपो होति अत्तपरितापनानुयोगमनुयुक्तो। इधं पन, ब्राह्मण, एकच्चो पुगलो परन्तपो होति परपरितापनानुयोगमनुयुक्तो। इधं पन, ब्राह्मण, एकच्चो पुगलो अत्तन्तपो च होति अत्तपरितापनानुयोगमनुयुक्तो परन्तपो च परपरितापनानुयोगमनुयुक्तो। इधं पन, ब्राह्मण, एकच्चो पुगलो नेवत्तन्तपो होति नात्तपरितापनानुयोगमनुयुक्तो, न परन्तपो न परपरितापनानुयोगमनुयुक्तो। सो अनन्तन्तपो अपरन्तपो दिद्वेव धम्मे निच्छातो निब्बुतो सीतीभूतो^३ सुखपटिसंवेदी^४ ब्रह्मभूतेन अत्तना विहरति। इमेसं, ब्राह्मण, चतुर्नं पुगलानं कतमो ते पुगलो चित्तं आराधेति” ति?

15

“य्वायं, भो उदेन, पुगलो अत्तन्तपो अत्तपरितापनानुयोगमनुयुक्तो अयं मे पुगलो चित्तं नाराधेति; यो पायं, भो उदेन, पुगलो परन्तपो परपरितापनानुयोगमनुयुक्तो अयं पि मे पुगलो चित्तं नाराधेति; यो पायं, भो उदेन, पुगलो अत्तन्तपो च अत्तपरितापनानुयोगमनुयुक्तो परन्तपो च परपरितापनानुयोगमनुयुक्तो अयं पि मे पुगलो चित्तं नाराधेति; यो च खो अयं, भो उदेन, पुगलो नेवत्तन्तपो नात्तपरितापनानुयोगमनुयुक्तो न परन्तपो न परपरितापनानुयोग-

B. 366

१. अनुञ्जेयं – स्या०, रो०। २. उत्तरि – सी०, स्या०, रो०। ३. सीतिभूतो – सी०, रो०। ४. सुखपटिसंवेदी – सी०, स्या०, रो०।

मनुयुत्तो सो अनत्तन्तपो अपरन्तपो दिट्टेव धम्मे निच्छातो निब्बुतो
सीतीभूतो सुखप्पटिसंवेदी ब्रह्मभूतेन अत्तना विहरति अयमेव मे
पुगलो चित्तं आराधेती” ति ।

“कस्मा पन ते, ब्राह्मण, इमे तयो पुगला चित्तं
५ नाराधेन्ती” ति ?

“यायं, भो उदेन, पुगलो अत्तन्तपो अत्तपरितापनानुयोग-
मनुयुत्तो सो अत्तानं सुखकामं दुक्खपटिक्कूलं आतापेति परितापेति;
इमिना मे अयं पुगलो चित्तं नाराधेति । यो पायं, भो उदेन, पुगलो
परन्तपो परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो सो परं सुखकामं दुक्खपटिक्कूलं

१० आतापेति परितापेति; इमिना मे अयं पुगलो चित्तं नाराधेति ।
यो पायं, भो उदेन, पुगलो अत्तन्तपो च अत्तपरितापनानुयोगमनुयुत्तो
परन्तपो च परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो सो अत्तानं च परं च सुखकामं
दुक्खपटिक्कूलं^१ आतापेति परितापेति; इमिना मे अयं पुगलो चित्तं
नाराधेति । यो च खो अयं, भो उदेन, पुगलो नेवत्तन्तपो नात्तपरिताप-
१५ नानुयोगमनुयुत्तो न परन्तपो न परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो सो अनत्त-
न्तपो अपरन्तपो दिट्टेव धम्मे निच्छातो निब्बुतो सीतीभूतो सुखप्पटि-
संवेदी ब्रह्मभूतेन अत्तना विहरति, सो अत्तानं च परं च सुखकामं
दुक्खपटिक्कूलं नेव आतापेति न परितापेति; इमिना मे अयं
पुगलो चित्तं आराधेती” ति ।

द्वे परिसा

२० ३. “द्वेमा, ब्राह्मण, परिसा । कतमा द्वे ? इध, ब्राह्मण, एकच्चा
परिसा सारत्तरता मणिकुण्डलेसु पुत्तभरियं परियेसति, दासिदासं
परियेसति, खेतवत्थुं परियेसति, जातरूपरजतं परियेसति । इध पन,
ब्राह्मण, एकच्चा परिसा असारत्तरता मणिकुण्डलेसु पुत्तभरियं पहाय,
दासिदासं पहाय, खेतवत्थुं पहाय, जातरूपरजतं पहाय, अगारस्मा
२५ अनगारियं पब्बजिता । स्वायं^२, ब्राह्मण, पुगलो नेवत्तन्तपो नात्तपरिताप-
नानुयोगमनुयुत्तो न परन्तपो न परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो । सो

१. सुखकामे – सी०, स्या०, रो० । २. दुक्खपटिक्कूले – सी०, स्या०, रो० । ३. यायं
– स्या० ।

अनत्तन्तपो अपरन्तपो दिट्टेव धम्मे निच्छातो निबुतो सीतीभूतो
सुखप्पटिसंवेदी ब्रह्मभूतेन अत्तना विहरति ।

“इधं कतमं त्वं, ब्राह्मण, पुगलं कतमाय परिसायं बहुलं
समनुपस्ससि—या चायं परिसा सारत्तरता मणिकुण्डलेसु पुत्तभरियं
परियेसति दासिदासं परियेसति खेत्तवत्थुं परियेसति जातरूपरजतं ५
परियेसति, या चायं परिसा असारत्तरता मणिकुण्डलेसु पुत्तभरियं
पहाय दासिदासं पहाय खेत्तवत्थुं पहाय जातरूपरजतं पहाय अगारस्मा
अनगारियं पब्बजिता” ति ?

“यायं, भो उदेन, पुगलो नेवत्तन्तपो नात्तपरितापनानुयोग-
मनुयुतो न परन्तपो न परपरितापनानुयोगमनुयुतो सो अनत्तन्तपो अपर-
न्तपो दिट्टेव धम्मे निच्छातो निबुतो सीतीभूतो सुखप्पटिसंवेदी ब्रह्मभूतेन
अत्तना विहरति; इमाहं पुगलं यायं परिसा असारत्तरता मणिकुण्डलेसु
पुत्तभरियं पहाय दासिदासं पहाय खेत्तवत्थुं पहाय जातरूपरजतं
पहाय अगारस्मा अनगारियं पब्बजिता इमिस्सं परिसायं बहुलं
समनुपस्सामी” ति । १०

“इदानेव खो पन तै, ब्राह्मण, भासितं—‘मयं एवं आजानाम—
अभ्यो समण, न तिथं धम्मिको परिब्बाजो,’ एवं मे एत्थं होति । तं
च खो भवन्तरूपानं वा अदस्सना, यो वा पनेत्थं धम्मो”” ति । १५

“अद्वा॑ मेसा॑, भो उदेन, सानुगगहा वाचा भासिता । ‘अतिथं
धम्मिको परिब्बाजो’—एवं मे एत्थं होति । एवं च पन मं भवं उदेनो
धारेतु । ये च मे भोता उदेनेन चत्तारो पुगला सङ्घित्तेन वुत्ता वित्थारेन
अविभत्ता, साधु मे भवं, उदेनो इमे चत्तारो पुगले वित्थारेन विभजतु
अनुकम्पं उपादाया” ति । २०

“तेन हि, ब्राह्मण, सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासि-
स्सामी” ति । २५

“एवं, भो” ति खो घोटमुखो ब्राह्मणो आयस्मतो उदेनस्स
पच्चस्सोसि । आयस्मा उदेनो एतदवोच—

१-१. इमं त्वं ब्राह्मण पुगलं कतमस्सं परिसायं—सी०, स्या०, रो० । २-२. या
वायं—रो०; य्वायं—सी० । ३. परिब्बजो—म० । ४-४. अद्वा खो मे सा—स्या० ।

(१) अत्तन्तपो अत्तपरितापनानुयोगमनुयुक्तो

४. “कतमो च, ब्राह्मण, पुगगलो अत्तन्तपो अत्तपरितापनानुयोगमनुयुक्तो ? इध, ब्राह्मण, एकच्चो पुगगलो अचेलको होति मुत्ताचारो हत्थापलेखनों नएहिभद्रन्तिकों नतिद्विभद्रन्तिको, नाभिहटं न उद्दिस्सकतं न निमन्तनं सादियति । सो न कुम्भमुखा^१ पटिगण्हाति^२, न क्लोपि-
 ५ मुखा^३ पटिगण्हाति, न एळकमन्तरं, न दण्डमन्तरं, न मुसलमन्तरं, न द्विन्नं भुञ्जमानानं, न गविभनिया, न पायमानाय, न पुरिसन्तरगताय, न सङ्कुतीसु, न यथ सा उपद्वितो होति, न यथ मक्खिका सण्डसण्डचारिनी, न मच्छं न मंसं, न सुरं न मेरयं न थुसोदकं पिवति । सो एकागारिको वा होति एकालोपिको, द्वागारिको वा होति द्वालोपिको
 10 ...पे०...सत्तागारिको वा होति सत्तालोपिको; एकिस्सा पि दत्तिया यापेति, द्वीहि पि दत्तीहि यापेति ...पे०... सत्तहि पि दत्तीहि यापेति; एकाहिकं पि आहारं आहारेति, द्वीहिकं पि आहारं आहारेति ...पे०... सत्ताहिकं पि आहारं आहारेति – इति एवरूपं अद्वमासिकं^४ परियायभत्त-भोजनानुयुक्तो विहरति । सो साकभक्खो वा होति, सामाकभक्खो वा
 15 होति, नीवारभक्खो वा होति, दद्दुलभक्खो वा होति, हटभक्खो वा होति, कणभक्खो वा होति, आचामभक्खो वा होति, पिज्बाकभक्खो वा होति, तिणभक्खो वा होति, गोमयभक्खो वा होति, वनमूलफलाहारो यापेति पवत्तफलभोजी । सो साणानि पि धारेति, मसाणानि पि धारेति, छवदुस्सानि पि धारेति, पंसुकूलानि पि धारेति, तिरीटानि पि धारेति, अजिनं पि धारेति, अजिनक्षिपं पि धारेति, कुसचीरं पि धारेति, वाकचीरं पि धारेति, फलकचीरं पि धारेति, केसकम्बलं पि धारेति, वाळकम्बलं^५ पि धारेति उलूकपक्खं पि धारेति; केसमसुलोचको पि होति केसमसुलोचनानुयोगमनुयुक्तो, उबद्गुटको पि होति आसनपटिक्षित्तो, उक्कुटिकप्पधानमनुयुक्तो, कण्टकापस्सयिको पि
 20 होति कण्टकापस्सये सेयं कप्पेति; सायततियकं पि उदकोरोहनानुयोगमनुयुक्तो विहरति – इति एवरूपं अनेकविहितं कायस्स आतापनपरितापना-
 25

१. हत्थापलेखनो – सी०, स्था०, रो० । २. न एहि भद्रन्तिको – सी०, रो०; नएहि भद्रन्तिको – स्था० । ३. कुम्भमुखा – रो० । ४. पटिगण्हाति – सी०, रो० । ५. खलोपि-मुखा – सी० । ६. अद्वमासिक – स्था० । ७. वालकम्बल – स्था० ।

नुयोगमनुयुक्तो विहरति । अयं वुच्चति, ब्राह्मण, पुगलो अत्तन्तपो अत्त-
परितापनानुयोगमनुयुक्तो ।

(२) परन्तपो परपरितापनानुयोगमनुयुक्तो

५. “कतमो च, ब्राह्मण, पुगलो परन्तपो परपरितापनानुयोग-
मनुयुक्तो ? इध, ब्राह्मण, एकच्चो पुगलो ओरविभको होति सूकरिको
साकुणिको मागविको लुटो मच्छघातको चोरो चोरघातको गोघातको ५
बन्धनागारिको – ये वा पनञ्जे पि केचि कुरुरकम्मन्ता । अयं वुच्चति,
ब्राह्मण, पुगलो परन्तपो परपरितापनानुयोगमनुयुक्तो ।

(३) अत्तन्तपो च अत्तपरितापनानुयोगमनुयुक्तो, परन्तपो च परपरितापनानुयोगमनुयुक्तो

६. “कतमो च, ब्राह्मण, पुगलो अत्तन्तपो च अत्तपरितापना-
नुयोगमनुयुक्तो, परन्तपो च परपरितापनानुयोगमनुयुक्तो ? इध, ब्राह्मण,
एकच्चो पुगलो राजा वा होति खत्तियो मुद्दावसित्तो, ब्राह्मणो वा महा-
सालो । सो पुरात्थमेन नगरस्स नवं सन्थागारं कारापेत्वा केसमस्सुं ओहा-
रेत्वा खराजिनं निवासेत्वा सप्तिलेन Gāvīśālī
Centre for the Arts कायां अदभज्जित्वा मगविसा-
णेन’ पिट्ठुं कण्डुवमानो नवं सन्थागारं पविसति सद्धिं महेसिया
ब्राह्मणेन च पुरोहितेन । सो तथ्य अनन्तरहिताय भूमिया हरितुपलित्ताय
सेयं कप्पेति । एकिस्साय गाविया सरूपवच्छाय यं एकस्मिं थने खीरं १०
होति तेन राजा यापेति, यं दुतियस्मिं थने खीरं होति तेन महेसी यापेति,
यं ततियस्मिं थने खीरं होति तेन ब्राह्मणो पुरोहितो यापेति, यं
चतुर्थस्मिं थने खीरं होति तेन अग्गं जुहति, अवसेसेन वच्छको यापेति ।
सो एवमाह – ‘एतका उसभा हञ्चन्तु यञ्जत्थाय, एतका वच्छतरा
हञ्चन्तु यञ्जत्थाय, एतका वच्छतरियो हञ्चन्तु यञ्जत्थाय, एतका २०
अजा हञ्चन्तु यञ्जत्थाय’ एतका उरबभा हञ्चन्तु यञ्जत्थाय, एतका
अस्मा हञ्चन्तु यञ्जत्थाय’ एतका रुक्खा छिज्जन्तु यूपत्थाय, एतका
दबभा लूयन्तु बरिहिसत्थाया’ ति । ये पिस्स ते होन्ति ‘दासा’ ति वा
‘पेस्सा’ ति वा ‘कम्मकरा’ ति वा ते पि दण्डतज्जिता भयतज्जिता अस्सु-
मुखा रुदमाना परिकम्मानि करोन्ति । अयं वुच्चति, ब्राह्मण, पुगलो २५

अत्तन्तपो च अत्तपरितापनानुयोगमनुयुक्तो, परन्तपो च परपरितापनानुयोगमनुयुक्तो ।

(४) नेवत्तन्तपो नात्तपरितापनानुयोगमनुयुक्तो,
न परन्तपो न परपरितापनानुयोगमनुयुक्तो

७. “कतमो च, ब्राह्मण, पुग्गलो नेवत्तन्तपो नात्तपरितापनानुयोगमनुयुक्तो, न परन्तपो न परपरितापनानुयोगमनुयुक्तो; सो अनन्तन्तपो

८ अपरन्तपो दिट्टेव धम्मे निच्छातो निब्बुतो सीतीभूतो सुखप्पटिसंवेदी ब्रह्मभूतेन अत्तना विहरति? इध, ब्राह्मण, तथागतो लोके उप्पज्जति अरहं सम्मासम्बुद्धो विजाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविद् अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा। सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्मणब्राह्मणिं पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिज्ञा

B. 370

- १० सच्छिकत्वा पवेदेति। सो धम्मं देसेति आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं, केवलपरिपुण्णं परिसुद्धं ब्रह्मचरियं पकासेति। तं धम्मं सुणाति गहपति वा गहपतिपुत्तो वा अञ्जतरस्मिं वा कुले पच्चाजातो। सो तं धम्मं सुत्वा तथागते सद्धं पटिलभति। सो तेन सद्वापटिलाभेन समन्वागतो इति पटिसञ्चक्खति—‘सम्बाधो घरावासो रजोपथो अभ्योकासो पब्बज्जा। नयिदं सुकरं अगारं अज्ञावसता एकन्तपरिपुण्णं एकन्तपरिसुद्धं सङ्ख्लिखितं ब्रह्मचरियं चरितुं। यन्नाहं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्यं’ ति। सो अपरेन समयेन अप्पं वा भोगक्खन्धं पहाय महन्तं वा भोगक्खन्धं पहाय, अप्पं वा जातिपरिवट्टं
२० पहाय महन्तं वा जातिपरिवट्टं पहाय, केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजति। सो एवं पब्बजितो समानो भिक्खुनं सिक्खासाजीवसमापन्नो पाणातिपातं पहाय पाणातिपाता पटिविरतो होति, निहितदण्डो निहितसत्थो लज्जी दयापन्नो सब्बपाणभूतहितानुकम्पी विहरति। अदिन्नादानं पहाय अदिन्नादाना
२५ पटिविरतो होति अदिन्नादायी दिन्नपाटिकङ्खी। अथेनेन सुचिभूतेन अत्तना विहरति। अब्रह्मचरियं पहाय ब्रह्मचारी होति आराचारी विरतो मेथुना गामधम्मा। मुसावादं पहाय मुसावादा पटिविरतो होति सच्चवादी सच्चसन्धो थेतो पच्चयिको अविसंवादको लोकस्स। पिसुणं वाचं पहाय पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति; इतो सुत्वा न अमुत्र

अक्खाता इमेसं भेदाय, अमुत्र वा सुत्वा न इमेसं अक्खाता अमूसं भेदाय। इति भिन्नानं वा सन्धाता सहितानं वा अनुप्पदाता, समग्गारामो समग्गरतो समग्गनन्दी समग्गकरणिं वाचं भासिता होति। फरुसं वाचं पहाय फरुसाय वाचाय पटिविरतो होति। या सा वाचा नेला कण्णसुखा पेमनीया हृदयङ्गमा पोरी बहुजनकन्ता बहुजनमनापा ५ तथारूपिं वाचं भासिता होति। सम्फप्पलापं पहाय सम्फप्पलापा पटिविरतो होति, कालवादी भूतवादी अत्थवादी धम्मवादी विनयवादी, निधानवर्ति वाचं भासिता कालेन सापदेसं परियन्तवर्ति अत्थसंहितं। सो बीजगामभूतगामसमारम्भा पटिविरतो होति। एकभत्तिको होति १० रत्तूपरत्तो विरतो विकालभोजना। नच्चगीतवादितविसूकदस्सना पटिविरतो होति। मालागन्धविलेपनधारणमण्डनविभूसनद्वाना पटिविरतो होति। उच्चासयनमहासयना पटिविरतो होति। जातरूपरजत-पटिगहणा पटिविरतो होति। आमकधञ्जपटिगहणा पटिविरतो होति। आमकमंसपटिगहणा पटिविरतो होति। इत्थिकुमारिकपटि-गहणा^१ पटिविरतो होति। दासिदासपटिगहणा^२ पटिविरतो होति। १५ अजेठकपटिगहणा पटिविरतो होति। कुकुटसूकरपटिगहणा पटिविरतो होति। हृतिगवस्सवळवपटिगहणा^३ पटिविरतो होति। खेतवत्थुपटि-गहणा पटिविरतो होति। द्रूतेय्यपहिणगमनानुयोगा पटिविरतो होति। क्यविक्कया पटिविरतो होति। तुलाकूटकंसकूटमानकूटा पटिविरतो होति। उक्कोटनवञ्चननिकतिसाच्चियोगा पटिविरतो होति। छेदन- २० वधबन्धनविपरामोसआलोपसहसाकारा पटिविरतो होति।

“सो सन्तुद्वो होति कायपरिहारिकेन चीवरेन. कुच्छिपरिहारिकेन पिण्डपातेन। सो येन येनेव पक्कमति समादायेव पक्कमति। सेयथापि नाम पक्की सकुणो येन येनेव डेति सपत्तभारो व डेति, एवमेव भिक्खु सन्तुद्वो होति कायपरिहारिकेन चीवरेन कुच्छिपरिहारि- २५ केन पिण्डपातेन। सो येन येनेव पक्कमति समादायेव पक्कमति। सो इमिना अरियेन सीलक्खन्धेन समन्वागतो अज्ञतं अनवज्जसुखं पटि- संवेदेति।

१. इत्थीकुमारिकापटिगहणा – स्या०। २. दासीदास० – स्या०। ३. ० गवास्स-
वलव० – स्या०।

- B. 372
८. “सो चक्रवुना रूपं दिस्वा न निमित्तगाही होति नानुब्यञ्जनगाही । यत्वाधिकरणमेनं चक्रवुन्द्रियं असंवुतं विहरन्तं अभिज्ञादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपञ्जति, रक्खति चक्रवुन्द्रियं, चक्रवुन्द्रिये संवरं आपञ्जति । सोतेन
९. सद्वं सुत्वा ... पै०... घानेन गन्धं धायित्वा ... जिव्हाय रसं सायित्वा ... कायेन फोटुब्बं फुसित्वा ... मनसा धम्मं विज्ञाय न निमित्तगाही होति नानुब्यञ्जनगाही । यत्वाधिकरणमेनं मनिन्द्रियं असंवुतं विहरन्तं अभिज्ञादोमनस्सा पापका अकुसला धम्मा अन्वास्सवेय्युं तस्स संवराय पटिपञ्जति, रक्खति मनिन्द्रियं, मनिन्द्रिये संवरं आपञ्जति । सो
१०. इमिना अरियेन इन्द्रियसंवरेन समन्वागतो अज्ञतं अव्यासेकसुखं पटिसंवेदेति ।

“सो अभिककन्ते पटिककन्ते सम्पजानकारी होति, आलोकिते विलोकिते सम्पजानकारी होति, समिभिजते पसारिते सम्पजानकारी होति, सञ्चाटिपत्तचीवरधारणे सम्पजानकारी होति, असिते पीते खायिते

१५. सायिते सम्पजानकारी होति, उच्चारपस्सावकम्मे सम्पजानकारी होति, गते ठिते निसिन्ने सुन्ते जागरिते भासिते तुष्णीभावे सम्पजानकारी होति ।

- “सो इमिना च अरियेन सीलक्खन्धेन समन्वागतो, इमाय^१ च अरियाय सन्तुष्टिया समन्वागतो^२, इमिना च अरियेन इन्द्रियसंवरेन समन्वा-
२०. गतो, इमिना च अरियेन सतिसम्पजञ्जेन समन्वागतो विवितं सेनासनं भजति अरञ्जं रुक्खमूलं पब्बतं कन्दरं गिरिगुहं सुसानं वनपत्थं अब्भोकासं पलालपुञ्जं । सो पच्छाभत्तं पिण्डपातपटिककन्तो निसी-दति पल्लङ्कं आभुजित्वा, उजुं कायं पणिधाय, परिमुखं सर्ति उपटुपेत्वा । सो अभिज्ञां लोके पहाय विगताभिज्ञेन चेतसा विहरति,
२५. अभिज्ञाय चित्तं परिसोधेति; व्यापादपदोसं पहाय अब्यापन्नचित्तो विहरति सब्बपाणभूतहितानुकम्पी, व्यापादपदोसा चित्तं परिसोधेति; थीनमिद्धं^३ पहाय विगतथीनमिद्धो विहरति आलोकसञ्जी सतो सम्पजानो, थीनमिद्धा चित्तं परिसोधेति; उद्धच्चकुकुच्चं पहाय अनुद्धतो विहरति अज्ञतं वूपसन्तचित्तो, उद्धच्चकुकुच्चा चित्तं परिसोधेति;

१-१. स्यां पौत्रके नत्यि । २. थिनमिद्धं - म० ।

विचिकिच्छं पहाय तिण्णविचिकिच्छो विहरति अकथङ्गथी कुसलेसु धम्मेसु, विचिकिच्छाय चित्तं परिसोधेति ।

“सो इमे पञ्च नीवरणे पहाय चेतसो उपकिलेसे पञ्जाय दुब्बलीकरणे विविच्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितकं सविचारं विवेकं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । ५ वितक्कविचारानं वूपसमा अज्ञत्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितकं अविचारं समाधिं पीतिसुखं द्रुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । पीतिया च विरागा उपेक्खको च विहरति सतो च सम्पज्जानो, सुखं च कायेन पटिसंवेदेति, यं तं अस्या आचिक्खन्ति – ‘उपेक्खको सतिमा सुखविहारी’ ति ततियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । १० सुखस्स च पहाना दुक्खस्स च पहाना, पुब्बेव सोमनस्सदोमनस्सानं अन्थङ्गमा, अदुक्खमसुखं उपेक्खासतिपारिसुद्धिं चतुर्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति ।

९. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपकिलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेऽजप्पते पुब्बेनिवासानुस्सतिबाणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरति, सेयथीदं – एकं पि जाति द्वे पि जातियो तिस्सो पि जातियो चतस्सो पि जातियो पञ्च पि जातियो दस पि जातियो वीसं पि जातियो तिसं पि जातियो चत्तालीसं^१ पि जातियो पञ्जासं पि जातियो जातिसतं पि जातिसहस्रं पि जातिसतसहस्रं पि, अनेके पि संवट्टकप्पे २० अनेके पि विवट्टकप्पे अनेके पि संवट्टविवट्टकप्पे – ‘अमुत्रासि एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो; सो ततो चुतो अमुत्र उदपादिं; तत्रापासि एवंनामो एवंगोत्तो एवंवण्णो एवमाहारो एवंसुखदुक्खप्पटिसंवेदी एवमायुपरियन्तो; सो ततो चुतो इधूपपन्नो’ ति । इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं २५ अनुस्सरति ।

“सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपकिलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेऽजप्पते सत्तानं चुतूपपात्राणाय चित्तं अभिनिन्नामेति । सो दिब्बेन चक्कुना विसुद्धेन अतिक्कन्त-

१. चत्तालीसं – स्याऽ ।

- मानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपञ्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुगते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति – ‘इमे वत भोन्तो सत्ता कायदुच्चरितेन समन्वागता ... पे० ... अरियानं उपवादका मिच्छादिट्का मिच्छादिट्कम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा
- ५ अपायं दुगर्ति विनिपातं निरयं उपपन्ना; इमे वा पन भोन्तो सत्ता कायसुचरितेन समन्वागता ... पे० ... अरियानं अनुपवादका सम्मादिट्का सम्मादिट्कम्मसमादाना, ते कायस्स भेदा परं मरणा सुगर्ति सगं लोकं उपपन्ना’ ति । इति दिब्बेन चक्रवृना विसुद्धेन अतिकक्न्त-मानुसकेन सत्ते पस्सति चवमाने उपपञ्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुगते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानाति ।

- B. 374
- “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गे विगतू-पक्किलेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेच्चजप्पते आसवानं खयबाणाय चित्तं अभिनन्नामेति । सो ‘इदं दुक्खं’ ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ ति यथा-
१५ भूतं पजानाति, ‘अयं दुक्खनिरोधगामिनी पटिपदा’ ति यथाभूतं पजानाति; ‘इमे आसवा’ ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवसमुदयो’ ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा’ ति यथाभूतं पजानाति, ‘अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा’ ति यथाभूतं पजानाति । तस्स एवं जानतो एवं पस्सतो कामासवा पि चित्तं विमुच्चति, भवासवा पि
२० चित्तं विमुच्चति, अविज्जासवा पि चित्तं विमुच्चति । विमुत्तस्मि विमुत्तमिति ब्राणं होति । ‘खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया’ ति पजानाति ।

- “अयं वुच्चति, ब्राह्मण, पुगलो नेवत्तन्तपो नात्तपरितापना-नुयोगमनुयुत्तो, न परन्तपो न परपरितापनानुयोगमनुयुत्तो । सो अनत्तन्तपो अपरन्तपो दिट्वे धम्मे निच्छातो निब्बुतो सीतीभूतो सुख-पटिसंवेदी ब्रह्मभूतेन अतना विहरती” ति ।

५२. घोटमुखस्स ब्राह्मणस्स सरणगमनं

१०. एवं वुते, घोटमुखो ब्राह्मणो आयस्मन्तं उदेनं एतद-वोच – “अभिकक्न्तं, भो उदेन, अभिकक्न्तं, भो उदेन सेय्यथापि भो उदेन, निकुञ्जितं वा उक्कुञ्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय, मूळस्स

वा मग्ं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य – चक्खु-
मन्तो रूपानि दक्खन्ती^१ ति – एवमेवं भोता उदेनेन अनेकपरियायेन
धम्मो पकासितो। एसाहं भवन्तं उदेनं सरणं गच्छामि धम्मं च भिक्खु-
सङ्घं च। उपासकं मं भवं उदेनो धारेतु अज्जतगे पाणुपेतं सरणं
गतं” ति ।

5

“मा खो मं त्वं, ब्राह्मण, सरणं अगमासि । तमेव^२ भगवन्तं सरणं
गच्छाहि^३ यमहं सरणं गतो” ति ।

“कहं पन, भो उदेन, एतरहि सो भवं गोतमो विहरति अरहं
सम्मासम्बुद्धो” ति ?

“परिनिब्बुतो खो, ब्राह्मण, एतरहि सो भगवा अरहं सम्मा- 10
सम्बुद्धो” ति ।

“सचे पि^४ मयं, भो उदेन, सुणेय्याम तं भवन्तं गोतमं दससु
योजनेसु, दस पि मयं योजनानि गच्छेय्याम तं भवन्तं गोतमं दस्सनाय
अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं। सचे पि मयं, भो उदेन, सुणेय्याम तं भवन्तं
गोतमं वीसतिया योजनेसु ... तिसाय^५ योजनेसु ... चत्तारीसाय^६ 15
योजनेसु ... पञ्चासाय योजनेसु, पञ्चासं पि मयं योजनानि गच्छे-
य्याम तं भवन्तं गोतमं दस्सनाय अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं। योजनसते
चे^७ पि मयं, भो उदेन, सुणेय्याम तं भवन्तं गोतमं, योजनसतं पि मयं
गच्छेय्याम तं भवन्तं दस्सनाय अरहन्तं सम्मासम्बुद्धं।

B. 375

“यतो च खो, भो उदेन, परिनिब्बुतो सो भवं गोतमो, परिनिब्बुतं 20
पि मयं तं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छाम धम्मं च भिक्खुसङ्घं च।
उपासकं मं भवं उदेनो धारेतु अज्जतगे पाणुपेतं सरणं गतं। अतिथ
च मे, भो उदेन, अङ्गराजा देवसिकं निच्चभिक्खं ददाति, ततो अहं
भोतो उदेनस्स एकं निच्चभिक्खं ददामी” ति ।

R. 163

“किं पन ते, ब्राह्मण, अङ्गराजा देवसिकं निच्चभिक्खं 25
ददाती” ति ?

१. दक्खन्ती – सी०, रो०। २. ० त्वं – सी०, स्या०, रो०। ३. गच्छ – सी०, रो०।
४. हि – सी०, स्या०, रो०। ५. तिसतिया – स्या०। ६. चत्तारीसाय – स्या०। ७. सी०,
स्या०, रो० पोत्यकेसु नत्थि।

“पञ्चं, भो उदेन, कहापणसतानी” ति ।

“न खो नो, ब्राह्मण, कप्पति जातरूपरजतं पटिग्गहेतुं” ति ।

“सचे तं भोतो उदेनस्स न कप्पति विहारं भोतो उदेनस्स कारापेस्सामी” ति ।

5 “सचे खो मे त्वं, ब्राह्मण, विहारं, कारापेतुकामो, पाटलिपुत्ते सङ्घस्स उपटुनसालं कारापेही” ति ।

“इमिनापाहं^१ भोतो उदेनस्स भिय्योसोमत्ताय अत्तमनो अभिरद्धो यं मं भवं उदेनो सङ्घे दाने^२ समादपेति । एसाहं^३ भो उदेन, एतिस्सा च निच्चभिक्खाय अपराय च निच्चभिक्खाय पाटलिपुत्ते 10 सङ्घस्स उपटुनसालं कारापेस्सामी” ति । अथ खो घोटमुखो ब्राह्मणो एतिस्सा च निच्चभिक्खाय अपराय च निच्चभिक्खाय पाटलिपुत्ते सङ्घस्स उपटुनसालं कारापेसि । सा एतरहि ‘घोटमुखी’ ति वुच्चती ति ।

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

—:०:—

१. पञ्चं पि—स्याऽ । २. इमिनाहं—स्याऽ; इमिनापाहं—रो०, सी० । ३. दानं—रो० । ४. सोहं—सी० ।

४५. चङ्कीसुतं

१. चङ्की ब्राह्मणो भगवन्तमुपसङ्ख्यमि

१. एवं मे सुतं। एकं समयं भगवा कोसलेसु चारिकं चर-
मानो महता भिक्खुसङ्ख्येन सर्द्धि येन ओपासादं^१ नाम कोसलानं ब्राह्मण-
गामो तदवसरि। तत्र सुदं भगवा ओपासादे विहरति उत्तरेन ओपा-
सादं देववने सालवने। तेन खो पन समयेन चङ्की ब्राह्मणो ओपासादं
अज्ञावसति सत्तुसदं सतिणकटुदकं सधञ्जं राजभोगं रञ्जा
पसेनदिना कोसलेन दिन्नं राजदायं ब्रह्मदेयं। अस्सोसुं खो ओपासादका
ब्राह्मणगहपतिका – “समणो खलु, भो, गोतमो सक्यपुत्रो सक्यकुला
पब्बजितो कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्ख्येन सर्द्धि
ओपासादं अनुप्त्तो, ओपासादे विहरति उत्तरेन ओपासादं देववने
सालवने। तं खो पन भवन्तं गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसद्वो
अवभुगतो – ‘इति पि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्ञाचरण-
सम्पन्नो सुगतो लोकविद् अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि^२ सत्था देवमनुस्सानं
बुद्धो भगवा’ ति। सो इमं लोकं सदेवकं समारकं सब्रह्मकं सस्समण-
ब्राह्मणं पजं सदेवमनुस्सं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा पवेदेति। सो धम्मं
देसेति आदिकल्याणं मज्जेकल्याणं परियोसानकल्याणं सात्थं सब्यञ्जनं,
केवलपरिपुणं परिसुद्धं ब्रह्माचरियं पकासेति। साधु खो पन तथारूपानं
अरहतं दस्सनं होती” ति।

२. अथ खो ओपासादका ब्राह्मणगहपतिका ओपासादा निक्ख-
मित्वा सङ्ख्यसङ्ख्यी^३ गणीभूता उत्तरेनमुखां गच्छन्ति येन देववनं सालवनं।
तेन खो पन समयेन चङ्की ब्राह्मणो उपरिपासादे दिवासेयं उपगतो।
अद्सा खो चङ्की ब्राह्मणो ओपासादके ब्राह्मणगहपतिके ओपासादा
निक्खमित्वा सङ्ख्यसङ्ख्यी^४ गणीभूते उत्तरेन मुखं^५ येन देववनं सालवनं

१. ओपासादं – सी०, रो०। २. ० सारथी – सी०। ३. सङ्ख्या सङ्ख्यी – सी०, स्या०,
रो०। ४. उत्तरेनमुखे – रो०। ५. सङ्ख्ये सङ्ख्यी – सी०, स्या०, रो०। ६. मुखे गच्छन्ते – सी०
स्या०, रो०।

R. 164

B. 379

तेनुपसङ्कमन्ते । दिस्वा खत्तं आमन्तेसि – “किं नु खो, भो खत्ते, ओपा-
सादका ब्राह्मणगहपतिका ओपासादा निक्खमित्वा सङ्घसङ्घी गणीभूता
उत्तरेनमुखा गच्छन्ति येन देववनं सालवनं” ति ?

“अथि, भो चङ्की, समणो गोतमो सक्यपुत्रो सक्यकुला

- ५ पब्बजितो कोसलेसु चारिकं चरमानो महता भिक्खुसङ्घेन सद्विं ओपा-
सादं अनुप्पत्तो, ओपासादे विहरति उत्तरेन ओपासादं देववने सालवने ।
तं खो पन भवन्तं गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसद्वो अबभुगतो – ‘इति
पि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विजाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविदू
अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ ति । तमेते

B. 377

- १० भवन्तं गोतमं दस्सनाय गच्छन्ती” ति ।

“तेन हि, भो खत्ते, येन ओपासादका ब्राह्मणगहपतिका तेनुप-
सङ्कम; उपसङ्कमित्वा ओपासादके ब्राह्मणगहपतिके एवं वदेहि-
‘चङ्की, भो, ब्राह्मणो एवमाह – आगमेन्तु किर भोन्तो, चङ्की पि
ब्राह्मणो समणं गोतमं दस्सनाय उपसङ्कमिस्सती’ ” ति । “एवं, भो” ति

- R. 165 १५ खो सो खत्तो” चङ्किस्स ब्राह्मणस्स पटिस्सुत्वा येन ओपासादका ब्राह्मण-
गहपतिका तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा ओपासादके ब्राह्मणगहपतिके
एतदवोच – “चङ्की, भो, ब्राह्मणो एवमाह – ‘आगमेन्तु किर भोन्तो,
चङ्की पि ब्राह्मणो समणं गोतमं दस्सनाय उपसङ्कमिस्सती’ ” ति ।

३. तेन खो पन समयेन नानावेरज्जकानं ब्राह्मणानं पञ्च-
२० मत्तानि ब्राह्मणसतानि ओपासादे पटिवसन्ति केनचिदेव करणीयेन ।
अस्सोसुं खो ते ब्राह्मणा – “चङ्की किर ब्राह्मणो समणं गोतमं दस्सनाय
उपसङ्कमिस्सती” ति । अथ खो ते ब्राह्मणा येन चङ्की ब्राह्मणो तेनुप-
सङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा चङ्कि ब्राह्मणं एतदवोचुं – “सच्चं किर भवं
चङ्की समणं गोतमं दस्सनाय उपसङ्कमिस्सती” ति ?

- २५ “एवं खो मे, भो, होति – ‘अहं^३ समणं गोतमं दस्सनाय उप-
सङ्कमिस्सामी’ ” ति ।

“मा भवं चङ्की समणं गोतमं दस्सनाय उपसङ्कमि । न अरहति
भवं चङ्की समणं गोतमं दस्सनाय उपसङ्कमितुं; समणोत्वेव गोतमो

१. खत्ता – स्या०, रो० । २. अहं पि – सी०, स्या०, रो० ।

अरहति भवन्तं चङ्कि दस्सनाय उपसङ्क्रमितुं। भवं हि चङ्की उभतो
सुजातो मातितो च पितितो च संसुद्धगहणिको याव सत्तमा पितामह-
युगा अक्षित्तो अनुपक्कट्टो जातिवादेन। यं पि भवं चङ्की उभतो
सुजातो मातितो च पितितो च संसुद्धगहणिको याव सत्तमा पितामहयुगा
अक्षित्तो अनुपक्कट्टो जातिवादेन, इमिनापञ्जेन न अरहति भवं चङ्की 5
समणं गोतमं दस्सनाय उपसङ्क्रमितुं; समणोत्वेव गोतमो अरहति
भवन्तं चङ्कि दस्सनाय उपसङ्क्रमितुं। भवं हि चङ्की अट्टो महद्वन्नो
महाभोगो ... पे० ... भवं हि चङ्की तिणं वेदानं पारगू सनिधण्डुकेटुभानं
साक्खरप्पभेदानं इतिहासपञ्चमानं, पदको, वेय्याकरणो, लोकायतमहा-
पुरिसलक्खणेसु अनवयो ... पे० ... भवं हि चङ्की अभिरूपो दस्सनीयो 10
पासादिको परमाय वण्णपोक्खरताय समन्नागतो ब्रह्मवण्णी ब्रह्मवच्छसी
अखुद्वावकासो दस्सनाय ... पे० ... भवं हि चङ्की सीलवा वुद्धसीली
वुद्धसीलेन समन्नागतो ... पे० ... भवं हि चङ्की कल्याणवाचो कल्याण-
वाक्करणो पोरिया^१ वाचाय समन्नागतो विस्सटाय अनेलग्लाय^२ अथस्स
विज्ञापनिया ... पे० ... भवं हि चङ्की बहून आचरियपाचरियो, तीणि 15
माणवकसतानि मन्ते वाचेति ... पे० ... भवं हि चङ्की रञ्जो पसेनदिस्स
कोसलस्स सक्कतो गरुकतो मानितो पूजितो अपचितो ... पे० ... भवं हि
चङ्की ब्राह्मणस्स पोक्खरसातिस्स सक्कतो गरुकतो मानितो पूजितो
अपचितो ... पे० ... भवं हि चङ्की ओपासादं अज्ञावसति सत्तुस्सदं
सतिणकट्टोदकं सधञ्जं राजभोगं रञ्जा पसेनदिना कोसलेन दिन्नं 20
राजदायं ब्रह्मदेयं। यं पि भवं चङ्की ओपासादं अज्ञावसति सत्तुस्सदं
सतिणकट्टोदकं सधञ्जं राजभोगं रञ्जा पसेनदिना कोसलेन दिन्नं राज-
दायं ब्रह्मदेयं, इमिनापञ्जेन न अरहति भवं चङ्की समणं गोतमं दस्सनाय
उपसङ्क्रमितुं; समणोत्वेव गोतमो अरहति भवन्तं चङ्कि दस्सनाय
उपसङ्क्रमितुं” ति । 25

४. एवं वुत्ते, चङ्की ब्राह्मणो ते ब्राह्मणे एतदवोच – “तेन हि,
भो, मम” पि^३ सुणाथ, यथा^४ मयमेव अरहाम तं समणं^५ गोतमं दस्सनाय
उपसङ्क्रमितुं; नत्वेव अरहति सो भवं गोतमो अम्हाकं दस्सनाय उप-

१. ब्रह्मवच्छसी – सी०, रो०। २. वुद्धसीली – स्या०। ३. पोरिया – रो०। ४. अनेल-
ग्लाय – म०। ५-५. ममा पि – स्या०। ६. यथा यथा – स्या०। ७. भवन्तं – सी०, रो०।

B. 378

R. 166

- सङ्क्रमितुं । समणो खलु, भो, गोतमो उभतो सुजातो मातितो च पितितो च संसुद्धगहणिको याव सत्तमा पितामहयुगा अकिखत्तो अनुपकुट्टो जातिवादेन । यं पि, भो, समणो गोतमो उभतो सुजातो मातितो च पितितो च संसुद्धगहणिको याव सत्तमा पितामहयुगा अकिखत्तो अनुपकुट्टो
 ५ जातिवादेन, इमिनापङ्क्तेन न अरहति सो भवं गोतमो अम्हाकं दस्सनाय उपसङ्क्रमितुं; अथ खो मयमेव अरहाम तं भवन्तं गोतमं दस्सनाय उपसङ्क्रमितुं । समणो खलु, भो, गोतमो पहूतं हिरञ्जसुवण्णं ओहाय पब्बजितो भूमिगतं च वेहासदुं च ...पे०... समणो खलु, भो, गोतमो दहरो व समानो युवा' सुसुकाळकेसो भद्रेन योब्बनेन समन्नागतो पठमेन वयसा
 10 अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो ...पे०... समणो खलु, भो, गोतमो अकामकानं मातापितूनं अस्सुमुखानं रुदन्तानं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो ...पे०... समणो खलु, भो, गोतमो अभिरूपो दस्सनीयो पासादिको परमाय वण्णपोक्खरताय समन्नागतो ब्रह्मवण्णी ब्रह्मवच्छसी अखुद्वावकासो
 B. 379
 R. 167
 15 दस्सनाय ...पे०... समणो खलु, भो, गोतमो सीलवा अरियसीली कुसल-सीली कुसलेन सीलेन समन्नागतो ...पे०... समणो खलु, भो, गोतमो कल्याणवाचो कल्याणवाक्करणो पोरिया वाचाय समन्नागतो विस्सट्टाय अनेलगळाय अत्थस्स विज्ञापानिया ...पे०... समणो खलु, भो, गोतमो बहूनं आचरियपाचरियो ...पे०... समणो खलु, भो, गोतमो खीणकाम-
 20 रागो विगतचापल्लो ...पे०... समणो खलु, भो, गोतमो कम्मवादी किरियवादी अपापपुरेखारो ब्रह्मञ्जाय पजाय ...पे०... समणो खलु, भो, गोतमो उच्चा कुला पब्बजितो असम्भन्ना' खत्तियकुला' ...पे०... समणो खलु, भो, गोतमो अड्डु' कुला' पब्बजितो महद्वना महाभोगा ...पे०... समणं खलु, भो, गोतमं तिरोरट्टा' तिरोजनपदा सम्पुच्छितुं
 25 आगच्छन्ति ...पे०... समणं खलु, भो, गोतमं अनेकानि देवतासहस्रानि पाणेहि' सरणं गतानि ...पे०... समणं खलु, भो, गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसद्वो अबभुगतो - 'इति पि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विज्ञाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविद् अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा' ति ...पे०... समणो खलु, भो, गोतमो

१. सी०, स्या०, रो० पोथकेसु नत्यि । २-२. आदीनखत्तियकुला - सी०, रो० ।

३-३. अड्डकुला - सी०, रो०; अद्धकुला - स्या०। ४. तिरोट्टा - स्या०। ५. पाणेन - स्या०।

द्रव्यं समहापुरिसलक्खणे हि समन्वागतो ... पे० ... समणं खलु, भो, गोतमं
राजा मागधो सेनियो बिम्बिसारो सपुत्रदारो पाणेहि सरणं गतो
... पे० ... समणं खलु, भो, गोतमं राजा पसेनदि कोसलो सपुत्रदारो पाणेहि
सरणं गतो ... पे० ... समणं खलु, भो, गोतमं ब्राह्मणो पोक्खरसाति
सपुत्रदारो पाणेहि सरणं गतो ... पे० ... समणो खलु, भो, गोतमो
ओपासादं अनुप्पत्तो ओपासादे विहरति उत्तरेन ओपासादं देववने
सालवने। ये' खो ते' समणा वा ब्राह्मणा वा अम्हाकं गामक्खेत्तं
आगच्छन्ति, अतिथी नो ते होन्ति। अतिथी खो पनम्हेहि सक्कातब्बा
गरुकातब्बा मानेतब्बा पूजेतब्बा। यं पि समणो गोतमो ओपासादं
अनुप्पत्तो ओपासादे विहरति उत्तरेन ओपासादं देववने सालवने,
अतिथिम्हाकं समणो गोतमो। अतिथि खो पनम्हेहि सक्कातब्बो
गरुकातब्बो मानेतब्बो पूजेतब्बो। इमिना न अरहति सो भवं गोतमो
अम्हाकं दस्सनाय उपसङ्क्रमितुं; अथ खो मयमेव अरहाम तं भवन्तं
गोतमं दस्सनाय उपसङ्क्रमितुं। एतके' खो अहं, भो, तस्स भोतो
गोतमस्स वण्णे^१ परियापुणामि, नो च खो सो भवं गोतमो एतकवण्णो;
अपरिमाणवण्णो हि सो भवं गोतमो एकमेकेन पि तेन अङ्गेन
समन्वागतो न अरहति, भो, भवं गोतमो अम्हाकं दस्सनाय उपसङ्क्रमितुं;
अथ खो मयमेव अरहाम तं भवन्तं गोतमं दस्सनाय उपसङ्क्रमितुं ति।
तेन हि, भो, सब्बेव मयं समणं गोतमं दस्सनाय उपसङ्क्रमिस्सामा'' ति।

अथ खो चङ्गी ब्राह्मणो महता ब्राह्मणेन सर्द्धि येन भगवा
तेनुपसङ्क्रमि; उपसङ्क्रमित्वा भगवता सर्द्धि सम्मोदि। सम्मोदनीयं कथं
साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि।

६. २. भारद्वाजपुच्छाविसज्जनं

५. तेन खो पन समयेन भगवा वुद्धेहि'' वुद्धेहि ब्राह्मणेहि सर्द्धि
किञ्चिच किञ्चिच कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा निसिन्नो होति। तेन खो पन
समयेन कापटिको^२ नाम माणवो दहरो वुत्तसिरो सोऽसवस्सुइसिको
जातिया, तिण्णं वेदानं पारगू सनिघण्डुकेटुभानं साक्खरप्पभेदानं इतिहास-

१-१. ये पन खो केचि - सी०, स्या०, रो०। २. एतकं - सी०, स्या०, रो०। ३. वण्णं -
सी०, स्या०, रो०। ४. सारणीयं - म०। ५. वुद्धेहि - स्या०। ६. कापटिको - सी०, रो०;
कापलिको - स्या०।

10 B. 380

R. 168

- पञ्चमानं, पदको, वेय्याकरणो, लोकायतमहापुरिसलक्खणेषु अनवयो
तस्सं परिसायं निसिन्नो होति । सो वुद्धानं वुद्धानं ब्राह्मणानं भगवता
सद्धि मन्तयमानानं अन्तरन्तरा कथं ओपातेति । अथ खो भगवा कापटिकं
माणवं अपसादेति—“मायस्मा भारद्वाजो वुद्धानं वुद्धानं ब्राह्मणानं मन्तय-
5 मानानं अन्तरन्तरा कथं ओपातेतु । कथापरियोसानं आयस्मा भारद्वाजो
आगमेतू” ति । एवं वुत्ते, चङ्की ब्राह्मणो भगवन्तं एदवोच—“मा भवं
गोतमो कापटिकं माणवं अपसादेसि । कुलपुत्तो च कापटिको माणवो,
बहुसृतो च कापटिको माणवो, पण्डितो च कापटिको माणवो,
कल्याणवाक्करणो च कापटिको माणवो, पहोति च कापटिको
10 माणवो भोता गोतमेन सद्धि अस्मिं वचने पटिमन्तेतु” ति । अथ खो
भगवतो एतदहोसि—“अद्वा खो कापटिकस्स माणवस्स तेविजजके
पावचने कथा’ भविस्सति । तथा हि नं ब्राह्मणा सम्पुरेक्खरोन्ती” ति ।
अथ खो कापटिकस्स माणवस्स एतदहोसि—“यदा मे समणो गोतमो
चक्खु’ उपसंहरिस्सति, अथाहं समणं गोतमं पञ्चं पुच्छिस्सामी”
15 ति । अथ खो भगवा कापटिकस्स माणवस्स चेतसा चेतोपरि-
वितक्कमञ्जाय येन कापटिको माणवो तेन चक्खूनि उपसंहासि ।

(१) इदमेव सच्चं मोघमञ्जं

६. अथ खो कापटिकस्स माणवस्स एतदहोसि—“समन्नाहरति
खो मं समणो गोतमो । यन्नूनाहं समणं गोतमं पञ्चं पुच्छेय्यं” ति । अथ
खो कापटिको माणवो भगवन्तं एतदवोच—“यदिदं, भो गोतम, ब्राह्मणानं
20 पोराणं मन्तपदं इतिहितिहपरम्पराय’ पिटकसम्पदाय, तत्थ च ब्राह्मणा
एकंसेन निटुं गच्छन्ति—‘इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं’ ति । इधं भवं गोतमो
किमाहा” ति ?

“किं पन, भारद्वाज, अतिथि कोचि ब्राह्मणानं एकब्राह्मणो पि
यो एवमाह—‘अहमेतं जानामि, अहमेतं पस्सामि । इदमेव सच्चं,
25 मोघमञ्जं’” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम” ।

“किं पन, भारद्वाज, अतिथि कोचि ब्राह्मणानं एकाचरियो पि,

१. कतं—स्याऽ, रो०; कथं—सी० । २. चक्खुना चक्खुं—सी०, स्याऽ, रो० ३. इति-
हीतिह०—स्याऽ, रो० ।

एकाचरियपाचरियो पि, याव सत्तमा आचरियमहयुगा पि, यो एवमाह – ‘अहमेतं जानामि, अहमेतं पस्सामि । इदमेव सच्चं, मोघ-मञ्जं’” ति ?

“नो हिंदं, भो गोतम्” ।

“किं पन, भारद्वाज, ये पि ते ब्राह्मणानं पुब्बका इसयो मन्तानं ५ कत्तारो मन्तानं पवत्तारो येसमिदं एतरहि ब्राह्मणा पोराणं मन्तपदं गीतं पवुत्तं समिहितं तदनुगायन्ति तदनुभासन्ति भासितमनुभासन्ति वाचित-मनुवाचेन्ति सेयथीदं – अटुको वामको वामदेवो वेस्सामित्तो यमतग्गि अङ्गीरसो भारद्वाजो वासेद्वो कस्सपो भगु, ते पि एवमाहंसु – ‘मयमेतं जानाम, मयमेतं पस्साम । इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं’” ति ? १०

“नो हिंदं, भो गोतम्” ।

R. 170

“इति किर, भारद्वाज, नत्थि कोचि ब्राह्मणानं एकब्राह्मणो पि यो एवमाह – ‘अहमेतं जानामि, अहमेतं पस्सामि । इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं’ ति; नत्थि कोचि ब्राह्मणानं एकाचरियो पि एकाचरिय-पाचरियो पि, याव सत्तमा आचरियमहयुगा पि, यो एवमाह – ‘अहमेतं जानामि, अहमेतं पस्सामि । इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं’ ति; ये पि ते ब्राह्मणानं पुब्बका इसयो मन्तानं कत्तारो मन्तानं पवत्तारो येसमिदं एतरहि ब्राह्मणा पोराणं मन्तपदं गीतं पवुत्तं समिहितं तदनुगायन्ति तदनु-भासन्ति भासितमनुभासन्ति वाचितमनुवाचेन्ति सेयथीदं – अटुको वामको वामदेवो वेस्सामित्तो यमतग्गि अङ्गीरसो भारद्वाजो वासेद्वो कस्सपो भगु, ते पि न एवमाहंसु – ‘मयमेतं जानाम, मयमेतं पस्साम । इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं’ ति । २०

B. 382

७. “सेयथापि, भारद्वाज, अन्धवेणि परम्परासंसत्ता पुरिमो १. पि न पस्सति मज्जिमो पि न पस्सति पच्छिमो पि न पस्सति; एवमेव खो, भारद्वाज, अन्धवेणूपमं” मञ्जे ब्राह्मणानं भासितं सम्पज्जति – पुरिमो २५ पि न पस्सति मज्जिमो पि न पस्सति पच्छिमो पि न पस्सति । तं किं मञ्जसि, भारद्वाज, ननु एवं सन्ते ब्राह्मणानं अमूलिका सद्वा सम्पज्जती” ति ?

“न खेत्य, भो गोतम, ब्राह्मणा सद्वायेव पयिरुपासन्ति, अनुस्स-
वापेत्य ब्राह्मणा पयिरुपासन्ती” ति ।

“पुब्बेव खो त्वं, भारद्वाज, सद्वं अगमासि, अनुस्सवं इदानि
वदेसि । पञ्च खो इमे, भारद्वाज, धम्मा दिट्टेव धम्मे द्विधा^३ विपाका ।

५ कर्तमे पञ्च ? सद्वा, रुचि, अनुस्सवो, आकारपरिवितको, दिट्टिनिज्ञा-
नक्खन्ति – इमे खो, भारद्वाज, पञ्च धम्मा दिट्टेव धम्मे द्विधा विपाका ।
अपि च, भारद्वाज, सुसद्विहितं येव होति, तं च होति रित्तं तुच्छं मुसा ;
नो चे पि सुसद्विहितं होति, तं च होति भूतं तच्छं^३ अनञ्जथा । अपि च,
भारद्वाज, सुरुचितं येव होति ... पे० ... स्वानुस्सुतं येव होति ... पे०...
१० ११ सुपरिवितकितं येव होति ... पे० ... सुनिज्ञायितं येव होति, तं च होति
रित्तं तुच्छं मुसा ; नो चे पि सुनिज्ञायितं होति, तं च होति भूतं तच्छं
अनञ्जथा । सच्चमनुरक्खता, भारद्वाज, विच्छ्रुता पुरिसेन नालमेत्थ
एकंसेन निटुं गन्तुं – ‘इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं’ ” ति ।

(२) कित्तावता सच्चानुरक्खणा होति

८. “कित्तावता पन, भो गोतम, सच्चानुरक्खणा^४ होति,
१५ कित्तावता सच्चमनुरक्खति ? सच्चानुरक्खणं मयं भवन्तं गोतमं
पुच्छामा” ति ।

“सद्वा चे पि, भारद्वाज, पुरिसस्स होति; ‘एवं मे सद्वा’ ति –
इति वदं सच्चमनुरक्खति, नत्वेव ताव एकंसेन निटुं गच्छति – ‘इदमेव
२० सच्चं, मोघमञ्जं’ ति^५ । रुचि चे पि भारद्वाज, पुरिसस्स होति...पे०...
अनुस्सवो चे पि, भारद्वाज, पुरिसस्स होति ...पे०...दिट्टिनिज्ञानक्खन्ति
चे पि, भारद्वाज, पुरिसस्स होति; ‘एवं मे दिट्टिनिज्ञभा-
नक्खन्ती’ ति – इति वदं सच्चमनुरक्खति, नत्वेव ताव एकंसेन निटुं
गच्छति – ‘इदमेव सच्चं, मोघमञ्जं’ ति । एतावता खो, भारद्वाज,

१. पयिरुपासन्ति – रो० । २. द्वेषा – म० । ३. तुच्छं – रो० । ४. सच्चानुरक्खना –
रो० । ५. नटुं – स्या० । ६. एत्य ‘एतावता खो भारद्वाज सच्चानुरक्खना (सच्चमनु-
रक्खणा – स्या०) होति एतावता सच्चमनुरक्खति एतावता च मयं सच्चानुरक्खनं
पञ्जापेमि न त्वेव ताव सच्चानुबोधो होति’ इति अधिको पाठो सी०, स्या०, रो० पोत्थकेमु
अत्थि ।

सच्चानुरक्खणा होति, एत्तावता सच्चमनुरक्खति, एत्तावता च मयं सच्चानुरक्खणं पञ्चापेम्^१; न त्वेव ताव सच्चानुबोधो होती” ति ।

(३) कित्तावता सच्चानुबोधो होति

९. “एत्तावता, भो गोतम, सच्चानुरक्खणा होति, एत्तावता सच्चमनुरक्खति, एत्तावता च मयं सच्चानुरक्खणं पेक्खाम । कित्तावता पन, भो गोतम, सच्चानुबोधो होति, कित्तावता सच्चमनुबुज्जति ?^५ सच्चानुबोधं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

“इधं, भारद्वाज, भिक्खु अञ्जनतरं गामं वा निगमं वा उपनिस्साय विहरति । तमेनं गहपति वा गहपतिपुत्रो वा उपसङ्ख्यमित्वा तीसु धम्मेसु समन्वेसति – लोभनीयेसु धम्मेसु, दोसनीयेसु धम्मेसु, मोहनीयेसु धम्मेसु । अत्थ नु खो इमस्सायस्मतो तथारूपा लोभनीया धम्मा यथारूपेहि लोभनीयेहि धम्मेहि परियादिन्नचित्तो अजानं वा वदेय्य – जानामी ति, अपस्सं वा वदेय्य – पस्सामी ति, परं वा तदत्थाय^२ समादपेय्य यं परेसं अस्स दीघरतं अहिताय दुक्खाया ति ? तमेनं समन्वेसमानो एवं जानाति – ‘नत्थि खो इमस्सायस्मतो तथारूपा लोभनीया धम्मा यथारूपेहि लोभनीयेहि धम्मेहि परियादिन्नचित्तो अजानं वा वदेय्य – जानामी ति, अपस्सं वा वदेय्य – पस्सामी ति, परं वा तदत्थाय समादपेय्य यं परेसं अस्स दीघरतं अहिताय दुक्खाय । तथारूपो खो पनिमस्सायस्मतो कायसमाचारो तथारूपो वचीसमाचरो यथा तं अलुद्धस्स । यं खो पन अयमायस्मा धम्मं देसेति, गम्भीरो सो धम्मो दुद्दसो दुरनुबोधो सन्तो पणीतो अतकावचरो निपुणो^३ पण्डितवेदनीयो^४; न सो धम्मो सुदेसियो लुद्धेना’ ति ।

१०. “यतो नं समन्वेसमानो विसुद्धं लोभनीयेहि^५ धम्मेहि समनुपस्सति ततो नं उत्तरि^६ समन्वेसति दोसनीयेसु धम्मेसु । अत्थ नु खो इमस्सायस्मतो तथारूपा दोसनीया धम्मा यथारूपेहि दोसनीयेहि धम्मेहि परियादिन्नचित्तो अजानं वा वदेय्य – जानामी ति, अपस्सं वा वदेय्य – पस्सामी ति, परं वा तदत्थाय समादपेय्य यं परेसं अस्स

१. पञ्चापेम – म० । २. तथत्ताय – सी०, स्या०, रो० । ३. निपुणो – सी० । ४. पण्डितवेदनीयो – रो० । ५. लोभनीयेहि – रो० । ६. उत्तरि – सी०, स्या०, रो० ।

R. 172

10

15

20

B. 384

25

दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया ति ? तमेन समन्वेसमानो एवं जानाति – ‘नत्थि खो इमस्सायस्मतो तथारूपा दोसनीया धम्मा यथारूपेहि दोसनीयेहि धम्मेहि परियादिन्नचित्तो अजानं वा वदेय्य – जानामी ति, अपस्सं वा वदेय्य – पस्सामी ति, परं वा तदत्थाय समादपेय्य यं परेसं अस्सं ५ दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय । तथारूपो खो पनिमस्सायस्मतो कायसमा-चारो तथारूपो वचीसमाचारो यथा तं अदुद्गस्स । यं खो पन आयस्मा धम्मं देसेति, गम्भीरो सो धम्मो दुद्दो दुरनवोधो सन्तो पणीतो अतवकावचरो निपुणो पण्डितवेदनीयो; न सो धम्मो सुदेसियो दुड्हेना’ ति ।

११. ‘यतो नं समन्वेसमानो विसुद्धं दोसनीयेहि धम्मेहि

- R. 173 १० समनुपस्सति, ततो नं उत्तरि समन्वेसति मोहनीयेसु’ धम्मेसु । अत्थि नु खो इमस्सायस्मतो तथारूपा मोहनीया धम्मा यथारूपेहि मोहनीयेहि धम्मेहि परियादिन्नचित्तो अजानं वा वदेय्य – जानामी ति, अपस्सं वा वदेय्य – पस्सामी ति, परं वा तदत्थाय समादपेय्य यं परेसं अस्स दीघरत्तं अहिताय दुक्खाया ति ? तमेन समन्वेसमानो एवं जानाति – ‘नत्थि खो १५ इमस्सायस्मतो तथारूपा मोहनीया धम्मा यथारूपेहि मोहनीयेहि धम्मेहि परियादिन्नचित्तो अजानं वा वदेय्य – जानामी ति, अपस्सं वा वदेय्य – पस्सामी ति, परं वा तदत्थाय समादपेय्य यं परेसं अस्स दीघरत्तं अहिताय दुक्खाय । तथारूपो खो पनिमस्सायस्मतो कायसमाचारो तथारूपो वचीसमाचारो यथा तं अमूल्हस्स । यं खो पन अयमायस्मा धम्मं देसेति, B. 385 २० गम्भीरो सो धम्मो दुद्दो दुरनवोधो सन्तो पणीतो अतवकावचरो निपुणो पण्डितवेदनीयो; न सो धम्मो सुदेसियो मूल्हेना’ ति ।

“यतो नं समन्वेसमानो विसुद्धं मोहनीयेहि धम्मेहि समनुपस्सति; अथ तम्हि सद्धं निवेसेति, सद्वाजातो उपसङ्क्रमति^१, उपसङ्क्रमन्तो पयिरूपासति, पयिरूपासन्तो सोतं ओदहति, ओहितसोतो धम्मं सुणाति, २५ सुत्वा धम्मं धारेति, धतानं^२ धम्मानं अत्थं उपपरिक्षति, अत्थं उपपरिक्षतो धम्मा निजभानं खमन्ति, धम्मनिज्ञानक्षन्तिया^३ सति छन्दो जायति, छन्दजातो उस्सहति, उस्सहित्वा तुलेति, तुलयित्वा पदहति, पहिततो समानो कायेन चेव परमसच्च^४ सच्छिकरोति पञ्जाय च नं^५

१. मोहनीयेसु – रो० । २. रो० पोत्यके नत्थि । ३. धारितानं – रो० । ४. धम्म-निज्ञानक्षन्तिया – रो० । ५. परमत्थसच्च – स्यां० । ६. तं – रो० ।

अतिविजभ पस्सति । एत्तावता खो, भारद्वाज, सच्चानुबोधो होति, एत्तावता सच्चमनुबुजभति, एत्तावता च मयं सच्चानुबोधं पञ्जापेम; न त्वेव तावं सच्चानुप्पत्तिं होती” ति ।

(४) कित्तावता सच्चानुप्पत्ति होति

१२. “एत्तावता, भो गोतम, सच्चानुबोधो होति, एत्तावता सच्चमनुबुजभति, एत्तावता च मयं सच्चानुबोधं पेक्खाम । कित्तावता पन, भो गोतम, सच्चानुप्पत्ति होति, कित्तावता सच्चमनुपापुणाति? सच्चानुप्पत्तिं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

“तेसं येव, भारद्वाज, धम्मानं आसेवना भावना बहुलीकम्मं सच्चानुप्पत्ति होति । एत्तावता खो, भारद्वाज, सच्चानुप्पत्ति होति, एत्तावता सच्चमनुपापुणाति, एत्तावता च मयं सच्चानुप्पत्तिं पञ्जा- १० पेमा” ति ।

R. 174

१३. “एत्तावता, भो गोतम, सच्चानुप्पत्ति होति, एत्तावता सच्चमनुपापुणाति, एत्तावता च मयं सच्चानुप्पत्तिं पेक्खाम । सच्चा- ११ नुप्पत्तिया पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो? सच्चानुप्पत्तिया बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

15

“सच्चानुप्पत्तिया खो, भारद्वाज, पधानं बहुकारं । नो चेतं पदहेय्य, नयिदं सच्चमनुपापुणेय्य । यस्मा च खो पदहति तस्मा सच्चमनुपापुणाति । तस्मा सच्चानुप्पत्तिया पधानं बहुकारं” ति ।

“पधानस्स पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो? पधानस्स बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

20

“पधानस्स खो, भारद्वाज, तुलना बहुकारा । नो चेतं तुलेय्य, नयिदं पदहेय्य । यस्मा च खो तुलेति तस्मा पदहति । तस्मा पधानस्स तुलना बहुकारा” ति ।

B. 386

“तुलनाय पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो? तुलनाय बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

25

“तुलनाय खो, भारद्वाज, उस्साहो बहुकारो । नो चेतं उस्सहेय्य,

१. स्याऽ, रो० पोत्थकेसु नत्थि । २. सच्चानुप्पत्ति – रो०, सी०, स्याऽ ।

नयिदं तुलेय्य । यस्मा च खो उस्सहति तस्मा तुलेति । तस्मा तुलनाय उस्साहो बहुकारो” ति ।

“उस्साहस्स पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो ? उस्साहस्स बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

5 “उस्साहस्स खो, भारद्वाज, छन्दो बहुकारो । नो चेतं छन्दो जायेथ, नयिदं उस्सहेय्य । यस्मा च खो छन्दो जायति तस्मा उस्सहति । तस्मा उस्साहस्स छन्दो बहुकारो” ति ।

R. 175
“छन्दस्स पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो ? छन्दस्स बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

10 “छन्दस्स खो, भारद्वाज, धम्मनिजभानक्खन्ति बहुकारा । नो चेते धम्मा निज्ज्ञानं खमेयुं, नयिदं छन्दो जायेथ । यस्मा च खो धम्मा निजभानं खमन्ति तस्मा छन्दो जायति । तस्मा छन्दस्स धम्मनिज्ज्ञानक्खन्ति बहुकारा” ति ।

15 “धम्मनिजभानक्खन्तिया पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो ? धम्मनिज्ज्ञानक्खन्तिया बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

20 “धम्मनिजभानक्खन्तिया खो, भारद्वाज, अत्थूपपरिक्खा^१ बहुकारा । नो चेतं अत्थं उपपरिक्खेय्य, नयिदं धम्मा निजभानं खमेयुं । यस्मा च खो अत्थं उपपरिक्खति तस्मा धम्मा निजभानं खमन्ति । तस्मा धम्मनिजभानक्खन्तिया अत्थूपपरिक्खा बहुकारा” ति ।

25 “अत्थूपपरिक्खाय पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो ? अत्थूपपरिक्खाय बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

“अत्थूपपरिक्खाय खो, भारद्वाज, धम्मधारणा बहुकारा । नो चेतं धम्मं धारेय्य, नयिदं अत्थं उपपरिक्खेय्य । यस्मा च खो धम्मं धारेति तस्मा अत्थं उपपरिक्खति । तस्मा अत्थूपपरिक्खाय धम्मधारणा बहुकारा” ति ।

“धम्मधारणाय पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो ? धम्मधारणाय बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति ।

१. अत्थूपपरिक्खा – सी०, स्या०, रो० ।

“धम्मधारणाय खो, भारद्वाज, धम्मस्सवनं” बहुकारं। नो चेतं धम्मं सुणेय्य, नयिदं धम्मं धारेय्य। यस्मा च खो धम्मं सुणाति^१ तस्मा धम्मं^२ धारेति। तस्मा धम्मधारणाय धम्मस्सवनं बहुकारं” ति।

B. 387

“धम्मस्सवनाय पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो? धम्मस्सवनस्स बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति।

5

“धम्मस्सवनस्स खो, भारद्वाज, सोतावधानं बहुकारं। नो चेतं सोतं ओदहेय्य, नयिदं धम्मं सुणेय्य। यस्मा च खो सोतं ओदहति तस्मा धम्मं सुणाति। तस्मा धम्मस्सवनस्स सोतावधानं बहुकारं” ति।

R. 176

“सोतावधानस्स पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो? सोतावधानस्स बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति।

10

“सोतावधानस्स खो, भारद्वाज, पयिरुपासना बहुकारा। नो चेतं पयिरुपासेय्य, नयिदं सोतं ओदहेय्य। यस्मा च खो पयिरुपासति तस्मा सोतं ओदहति। तस्मा सोतावधानस्स पयिरुपासना बहुकारा” ति।

“पयिरुपासनाय पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो? पयिरुपासनाय बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति।

15

“पयिरुपासनाय खो, भारद्वाज, उपसङ्क्लमनं बहुकारं। नो चेतं उपसङ्क्लमेय्य, नयिदं पयिरुपासेय्य। यस्मा च खो उपसङ्क्लमति तस्मा पयिरुपासति। तस्मा पयिरुपासनाय उपसङ्क्लमनं बहुकारं” ति।

“उपसङ्क्लमनस्स पन, भो गोतम, कतमो धम्मो बहुकारो? उपसङ्क्लमनस्स बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं पुच्छामा” ति।

20

“उपसङ्क्लमनस्स खो, भारद्वाज, सद्वा बहुकारा। नो चेतं सद्वाजायेथ, नयिदं उपसङ्क्लमेय्य। यस्मा च खो सद्वा जायति तस्मा उपसङ्क्लमति। तस्मा उपसङ्क्लमनस्स सद्वा बहुकारा” ति।

§ ३. भारद्वाजसरणगमनं

१४. “सच्चानुरक्षणं मयं भवन्तं गोतमं अपुच्छिम्ह^३, सच्चानुरक्षणं भवं गोतमो व्याकासि; तं च पनम्हाकं रुच्वति चेव खमति च

25

१. धम्मसवनं – रो०; धम्मसवणं – सी०। २-२. रो० पोत्थके नत्थि। ३. अपुच्छिम्हा – स्या०।

तेन चम्है अत्तमना । सच्चानुबोधं मयं भवन्तं गोतमं अपुच्छिम्ह, सच्चानुबोधं भवं गोतमो व्याकासि; तं च पनम्हाकं रुच्चति चेव खमति च तेन चम्है अत्तमना । सच्चानुप्पत्तिं मयं भवन्तं गोतमं अपुच्छिम्ह, सच्चानुप्पत्तिं भवं गोतमो व्याकासि; तं च पनम्हाकं रुच्चति चेव खमति च तेन चम्है अत्तमना । सच्चानुप्पत्तिया बहुकारं धम्मं मयं भवन्तं गोतमं अपुच्छिम्ह, सच्चानुप्पत्तिया बहुकारं धम्मं भवं गोतमो व्याकासि; तं च पनम्हाकं रुच्चति चेव खमति च तेन चम्है अत्तमना । यं यदेवं च मयं भवन्तं गोतमं अपुच्छिम्है तं तदेव भवं गोतमो व्याकासि; तं च पनम्हाकं रुच्चति चेव खमति च तेन चम्है अत्तमना । मयं हि, भो गोतम, पुब्बे एवं जानाम – ‘के च मुण्डका समणका इवभा कण्ठा बन्धुपादापच्चा, के च धम्मस्स अञ्जातारो’ ति ? अजनेसि वत मे भवं गोतमो समणेसु समणपेमं, समणेसु समणपसादं, समणेसु समण-गारवं । अभिक्कन्तं, भो गोतम ...पे०... उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं” ति ।

१. चम्हा - सी०, स्या०, रो० । २-२. यंयदेव - म० ।

४६. एसुकारीसुत्तं

§ १. चतस्सो पारिचरिया

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावथियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डकस्स आरामे । अथ खो एसुकारी ब्राह्मणो येन भगवा तेनुपसङ्कुमि; उपसङ्कुमित्वा भगवता सद्वि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो एसुकारी ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच – “ब्राह्मणा, भो गोतम, चतस्सो पारिचरिया पञ्चापेन्ति”^१–ब्राह्मणस्स पारिचरियं पञ्चापेन्ति, खत्तियस्स पारिचरियं पञ्चापेन्ति, वेस्सोस्स पारिचरियं पञ्चापेन्ति, सुद्दस्स पारिचरियं पञ्चापेन्ति । तत्रिदं, भो गोतम, ब्राह्मणा ब्राह्मणस्स पारिचरियं पञ्चापेन्ति – ‘ब्राह्मणो वा ब्राह्मणं परिचरेय, खत्तियो वा ब्राह्मणं परिचरेय, वेस्सो वा ब्राह्मणं परिचरेय, सुद्दो वा ब्राह्मणं परिचरेया’^२ ति । इदं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा ब्राह्मणस्स पारिचरियं पञ्चापेन्ति । तत्रिदं, भो गोतम, ब्राह्मणा खत्तियस्स पारिचरियं पञ्चापेन्ति – ‘खत्तियो वा खत्तियं परिचरेय, वेस्सो वा खत्तियं परिचरेय, सुद्दो वा खत्तियं परिचरेया’ ति । इदं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा खत्तियस्स पारिचरियं पञ्चापेन्ति । तत्रिदं, भो गोतम, ब्राह्मणा वेस्सस्स पारिचरियं पञ्चापेन्ति – ‘वेस्सो वा वेसं परिचरेय, सुद्दो वा वेसं परिचरेया’ ति । इदं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा वेस्सस्स पारिचरियं पञ्चापेन्ति । तत्रिदं, भो गोतम, ब्राह्मणा सुद्दस्स पारिचरियं पञ्चापेन्ति – ‘सुद्दो वा सुदं परिचरेय । को^३ पनञ्चो सुदं परिचरिस्ती’ ति ? इदं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा सुद्दस्स पारिचरियं पञ्चापेन्ति । ब्राह्मणा, भो गोतम, इमा चतस्सो पारिचरिया पञ्चापेन्ति । इधं भवं गोतमो किमाहा” ति ?

२. “किं पन, ब्राह्मण, सब्बो लोको ब्राह्मणानं एतदवभन्तजानाति – ‘इमा चतस्सो पारिचरिया पञ्चापेन्तू’” ति ।

१. पञ्चापेन्ति – म० । २. च – सी० । ३. को वा – सी० । ४. पञ्चपेन्ती – म० ।

“नो हिदं, भो गोतम्” ।

- “सेय्यथापि, ब्राह्मण, पुरिसो दलिदो^१ अस्सको अनाल्हियो । तस्स अकामस्स बिलं ओलगेय्युं – ‘इदं ते, अम्भो पुरिस, मंसं खादितब्बं, मूलं च अनुप्पदातब्बं’ ति । एवमेव खो, ब्राह्मण, ब्राह्मणा ५ अप्पटिङ्ग्राय तेसं समणब्राह्मणानं, अथ च पनिमा चतस्सो पारिचरिया पञ्जापेन्ति । नाहं, ब्राह्मण, ‘सबं परिचरितब्बं’ ति वदामि; नाहं, ब्राह्मण, ‘सबं न परिचरितब्बं’ ति वदामि । यं हिस्स, ब्राह्मण, परिचरतो पारिचरियाहेतु पापियो अस्स न सेय्यो, नाहं तं ‘परिचरितब्बं’ ति वदामि; यं च ख्वास्स, ब्राह्मण, परिचरतो पारिचरियाहेतु १० सेय्यो अस्स न पापियो तमहं ‘परिचरितब्बं’ ति वदामि । खत्तियं चे पि, ब्राह्मण, एवं पुच्छेय्युं – ‘यं वा ते परिचरतो पारिचरियाहेतु पापियो अस्स न सेय्यो, यं वा ते परिचरतो पारिचरियाहेतु सेय्यो अस्स न पापियो; कमेत्थ परिचरेय्यासी’ ति, खत्तियो पि हि, ब्राह्मण, सम्मा व्याकरमानो एवं व्याकरेय्य – ‘यं हि मे परिचरतो पारिचरियाहेतु १५ ११ पापियो अस्स न सेय्यो, नाहं तं परिचरेय्यं’; यं च खो मे परिचरतो पारिचरियाहेतु सेय्यो अस्स न पापियो तमहं परिचरेय्य’ ति । ब्राह्मणं चे पि, ब्राह्मण ... पे०... वेस्स चे पि, ब्राह्मण ... पे०... सुदं चे पि, ब्राह्मण, एवं पुच्छेय्युं – ‘यं वा ते परिचरतो पारिचरियाहेतु पापियो अस्स न सेय्यो, यं वा ते परिचरतो पारिचरियाहेतु सेय्यो अस्स न २० १२ पापियो; कमेत्थ परिचरेय्यासी’ ति, सुदो पि हि, ब्राह्मण, सम्मा व्याकरमानो एवं व्याकरेय्य – ‘यं हि मे परिचरतो पारिचरियाहेतु पापियो अस्स न सेय्यो, नाहं तं परिचरेय्यं; यं च खो मे परिचरतो पारिचरियाहेतु सेय्यो अस्स न पापियो तमहं परिचरेय्य’ ति । नाहं, ब्राह्मण, ‘उच्चाकुलीनता सेय्यंसो’ ति वदामि, न पनाहं, ब्राह्मण, २५ १३ ‘उच्चाकुलीनता पापियंसो’ ति वदामि; नाहं, ब्राह्मण, ‘उठारवण्णता सेय्यंसो’ ति वदामि, न पनाहं, ब्राह्मण, ‘उठारवण्णता पापियंसो’ ति वदामि; नाहं, ब्राह्मण, ‘उठारभोगता सेय्यंसो’ ति वदामि, न पनाहं, ब्राह्मण, ‘उठारभोगता पापियंसो’ ति वदामि ।

३. “उच्चाकुलीनो पि हि, ब्राह्मण, इधेकच्चो पाणातिपाती

१. दलिदो – सी०, स्या०, रो० । २. परिचरेय्युं – सी० ।

होति, अदिनादायी होति, कामेसुमिच्छाचारी होति, मुसावादी होति, पिसुणावाचो होति, फर्सावाचो होति, सम्फप्पलापी होति, अभिज्ञालु^१ होति, व्यापन्नचित्तो^२ होति, मिच्छादिट्ठि होति । तस्मा 'न उच्चा-कुलीनता सेयंसो' ति वदामि । उच्चाकुलीनो पि हि, ब्राह्मण, इधेकच्चो पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिनादाना पटिविरतो होति, कामेसुमिच्छाचारा पटिविरतो होति, मुसावादा पटिविरतो होति, पिसु-याय^३ वाचाय^४ पटिविरतो होति, फर्साय^५ वाचाय^६ पटिविरतो होति, सम्फप्पलापा पटिविरतो होति, अनभिज्ञालु होति, अव्यापन्नचित्तो होति, सम्मादिट्ठि होति । तस्मा 'न उच्चाकुलीनता पापियंसो' ति 10 वदामि ।

४. "उठारवण्णो पि हि, ब्राह्मण ...पे०... उठारभोगो पि हि, ब्राह्मण, इधेकच्चो पाणातिपाती होति ...पे०... मिच्छादिट्ठि होति । तस्मा 'न उठारभोगता सेयंसो' ति वदामि । उठारभोगो पि हि, ब्राह्मण, इधेकच्चो पाणातिपाता पटिविरतो होति ...पे०... सम्मादिट्ठि होति । तस्मा 'न उठारभोगता पापियंसो' ति वदामि । नाहं, ब्राह्मण, 'सब्बं परिचरितब्बं' ति वदामि, न पनाहं, ब्राह्मण, 'सब्बं न परिचरितब्बं' ति वदामि । यं हिस्स, ब्राह्मण, परिचरतो पारिचरियाहेतु सद्बा वडुति, सीलं वडुति, सुतं वडुति, चागो वडुति, पञ्जा वडुति, तमहं 'परिचरितब्बं ति वदामि' । यं हिस्स, ब्राह्मण, परिचरतो पारिचरियाहेतु न सद्बा वडुति, न सीलं वडुति, न सुतं वडुति, न चागो वडुति, न पञ्जा वडुति, 20 नाहं तं 'परिचरितब्बं' ति" वदामी" ति ।

10

15

R. 180

५२. चत्तारि धनानि

५. एवं वुत्ते, एसुकारी ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच—“ब्राह्मणा, भो गोतम, चत्तारिधनानि पञ्जापेन्ति—ब्राह्मणस्स सन्धनं^१ पञ्जापेन्ति, खत्तियस्स सन्धनं पञ्जापेन्ति, वेस्सस्स सन्धनं पञ्जापेन्ति, सुहस्स सन्धनं पञ्जापेन्ति । तत्रिदं, भो गोतम, ब्राह्मणा ब्राह्मणस्स सन्धनं 25 पञ्जापेन्ति भिक्खाचरियं; भिक्खाचरियं च पन ब्राह्मणो सन्धनं

B 391

१. अभिज्ञालु—सी०, रो० । २. व्यापन्नचित्तो—रो० । ३-३. पिसुणावाचा—सी०; पिसुणावाचाय—रो० । ४-४. फर्सा वाचा—सी०; फर्सावाचाय—रो० । ५-५. सी०, स्या०, रो० पोत्थकेसु नत्थि । ६. सद्बनं—स्या० ।

अतिमञ्जमानो अकिञ्चकारी होति गोपो व अदिनं आदियमानो ति । इदं खो, भो गोतम्, ब्राह्मणा ब्राह्मणस्स सन्धनं पञ्जापेन्ति । तत्रिदं, भो गोतम्, ब्राह्मण-खत्तियस्स सन्धनं पञ्जापेन्ति धनुकलापं; धनु-कलापं च पन खत्तियो सन्धनं अतिमञ्जमानो अकिञ्चकारी होति

5 गोपो व अदिनं आदियमानो ति । इदं खो, भो गोतम्, ब्राह्मणा खत्ति-यस्स सन्धनं पञ्जापेन्ति । तत्रिदं, भो गोतम्, ब्राह्मणा वेस्सस्स सन्धनं पञ्जापेन्ति कसिगोरकवं; कसिगोरकवं च पन वेस्सो सन्धनं अतिमञ्जमानो अकिञ्चकारी होति गोपो व अदिनं आदियमानो ति । इदं खो, भो गोतम्, ब्राह्मणा वेस्सस्स सन्धनं पञ्जापेन्ति । तत्रिदं,

10 भो गोतम्, ब्राह्मणा सुदृस्स सन्धनं पञ्जापेन्ति असितब्याभज्जिं; असित-ब्याभज्जिं च पन सुदृष्टो सन्धनं अतिमञ्जमानो अकिञ्चकारी होति गोपो व अदिनं आदियमानो ति । इदं खो, भो गोतम्, ब्राह्मणा सुदृस्स सन्धनं पञ्जापेन्ति । ब्राह्मणा, भो गोतम्, इमानि चत्तारि धनानि पञ्जापेन्ति । इध भवं गोतमो किमाहा? ति?

6. “किं पन, ब्राह्मण, सब्बो लोको ब्राह्मणानं एतदब्भनु-
जानाति—‘इमानि चत्तारि धनानि पञ्जापेन्तु’” ति ?

R. 181 “नो हिदं, भो गोतम्” ।

“सेयथापि, ब्राह्मण, पुरिसो दलिद्वो अस्सको अनाङ्गियो । तस्स अकामस्स बिलं ओलग्गेय्यु—‘इदं ते, अम्भो पुरिस, मंसं खादितब्बं,
20 मूलं च अनुप्पदातब्बं’ ति । एवमेव खो, ब्राह्मण, ब्राह्मणा अप्पटिञ्जाय तेसं समणब्राह्मणानं, अथ च पनिमानि चत्तारि धनानि पञ्जापेन्ति । अरियं खो अहं, ब्राह्मण, लोकुत्तरं धम्मं पुरिसस्स सन्धनं पञ्जापेमि । पोराणं खो पनस्स मातापेत्तिकं कुलवंसं अनुस्सरतो यत्थ यत्थेव अत्तभावस्स अभिनिब्बत्ति होति तेन तेनेव सङ्गर्ख्यं^१ गच्छति । खत्तिय-
25 कुले चे अत्तभावस्स अभिनिब्बत्ति होति ‘खत्तियो’ त्वेव सङ्गर्ख्यं गच्छति; ब्राह्मणकुले चे अत्तभावस्स अभिनिब्बत्ति होति ‘ब्राह्मणो’ त्वेव सङ्गर्ख्यं गच्छति; वेस्सकुले चे अत्तभावस्स अभिनिब्बत्ति होति ‘वेस्सो’ त्वेव सङ्गर्ख्यं गच्छति; सुहकुले चे अत्तभावस्स अभिनिब्बत्ति होति ‘सुदृष्टो’ त्वेव सङ्गर्ख्यं गच्छति । सेयथापि, ब्राह्मण, यं यदेव पच्चयं पटिञ्च

अग्नि जलति तेन तेनेव सङ्घर्षयं गच्छति। कटुं चे पटिच्च अग्नि जलति 'कटुग्नि' त्वेव सङ्घर्षयं गच्छति; सकलिकं चे पटिच्च अग्नि जलति 'सकलिकग्नि' त्वेव सङ्घर्षयं गच्छति; तिणं चे पटिच्च अग्नि जलति 'तिणग्नि' त्वेव सङ्घर्षयं गच्छति; गोमयं चे पटिच्च अग्नि जलति 'गोमयग्नि' त्वेव सङ्घर्षयं गच्छति। एवमेव खो अहं, ब्राह्मण, अरियं ५ लोकुत्तरं धर्मं पुरिस्सस सन्धनं पञ्चापेमि। पोराणं खो पनस्स मातापेत्तिकं कुलवंसं अनुस्सरतो यत्थ यत्थेव अत्तभावस्स अभिनिब्बति होति तेन तेनेव सङ्घर्षयं गच्छति।

"खत्तियकुले चे अत्तभावस्स अभिनिब्बति होति 'खत्तियो' त्वेव सङ्घर्षयं गच्छति; ब्राह्मणकुले चे अत्तभावस्स अभिनिब्बति होति १० 'ब्राह्मणो' त्वेव सङ्घर्षयं गच्छति; वेस्सकुले चे अत्तभावस्स अभिनिब्बति होति 'वेस्सो' त्वेव सङ्घर्षयं गच्छति; सुदृकुले चे अत्तभावस्स अभि- निब्बति होति 'सुदू' त्वेव सङ्घर्षयं गच्छति।

"खत्तियकुला चे पि, ब्राह्मण, अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति, सो च तथागतप्पवेदितं धर्मविनयं आगम्म पाणातिपाता पटि- १५ विरतो होति, अदिन्नादाना पटिविरतो होति, अब्रह्मचरिया पटिविरतो होति, मुसावादा पटिविरतो होति, पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, फस्साय वाचाय पटिविरतो होति, सम्फप्पलापा पटिविरतो होति, अनभिज्ञालु^१ होति, अव्यापन्नचित्तो होति, सम्मादिट्टि होति, आरा- २० धको होति ब्रायं धर्मं कुसलं।

"ब्राह्मणकुला चे पि, ब्राह्मण, अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति ...पे०... सम्मादिट्टि होति, आराधको होति ब्रायं धर्मं कुसलं।

"वेस्सकुला चे पि, ब्राह्मण, अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति, सो च तथागतप्पवेदितं धर्मविनयं आगम्म पाणातिपाता पटि- २५ विरतो होति...पे०...सम्मादिट्टि होति, आराधको होति ब्रायं धर्मं कुसलं।

"सुदृकुला चे पि, ब्राह्मण, अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति, सो च तथागतप्पवेदितं धर्मविनयं आगम्म पाणातिपाता पटि-

१. अनभिज्ञालु – रो०।

विरतो होति ...पे०... सम्मादिद्वि होति, आराधको होति जायं धम्मं
कुसलं ।

B. 393
“तं किं मञ्जसि, ब्राह्मण, ब्राह्मणो व नु खो पहोति अस्मि
पदेसे अवेरं अब्यापज्जनं^५ मेत्तचितं भावेतुं, नो खत्तियो नो वेस्सो नो
सुद्वो” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम । खत्तियो पि हि, भो गोतम, पहोति
अस्मि पदेसे अवेरं अब्यापज्जनं मेत्तचितं भावेतुं; ब्राह्मणो पि हि, भो
गोतम ... वेस्सो पि हि, भो गोतम ... सुद्वो पि हि, भो गोतम ...
सब्बे पि हि, भो गोतम, चत्तारो वणा पहोन्ति अस्मि पदेसे अवेरं
अब्यापज्जनं मेत्तचितं भावेतुं” ति ।

“एवमेव खो, ब्राह्मण, खत्तियकुला चे पि अगारस्मा अन-
गारियं पब्बजितो होति, सो च तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं आगम्म
पाणातिपाता पटिविरतो होति...पे०... सम्मादिद्वि होति, आराधको
होति जायं धम्मं कुसलं ।

15 “ब्राह्मणकुला चे पि, ब्राह्मण ... वेस्सकुला चे पि, ब्राह्मण ...
सुद्वकुला चे पि, ब्राह्मण, अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति, सो
च तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं आगम्म पाणातिपाता पटिविरतो होति
...पे०... सम्मादिद्वि होति, आराधको होति जायं धम्मं कुसलं ।

२० ७. “तं किं मञ्जसि, ब्राह्मण, ब्राह्मणो व नु खो पहोति
सोत्तिसिनानिं^६ आदाय नर्दि गन्त्वा रजोजलं पवाहेतुं, नो खत्तियो नो
वेस्सो नो सुद्वो” ति ?

R. 183
“नो हिदं, भो गोतम । खत्तियो पि हि, भो गोतम, पहोति
सोत्तिसिनानि आदाय नर्दि गन्त्वा रजोजलं पवाहेतुं; ब्राह्मणो पि हि,
भो गोतम ... वेस्सो पि हि, भो गोतम ... सुद्वो पि हि, भो गोतम ... सब्बे
पि हि, भो गोतम, चत्तारो वणा पहोन्ति सोत्तिसिनानि आदाय नर्दि
गन्त्वा रजोजलं पवाहेतुं” ति ।

“एवमेव खो, ब्राह्मण, खत्तियकुला चे पि अगारस्मा अन-
गारियं पब्बजितो होति, सो च तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं आगम्म

१. अब्यापज्जनं - म० । २. सोत्ति सिनानं - स्या० ।

पाणातिपाता पटिविरतो होति ... पे० ... सम्मादिट्ठि होति, आराधको होति जायं धम्मं कुसलं । ब्राह्मणकुला चे पि ... वेस्सकुला चे पि .... सुदृकुला चे पि, ब्राह्मण, अगारस्मा अनगारियं पढबजितो होति, सो च तथागतप्पवेदितं धम्मविनयं आगम्म पाणातिपाता पटिविरतो होति ... पे० ... सम्मादिट्ठि होति, आराधको होति जायं धम्मं कुसलं ।

५

८. “तं कि मञ्जसि, ब्राह्मण, इध राजा खत्तियो मुद्धावसित्तो नानाजच्चानं पुरिसानं पुरिससतं सन्निपातेय्य—‘आयन्तु भोन्तो ये तथ्य खत्तियकुला ब्राह्मणकुला राजञ्जकुला उप्पन्ना साकस्स’ वा^१ सालस्स वा सलळस्स वा चन्दनस्स वा पदुमकस्स वा उत्तरारणि आदाय अग्गिं अभिनिब्बत्तेन्तु, तेजो पातुकरोन्तु; आयन्तु पन भोन्तो ये तथ्य चण्डालकुला नेसादकुला वेनकुला^२ रथकारकुला पुकुसकुला उप्पन्ना सापानदोणिया वा सूकरदोणिया वा रजकदोणिया वा एरण्डकटुस्स^३ वा उत्तरारणि आदाय अग्गिं अभिनिब्बत्तेन्तु, तेजो पातुकरोन्तु” ति ?

B. 394

“तं कि मञ्जसि, ब्राह्मण, यो एवं नुखो सो खत्तियकुला ब्राह्मण-कुला राजञ्जकुला उप्पन्नेहि साकस्स वा सालस्स वा सलळस्स वा चन्द- १५ नस्स वा पदुम कस्स वा उत्तरारणि आदाय अग्गि अभिनिब्बत्तो तेजो पातु- कतो सो एव नुखास्स अग्गि अच्चिमा चेव वण्णवा च पभस्सरो च तेन च सक्का अग्गिना अग्गिकरणीयं कातुं; यो पन सो चण्डालकुला नेसाद- कुला वेनकुला रथकारकुला पुकुसकुला उप्पन्नेहि सापानदोणिया वा सूकरदोणिया वा रजकदोणिया वा एरण्डकटुस्स वा उत्तरारणि आदाय २० अग्गि अभिनिब्बत्तो तेजो पातुकतो स्वास्स अग्गि न^४ चेव^५ अच्चिमा न च वण्णवा^६ न च पभस्सरो न च तेन सक्का अग्गिना अग्गिकरणीयं कातुं” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम । यो पि हि सो, भो गोतम, खत्तियकुला ब्राह्मणकुला राजञ्जकुला उप्पन्नेहि साकस्स वा सालस्स वा सलळस्स २५ वा चन्दनस्स वा पदुमकस्स वा उत्तरारणि आदाय अग्गि अभिनिब्बत्तो तेजो पातुकतो स्वास्स अग्गि अच्चिमा चेव वण्णवा च पभस्सरो च तेन च अग्गिना अग्गिकरणीयं कातुं; यो पि सो चण्डालकुला नेसादकुला

R. 184

१-१. सी० पोत्थके नत्थि । २. वेणकुला—सी०, स्या०, रो० । ३. एलण्डकटुस्स—स्या०, रो० ; एलण्डकटुस्स—सी० । ४-४. सी०पोत्थके नत्थि । ५. वण्णमा—सी०, रो०; वण्णमा—स्या० ।

वनकुला रथकारकुला पुकुसकुला उपन्नेहि सापानदोणिया वा
 सूकरदोणिया वा रजकदोणिया वा एरण्डकटुस्स वा उत्तरारण्ठ आदाय
 अग्नि अभिनिब्बत्तो तेजो पातुकतो स्वास्स अग्नि अच्चिमा चेव वण्णवा
 च पभस्सरो च तेन च सक्का अग्निना अग्निकरणीयं कातुं । सब्बो पि
 ५ हि, भो गोतम, अग्नि अच्चिमा चेव वण्णवा च पभस्सरो च सब्बेन
 पि सक्का अग्निना अग्निकरणीयं कातुं” ति ।

B. 395

“एवमेव खो, ब्राह्मण, खत्तियकुला चे पि अगारस्मा अनगारियं
 पब्बजितो होति ... पे० ... सम्मादिट्टि होति, आराधको होति ब्रायं
 धम्मं कुसलं । ब्राह्मणकुला चे पि ... वेस्सकुला चे पि ... सुइकुला चे पि,
 10 ब्राह्मण, अगारस्मा अनगारियं पब्बजितो होति, सो च तथागतप्पवेदितं
 धम्मविनयं आगम्म पाणातिपाता पटिविरतो होति, अदिन्नादाना पटि-
 विरतो होति, अब्रह्मचरिया पटिविरतो होति, मुसावादा पटिविरतो
 होति, पिसुणाय वाचाय पटिविरतो होति, फरसाय वाचाय पटिविरतो
 होति, सम्फप्पलापा पटिविरतो होति, अनभिज्ञालु होति, अब्यापन्न-
 15 चित्तो होति, सम्मादिट्टि होति, आराधको होति ब्रायं धम्मं कुसलं”
 ति ।

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

एवं वुते, एसुकारी ब्राह्मणो भगवन्तं एतदवोच – “अभिककन्तं,
 भो गोतम, अभिककन्तं, भो गोतम ... पे० ... उपासकं मं भवं गोतमो
 धारेतु अज्जतग्गे पाणुपेतं सरणं गतं” ति ।

४७. धनञ्जानिसुत्तं^१

॥ १. सारिपुत्त-धनञ्जानिब्राह्मणवत्थ

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा राजगहे विहरति वेलुवने कलन्दकनिवापे । तेन खो पन समयेन आयस्मा सारिपुत्तो दक्षिणागिरिस्मिं चारिकं चरति महता भिक्खुसङ्घेन सर्द्धि । अथ खो अञ्जतरो भिक्खु राजगहे वस्सं^२ वृत्थो^३ येन दक्षिणागिरि येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्घमि^४; उपसङ्घमित्वा आयस्मता सारिपुत्तेन सर्द्धि सम्मोदि ।^५ सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं खो तं भिक्खुं आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच—“कच्चावुसो, भगवा अरोगो च बलवा चा” ति ?

R. 185

“अरोगो चावुसो, भगवा बलवा चा” ति ।

“कच्च पनावुसो, भिक्खुसङ्घो अरोगो च बलवा चा” ति ?^{१०}

“भिक्खुसङ्घो पि, आवुसो, अरोगो च बलवा चा” ति ।

“एथ, आवुसो, तण्डुलपालिद्वाराय^६ धनञ्जानि नाम ब्राह्मणो अथि । कच्चावुसो, धनञ्जानि ब्राह्मणो अरोगो च बलवा चा” ति ?

B. 396

“धनञ्जानि पि खो, आवुसो, ब्राह्मणो अरोगो च बलवा चा” ति ।^{१५}

“कच्च पनावुसो, धनञ्जानि ब्राह्मणो अप्पमत्तो” ति ? “कुतो पनावुसो^७, धनञ्जानिस्स ब्राह्मणस्स अप्पमादो ? धनञ्जानि, आवुसो, ब्राह्मणो राजानं निसाय ब्राह्मणगहपतिके विलुम्पति, ब्राह्मणगहपतिके निसाय राजानं विलुम्पति । या पिस्स भरिया सद्वा सद्वकुला” आनीता सा पि^८ कालङ्घता^९; अञ्जास्स भरिया अस्सद्वा अस्सद्वकुला आनीता”।^{२०}

“दुस्सुतं वतावुसो, अस्सुम्हा”, दुस्सुतं वतावुसो, अस्सुम्हा; ये

१. धनञ्जानिसुत्तं—सी०, रो०। २-२. वस्संबुटो—म०; वस्सं बठो—रो०।

३. तण्डुलपालद्वाराय—सी०, स्या०, रो०। ४. नो आवुसो—सी०, स्या०, रो०। ५. सद्वा कुला—सी०, स्या०, रो०। ६. पिस्स—सी०, रो०। ७. कालकता—सी०, स्या०, रो०।

८. अस्सुम्ह—म०।

म०२-५७

मयं धनञ्जानि ब्राह्मणं पमतं अस्सुम्हा । अपेव नाम मयं कदाचि करहचि
धनञ्जानिना ब्राह्मणेन सर्द्धि समागच्छेय्याम, अपेव नाम सिया कोचि-
देव कथासल्लापो” ति ?

२. अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो दक्षिखणागिरिस्मं यथाभिरन्तं
- ५ विहरित्वा येन राजगहं तेन चारिकं पक्कामि । अनुपुब्बेन चारिकं चर-
मानो येन राजगहं तदवसरि । तत्र सुदं आयस्मा सारिपुत्तो राजगहे
विहरति वेळुवने कलन्दकनिवापे । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो पुब्बण्ह-
समयं निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय राजगहं पिण्डाय पाविसि । तेन खो
पन समयेन धनञ्जानि ब्राह्मणो बहिनगरे मावो गोटु दुहापेति^१ । अथ
- १० खो आयस्मा सारिपुत्तो राजगहे पिण्डाय चरित्वा पच्छाभत्तं पिण्डपात-
पटिक्कन्तो येन धनञ्जानि ब्राह्मणो तेनुपसङ्क्षिप्तमि । अद्दसा खो धन-
ञ्जानि ब्राह्मणो आयस्मन्तं सारिपुत्तं दूरतो व आगच्छन्तं । दिस्वान
येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्क्षिप्तमि ; उपसङ्क्षिप्तिवा आयस्मन्तं सारिपुत्तं
एतदवोच – “इतो, भो सारिपुत्त, पयो, पीयतं ताव^२ भत्तस्स कालो भवि-
- १५ स्सती” ति ।

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

- “अलं, ब्राह्मण । कत मे अज्ज भत्तकिच्चं । अमुकस्मिं मे रुक्खमूले
दिवाविहारो भविस्सति । तथ^३ आगच्छेय्यासी” ति । “एवं, भो” ति खो
धनञ्जानि ब्राह्मणो आयस्मतो सारिपुत्तस्स पच्चस्सोसि । अथ खो
धनञ्जानि ब्राह्मणो पच्छाभत्तं भुत्तपातरासो येनायस्मा सारिपुत्तो तेनुप-
२० सङ्क्षिप्तमि ; उपसङ्क्षिप्तिवा आयस्मता सारिपुत्तेन सर्द्धि सम्मोदि । सम्मोद-
नीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नं
खो धनञ्जानि ब्राह्मणं आयस्मा सारिपुत्तो एतदवोच – “कच्चिसि^४,
धनञ्जानि, अप्पमत्तो” ति ?

- “कुतो, भो सारिपुत्त, अम्हाकं अप्पमादो येसं नो मातापितरो
२५ पोसेतब्बा, पुतदारो पोसेतब्बो, दासकम्मकरा” पोसेतब्बा^५, मित्तामच्चानं
मित्तामच्चकरणीयं कातब्बं, ब्रातिसालोहितानं ब्रातिसालोहितकरणीयं
कातब्बं, अतिथीनं अतिथिकरणीयं कातब्बं, पुब्बपेतानं पुब्बपेतकरणीयं

१. दोहापेति – सी०, रो० । २. तव – स्या० । ३. तत्र – स्या० । ४. कच्चासि –
म० । ५. दासकम्मकरपोरिसं – सी०, स्या०, रो० । ६. पोसेतब्बं – सी०, स्या०, रो० ।

कातब्बं, देवतानं देवताकरणीयं कातब्बं, रञ्जो राजकरणीयं कातब्बं, अयं पि कायो पीणेतब्बो ब्रूहेतब्बो” ति ?

५२. अधम्मचारी निरया न मुच्चति

३. “तं कि मञ्चसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो मातापितूनं” हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, तमेनं अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु निरयं निरयपाला उपकड्हेय्युं; लभेय्य नु खो सो ‘अहं खो मातापितूनं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसि, मा मं निरयं निरयपाला’ ति, मातापितरो वा पनस्स लभेय्युं ‘एसो खो अम्हाकं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसि, मा नं निरयं निरयपाला’” ति ?

“नो हिंदं, भो सारिपुत्त ! अथ खो नं विककन्दन्तं येव निरये निरयपाला पक्षिखपेय्युं” ।

R. 187

10

“तं कि मञ्चसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो पुत्तदारस्स हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, तमेनं अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु निरयं निरयपाला उपकड्हेय्युं; लभेय्य नु खो सो ‘अहं खो पुत्तदारस्स हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसि, मा मं निरयं निरयपाला’ ति, पुत्तदारो वा पनस्स लभेय्य ‘एसो खो अम्हाकं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसि मा नं निरयं निरयपाला’” ति ?

15

“नो हिंदं, भो सारिपुत्त ! अथ खो नं विककन्दन्तं येव निरये निरयपाला पक्षिखपेय्युं” ।

“तं कि मञ्चसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो दासकम्मकरपोरिसस्स हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, तमेनं अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु निरयं निरयपाला उपकड्हेय्युं; लभेय्य नु खो सो ‘अहं खो दासकम्मकरपोरिसस्स हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसि, मा मं निरयं निरयपाला’ ति, दासकम्मकरपोरिसा^३ वा पनस्स लभेय्युं ‘एसो खो अम्हाकं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसि, मा नं निरयं निरयपाला’” ति ?

“नो हिंदं, भो सारिपुत्त ! अथ खो नं विककन्दन्तं येव निरये निरयपाला पक्षिखपेय्युं” ।

१. ० पितृनं—सी०, रो०। २. विकन्दन्तं—स्या०, रो०। ३. ० पोरिसं—सी०, स्या०, रो०। ४. लभेय्य—सी०, रो०, स्या०।

B. 398

“तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो मित्तामच्चानं हेतु
 अधम्मचारी विसमचारी अस्स, तमेनं अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु
 निरयं निरयपाला उपकड़ेय्युं; लभेय्य नु खो सो ‘अहं खो मित्तामच्चानं
 हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसि, मा मं निरयं निरयपाला’ ति,
 ५ मित्तामच्चा वा पनस्स लभेय्युं ‘एसो खो अम्हाकं हेतु अधम्मचारी
 विसमचारी अहोसि, मा नं निरयं निरयपाला’” ति ?

“नो हिदं, भो सारिपुत्त । अथ खो नं विवकन्दन्तं येव निरये
 निरयपाला पक्षिवपेय्युं” ।

“तं कि मञ्जसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो ब्रातिसालोहितानं
 10 हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, तमेनं अधम्मचरियाविसमचरिया-
 हेतु निरयं निरयपाला उपकड़ेय्युं; लभेय्य नु खो सो ‘अहं खो ब्राति-
 सालोहितानं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसि, मा मं निरयं
 निरयपाला’ ति, ब्रातिसालोहिता वा पनस्स लभेय्युं ‘एसो खो अम्हाकं
 हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसि, मा नं निरयं निरयपाला’” ति ?

15 “नो हिदं, भो सारिपुत्त । अथ खो नं विवकन्दन्तं येव निरये
 निरयपाला पक्षिवपेय्युं” ।

“तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो अतिथीनं हेतु अधम्म-
 चारी विसमचारी अस्स, तमेनं अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु निरयं
 निरयपाला उपकड़ेय्युं; लभेय्य नु खो सो ‘अहं खो अतिथीनं हेतु अधम्म-
 20 चारी विसमचारी अहोसि, मा मं निरयं निरपाला’ ति, अतिथी’ वा
 पनस्स लभेय्युं ‘एसो खो अम्हाकं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसि,
 मा नं निरयं निरयपाला’” ति ?

“नो हिदं, भो सारिपुत्त । अथ खो नं विवकन्दन्तं येव निरये
 निरयपाला पक्षिवपेय्युं” ।

R. 188

25 “तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो पुब्बपेतानं हेतु
 अधम्मचारी विसमचारी अस्स, तमेनं अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु
 निरयं निरयपाला उपकड़ेय्युं; लभेय्य नु खो सो ‘अहं खो पुब्बपेतानं हेतु
 अधम्मचारी विसमचारी अहोसि, मा मं निरयं निरयपाला’ ति,

पुब्बपेता वा पनस्स लभेय्युं 'एसो खो अम्हाकं हेतु अधम्मचारी विसम-
चारी अहोसि, मा नं निरयं निरयपाला' " ति ?

"नो हिंदं, भो सारिपुत्त । अथ खो नं विककन्दन्तं येव निरये
निरयपाला पक्षिवपेय्युं" ।

"तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो देवतानं हेतु अधम्म- ५
चारी विसमचारी अस्स, तमेन अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु निरयं
निरयपाला उपकड्डेय्युं; लभेय्य नु खो सो 'अहं खो देवतानं हेतु
अधम्मचारी विसमचारी अहोसि, मा मं निरयं निरयपाला' ति, देवता
वा पनस्स लभेय्युं 'एसो खो अम्हाकं हेतु अधम्मचारी विसमचारी
अहोसि, मा नं निरयं निरयपाला' " ति ? १०

"नो हिंदं, भो सारिपुत्त । अथ खो नं विककन्दन्तं येव निरये
निरयपाला पक्षिवपेय्युं" ।

"तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो रञ्जो हेतु अधम्म-
चारी विसमचारी अस्स, तमेन अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु निरयं
निरयपाला उपकड्डेय्युं; लभेय्य नु खो सो 'अहं खो रञ्जो हेतु अधम्म-
चारी विसमचारी अहोसि, मा मं निरयं निरयपाला' ति, राजा वा १५
पनस्स लभेय्य 'एसो खो अम्हाकं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसि,
मा नं निरयं निरयपाला' " ति ?

"नो हिंदं, भो सारिपुत्त । अथ खो नं विककन्दन्तं येव निरये
निरयपाला पक्षिवपेय्युं" । २०

"तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, इधेकच्चो कायस्स पीणनाहेतु
ब्रूहनाहेतु^१ अधम्मचारी विसमचारी अस्स, तमेन अधम्मचरियाविसम-
चरियाहेतु निरयं निरयपाला उपकड्डेय्युं; लभेय्य नु खो सो 'अहं खो
कायस्स पीणनाहेतु ब्रूहनाहेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसि, मा मं
निरयं निरयपाला' ति, परे वा पनस्स लभेय्युं 'एसो खो कायस्स २५
पीणनाहेतु ब्रूहनाहेतु अधम्मचारी विसमचारी अहोसि, मा नं निरयं
निरयपाला' " ति ?

"नो हिंदं, भो सारिपुत्त । अथ खो नं विककन्दन्तं येव निरये
निरयपाला पक्षिवपेय्युं" ।

१. पीणनहेतु - सी०; पिणनाहेतु - स्या० । २. ब्रूहणहेतु - सी० ।

४. “तं किं मञ्ज्रसि, धनञ्जानि, यो वा मातापितूनं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, यो वा मातापितूनं हेतु धम्मचारी समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति ?

“यो हि, भो सारिपुत्त, मातापितूनं हेतु अधम्मचारी विसमचारी ५ अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त, मातापितूनं हेतु धम्मचारी समचारी अस्स, तदेवेत्थ सेय्यो । अधम्मचरियाविसमचरियाहि॑, भो सारिपुत्त, धम्मचरिया समचरिया सेय्यो” ति ।

B. 400

‘अतिथ खो, धनञ्जानि, अञ्जेसं हेतुका॑ धम्मिका कम्मन्ता, येहि सक्का मातापितरो चेव पोसेतुं, न च पापकम्मं कातुं, पुञ्जं च १० पटिपदं पटिपज्जितुं । तं किं मञ्ज्रसि, धनञ्जानि, यो वा पुतदारस्स हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, यो वा पुतदारस्स हेतु धम्मचारी समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति ?

§ ३. अधम्मचारि-धम्मचारीसु कतमो सेय्यो

R. 189

५. “यो हि, भो सारिपुत्त, पुतदारस्स हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त, पुतदारस्स हेतु १५ धम्मचारी समचारी अस्स, तदेवेत्थ सेय्यो । अधम्मचरियाविसम-चरियाहि, भो सारिपुत्त, धम्मचरिया समचरिया सेय्यो” ति ।

“अतिथ खो, धनञ्जानि, अञ्जेसं हेतुका॑ धम्मिका कम्मन्ता येहि सक्का पुतदारं॒ चेव पोसेतुं, न च पापकम्मं कातुं, पुञ्जं च पटिपदं पटिपज्जितुं । तं किं मञ्ज्रसि, धनञ्जानि, यो वा दासकम्मकर- २० पोरिसस्स हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, यो वा दासकम्मकर-पोरिसस्स हेतु धम्मचारी समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति ?

“यो हि, भो सारिपुत्त, दासकम्मकरपोरिसस्स हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त, दासकम्मकर-पोरिसस्स हेतु धम्मचारी समचारी अस्स, तदेवेत्थ सेय्यो । अधम्म- २५ चरियाविसमचरियाहि, भो सारिपुत्त, धम्मचरिया समचरिया सेय्यो” ति ।

१. अधम्मचरियाविसमचरियाहि – स्या० । २. सहेतुका – सी०, रो०, स्या० । ० ३. कतुं – सी० । ४-४. अञ्जे सहेतुका – सी०, रो०, स्या० । ५. पुतदारे – सी०, रो०, स्या० ।

“अतिथ खो, धनञ्जानि, अञ्जेसं हेतुका धम्मिका कम्मन्ता, येहि
सक्का दासकम्मकरपोरिसे” चेव पोसेतुं, न च पापकम्मं कातुं, पुञ्जं च
पटिपदं पटिपज्जितुं। तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, यो वा मित्तामच्चानं
हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, यो वा मित्तामच्चानं हेतु धम्मचारी
समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति ? ५

“यो हि, भो सारिपुत्त, मित्तामच्चानं हेतु अधम्मचारी विसम-
चारी अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त, मित्तामच्चानं हेतु
धम्मचारी समचारी अस्स, तदेवेत्थ सेय्यो। अधम्मचरियाविसम-
चरियाहि, भो सारिपुत्त, धम्मचरिया समचरिया सेय्यो” ति ।

“अतिथ खो, धनञ्जानि, अञ्जेसं हेतुका धम्मिका कम्मन्ता, येहि
सक्का मित्तामच्चानं चेव मित्तामच्चकरणीयं कातुं, न च पापकम्मं
कातुं, पुञ्जं च पटिपदं पटिपज्जितुं। तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, यो
वा ब्रातिसालोहितानं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, यो वा
ब्रातिसालोहितानं हेतु धम्मचारी समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति ? १०

“यो हि, भो सारिपुत्त, ब्रातिसालोहितानं हेतु अधम्मचारी
विसमचारी अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त, ब्रातिसालोहितानं
हेतु धम्मचारी समचारी अस्स, तदेवेत्थ सेय्यो। अधम्मचरियाविसम-
चरियाहि, भो सारिपुत्त, धम्मचरिया समचरिया सेय्यो” ति । १५ R. 190

“अतिथ खो, धनञ्जानि, अञ्जेसं हेतुका धम्मिका कम्मन्ता,
येहि सक्का ब्रातिसालोहितानं चेव ब्रातिसालोहितकरणीयं कातुं, २०
न च पापकम्मं कातुं, पुञ्जं च पटिपदं पटिपज्जितुं। तं किं मञ्जसि,
धनञ्जानि, यो वा अतिथीनं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, यो
वा अतिथीनं हेतु धम्मचारी समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति ?

“यो हि, भो सारिपुत्त, अतिथीनं हेतु अधम्मचारी विसमचारी
अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त, अतिथीनं हेतु धम्मचारी
समचारी अस्स, तदेवेत्थ सेय्यो। अधम्मचरियाविसमचरियाहि, भो
सारिपुत्त, धम्मचरिया समचरिया सेय्यो” ति । २५

“अतिथ खो, धनञ्जानि, अञ्जेसं हेतुका धम्मिका कम्मन्ता,

येहि सवका अतिथीनं चेव अतिथिकरणीयं कातुं, न च पापकम्मं कातुं, पुञ्जं च पटिपदं पटिपज्जितुं । तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, यो वा पुञ्जपेतानं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, यो वा पुञ्जपेतानं हेतु धम्मचारी समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति ?

5 “यो हि, भो सारिपुत्त, पुञ्जपेतानं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त, पुञ्जपेतानं हेतु धम्मचारी समचारी अस्स, तदेवेत्थ सेय्यो । अधम्मचरियाविसमचरियाहि, भो सारिपुत्त, धम्मचरिया समचरिया सेय्यो” ति ।

10 B. 402 “अतिथ खो, धनञ्जानि, अञ्जेसं हेतुका धम्मिका कम्मन्ता, येहि सवका पुञ्जपेतानं चेव पुञ्जपेतकरणीयं कातुं, न च पापकम्मं कातुं, पुञ्जं च पटिपदं पटिपज्जितुं । तं किं म ब्रसि, धनञ्जानि, यो वा देवतानं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, यो वा देवतानं हेतु धम्मचारी समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति ?

15 R. 191 “यो हि, भो सारिपुत्त, देवतानं हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त, देवतानं हेतु धम्मचारी समचारी अस्स, तदेवेत्थ सेय्यो । अधम्मचरियाविसमचरियाहि, भो सारिपुत्त, धम्मचरिया समचरिया सेय्यो” ति ।

20 “अतिथ खो, धनञ्जानि, अञ्जेसं हेतुका धम्मिका कम्मन्ता, येहि सवका देवतानं चेव देवताकरणीयं कातुं, न च पापकम्मं कातुं, पुञ्जं च पटिपदं पटिपज्जितुं । तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, यो वा रञ्जो हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, यो वा रञ्जो हेतु धम्मचारी समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति ?

25 “यो हि, भो सारिपुत्त, रञ्जो हेतु अधम्मचारी विसमचारी अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त, रञ्जो हेतु धम्मचारी समचारी अस्स, तदेवेत्थ सेय्यो । अधम्मचरियाविसमचरियाहि, भो सारिपुत्त, धम्मचरिया समचरिया सेय्यो” ति ।

“अतिथ खो, धनञ्जानि, अञ्जेसं हेतुका धम्मिका कम्मन्ता, येहि सवका रञ्जो चेव राजकरणीयं कातुं, न च पापकम्मं कातुं, पुञ्जं च पटिपदं पटिपज्जितुं । तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, यो वा कायस्स

पीणनाहेतु ब्रूहनाहेतु अधमचारी विसमचारी अस्स, यो वा कायस्स पीणनाहेतु ब्रूहनाहेतु धम्मचारी समचारी अस्स; कतमं सेय्यो” ति?

“यो हि, भो सारिपुत्त, कायस्स पीणनाहेतु ब्रूहनाहेतु अधम्म-
चारी विसमचारी अस्स, न तं सेय्यो; यो च खो, भो सारिपुत्त,
कायस्स पीणनाहेतु ब्रूहनाहेतु धम्मचारी समचारी अस्स, तदेवेत्थ
सेय्यो। अधम्मचरियाविसमचरियाहि, भो सारिपुत्त, धम्मचरिया
समचरिया सेय्यो” ति।

“अतिथ खो, धनञ्जानि, अञ्जेसं हेतुका धम्मिका कम्मन्ता,
येहि सक्का कायं चेव पीणेतुं ब्रूहेतुं, न च पापकम्मं कातुं, पुञ्जं
च पटिपदं पटिपज्जितुं” ति।

10

§ ४. ब्रह्मसहव्यताय मग्नो

६. अथ खो धनञ्जानि ब्राह्मणो आयस्मतो सारिपुत्तस्स
भासितं अभिनन्दित्वा अनुमोदित्वा उद्गायासना पक्कामि। अथ खो
धनञ्जानि ब्राह्मणो अपरेन समयेन आबाधिको अहोसि दुक्खितो
बाब्हगिलानो। अथ खो धनञ्जानि ब्राह्मणो अञ्जतरं पुरिसं आम-
न्तेसि – “एहि त्वं, अम्भो पुरिस, येन भगवा तेनुपसङ्क्षम; उपसङ्क्ष-
मित्वा मम वचनेन भगवतो पादे सिरसा वन्दाहि – ‘धनञ्जानि,
भन्ते, ब्राह्मणो आबाधिको दुक्खितो बाब्हगिलानो। सो भगवतो पादे
सिरसा वन्दती’ ति। येन च आयस्मा सारिपुत्तो तेनुपसङ्क्षम;
उपसङ्क्षमित्वा मम वचनेन आयस्मतो सारिपुत्तस्स पादे सिरसा
वन्दाहि – ‘धनञ्जानि, भन्ते, ब्राह्मणो आबाधिको दुक्खितो बाब्ह-
गिलानो। सो आयस्मतो सारिपुत्तस्स पादे सिरसा वन्दती’ ति। एवं
च वदेहि – ‘साधु किर, भन्ते, आयस्मा सारिपुत्तो येन धनञ्जानिस्स
ब्राह्मणस्स निवेसनं तेनुपसङ्क्षमतु अनुकम्पं उपादाया’” ति। “एवं,
भन्ते” ति खो सो पुरिसो धनञ्जानिस्स ब्राह्मणस्स पटिस्सुत्वा
येन भगवा तेनुपसङ्क्षमि; उपसङ्क्षमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा एक-
मन्तं निसीदि। एकमन्तं निसीद्वा खो सो पुरिसो भगवन्तं एतद-
वोच – “धनञ्जानि, भन्ते, ब्राह्मणो आबाधिको दुक्खितो बाब्ह-
गिलानो। सो भगवतो पादे सिरसा वन्दती” ति। येन चायस्मा सारि-

B. 403

R. 192

15

20

25

१. पीणेतुं – स्याऽ। २. पटिसुत्वा – रो०।

पुतो तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा आयस्मन्तं सारिपुत्रं अभिवादेत्वा एकमन्तं निसीदि। एकमन्तं निसिन्नो खो सो पुरिसो आयस्मन्तं सारिपुत्रं एतदवोच – “धनञ्जानि, भन्ते, ब्राह्मणो आबाधिको दुक्षितो बाब्हगिलानो। सो आयस्मतो सारिपुत्रस्स पादे सिरसा वन्दति, एवं ५ च वदेति – ‘साधु किर, भन्ते, आयस्मा सारिपुत्रो येन धनञ्जानिस्स ब्राह्मणस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमतु अनुकम्पं उपादाया’” ति। अधिवासेसि खो आयस्मा सारिपुत्रो तुष्टीभावेन।

७. अथ खो आयस्मा सारिपुत्रो निवासेत्वा पत्तचीवरमादाय येन धनञ्जानिस्स ब्राह्मणस्स निवेसनं तेनुपसङ्कमि; उपसङ्कमित्वा १० पञ्चते आसने निसीदि। निसज्ज खो आयस्मा सारिपुत्रो धनञ्जानिं ब्राह्मणं एतदवोच – “कच्चित् ते, धनञ्जानि, खमनीयं, कच्चित् यापनीयं? कच्चित् दुक्खा वेदना पटिककमन्ति, नो अभिककमन्ति? पटिककमोसानं पञ्चायति, नो अभिककमो?” ति ?

“न मे, भो सारिपुत्र, खमनीयं न यापनीयं। बाब्हा मे दुक्खा १५ वेदना अभिककमन्ति, नो पटिककमन्ति। अभिककमोसानं पञ्चायति, नो पटिककमो। सेय्यथापि, भो सारिपुत्र, बलवा पुरिसो तिष्ठेन सिखरेन^१ मुद्धनि^२ अभिमत्थेय्य^३; एवमेव खो, भो^४ सारिपुत्र, अधिमत्ता वाता मुद्धनि च ऊहनन्ति। न मे, भो सारिपुत्र, खमनीयं, न यापनीयं। बाब्हा मे दुक्खा वेदना अभिककमन्ति, नो पटिककमन्ति। अभिककमोसानं २० पञ्चायति, नो पटिककमो। सेय्यथापि, भो सारिपुत्र, बलवा पुरिसो दब्बेन वरत्तख्यण्डेन^५ सीसे सीसवेठं ददेय्य; एवमेव खो, भो सारिपुत्र, अधिमत्ता सीसे सीसवेदना। न मे, भो सारिपुत्र, खमनीयं न यापनीयं। बाब्हा मे दुक्खा वेदना अभिककमन्ति, नो पटिककमन्ति। अभिककमोसानं पञ्चायति, नो पटिककमो। सेय्यथापि, भो सारिपुत्र, दक्खो २५ गोधातको वा गोधातकन्तेवासी वा तिष्ठेन गोविकन्तनेन^६ कुच्छिं परिकन्तेय्य; एवमेव खो, भो सारिपुत्र, अधिमत्ता वाता कुच्छिं परिकन्तन्तन्ति। न मे, भो सारिपुत्र, खमनीयं, न यापनीयं। बाब्हा मे दुक्खा वेदना अभिककमन्ति, नो पटिककमन्ति। अभिककमोसानं

१. सिखरेण – सी०। २. मुद्धनान् – सी०, स्या०, रो०। ३. अभिमत्थेय्य – सी०। ४. मे भो – सी०, स्या०, रो०। ५. वरत्तख्यण्डेन – स्या०; वरत्तवन्धणेन – सी०; वरत्तावन्धेन – रो०। ६. गोविकन्तनेन – सी०।

पञ्चायति, नो पटिकमो । सेय्यथापि, भो सारिपुत्त, द्वे बलवन्तो पुरिसा
दुब्बलतरं पुरिसं नानाबाहासु गहेत्वा अङ्गारकासुया सन्तापेय्युं सम्प-
रितापेय्युं; एवमेव खो भो सारिपुत्त, अधिमत्तो कायस्मिं डाहो^१ ।
न मे, भो सारिपुत्त, खमनीयं न यापनीयं । बाङ्हा मे दुक्खा वेदना
अभिक्कमन्ति, नो पटिकमन्ति । अभिक्कमोसानं पञ्चायति, नो
पटिकमो” ति ।

c. “तं कि मञ्जसि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो – निरयो वा
तिरच्छानयोनि वा” ति ?

“निरया, भो सारिपुत्त, तिरच्छानयोनि सेय्यो” ति ।

“तं कि मञ्जसि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो – तिरच्छानयोनि
वा पेत्तिविसयो^२ वा” ति ?

“तिरच्छानयोनिया, भो सारिपुत्त, पेत्तिविसयो सेय्यो” ति ।

“तं कि मञ्जसि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो – पेत्तिविसयो वा
मनुस्सा वा” ति ?

“पेत्तिविसया, भो सारिपुत्त, मनुस्सा सेय्यो” ति ।

“तं कि मञ्जसि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो – मनुस्सा वा
चातुमहाराजिका^३ वा देवा” ति ?

“मनुसेहि, भो सारिपुत्त, चातुमहाराजिका देवा सेय्यो” ति ।

“तं कि मञ्जसि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो – चातुमहाराजिका
वा देवा तावर्तिसा वा देवा” ति ?

“चातुमहाराजिकेहि, भो सारिपुत्त, देवेहि तावर्तिसा देवा
सेय्यो” ति ।

“तं कि मञ्जसि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो – तावर्तिसा वा
देवा यामा वा देवा” ति ?

“तावर्तिसेहि, भो सारिपुत्त, देवेहि यामा देवा सेय्यो” ति ।

“तं कि मञ्जसि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो – यामा वा देवा
तुसिता वा देवा” ति ?

१. दाहो – सी०, रो० । २. पित्तिविसयो – स्था० । ३. चातुम्महाराजिका – सी०,
स्था०, रो० ।

“यामेहि, भो सारिपुत्र, देवेहि तुसिता देवा सेय्यो” ति ।

“तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो – तुसिता वा देवा निम्मानरती वा देवा” ति ?

“तुसितेहि, भो सारिपुत्र, देवेहि निम्मानरती देवा सेय्यो” ति ।

“तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो – निम्मानरती वा देवा परनिम्मितवसवत्ती वा देवा” ति ?

“निम्मानरतीहि, भो सारिपुत्र, देवेहि परनिम्मितवसवत्ती देवा सेय्यो” ति ।

“तं किं मञ्जसि, धनञ्जानि, कतमं सेय्यो परनिम्मित-
१० वसवत्ती वा देवा ब्रह्मलोको वा” ति ?

“‘ब्रह्मलोको’ ति – भवं सारिपुत्रो आह; ‘ब्रह्मलोको’ ति – भवं सारिपुत्रो आहा” ति ।

अथ खो आयस्मतो सारिपुत्रस्स एतदहोसि – “इमे खो ब्राह्मणा ब्रह्मलोकाधिमुत्ता । यन्मूनाहं धनञ्जानिस्स ब्राह्मणस्स ब्रह्मानं सहब्यताय”
१५ मग्गं देसेय्यं” ति ।

“ब्रह्मानं ते, धनञ्जानि, सहब्यताय मग्गं देसेस्सामि; तं सुणाहि, साधुकं मनसि करोहि; भासिस्सामी” ति । “एवं, भो” ति खो धनञ्जानि ब्राह्मणो आयस्मतो सारिपुत्रस्स पच्चस्सोसि । आयस्मा सारिपुत्रो एतदवोच – “कतमो च, धनञ्जानि, ब्रह्मानं सहब्यताय
२० मग्गो? इध, धनञ्जानि, भिक्खु मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं”; इति उद्घमधो तिरियं सब्बधि सब्बतताय^१ सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन महगतेन अप्पमाणेन अवेरेन अव्यापज्ज्ञेन फरित्वा विहरति । अयं खो, धनञ्जानि, ब्रह्मानं सहब्यताय मग्गो ।

२५ ९. “पुन च परं, धनञ्जानि, भिक्खु करुणासहगतेन चेतसा ... पे० ... मुदितासहगतेन चेतसा ... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुत्थं; इति उद्घमधो तिरियं सब्बधि सब्बतताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन

१. सहब्यताय – सी०, रो० । २. चतुर्तिथ – सी०, रो० । ३. सब्बतताय – सी० ।

चेतसा विपुलेन महगतेन अप्पमाणेन अवेरेन अव्यापज्ज्ञेन फरित्वा
विहरति । अयं खो, धनञ्जानि, ब्रह्मानं सहव्यताय मग्नो” ति ।

“तेन हि, भो सारिपुत्त, मम वचनेन भगवतो पादे सिरसा
वन्दाहि—‘धनञ्जानि, भन्ते, ब्राह्मणो आबाधिको दुक्षितो बाल्ह-
गिलानो । सो भगवतो पादे सिरसा वन्दती’ ति । अथ खो आयस्मा ५
सारिपुत्तो धनञ्जानिं ब्राह्मणं सति उत्तरिकरणीये^१ हीने ब्रह्मलोके
पतिट्ठापेत्वा उट्टायासना पक्कामि । अथ खो धनञ्जानि ब्राह्मणो
अचिरपक्कन्ते आयस्मन्ते सारिपुत्ते कालमकासि, ब्रह्मलोकं च
उपपज्जि ।

B. 406

१०. अथ खो भगवा भिक्खु आमन्तेसि—“एसो, भिक्खवे,
सारिपुत्तो धनञ्जानिं ब्राह्मणं सति उत्तरिकरणीये हीने ब्रह्मलोके
पतिट्ठापेत्वा उट्टायासना पक्कन्तो” ति । अथ खो आयस्मा सारिपुत्तो
येन भगवा तेनुपसङ्कुमि; उपसङ्कुमित्वा भगवन्तं अभिवादेत्वा
एकमन्तं निसिन्नो खो आयस्मा सारिपुत्तो भगवन्तं
एतदवोच—“धनञ्जानि, भन्ते, ब्राह्मणो आबाधिको दुक्षितो बाल्ह-
गिलानो । सो भगवतो पादे सिरसा वन्दती” ति ।

“किं पन त्वं, सारिपुत्त, धनञ्जानिं ब्राह्मणं सति उत्तरिकरणीये
हीने ब्रह्मलोके पतिट्ठापेत्वा उट्टायासना पक्कन्तो” ति ?

R. 196

“मयं हं खो, भन्ते, एवं अहोसि—‘इमे खो ब्राह्मणा ब्रह्मलोकाधि-
मुत्ता । यन्मूनाहं धनञ्जानिस्स ब्राह्मणस्स ब्रह्मानं सहव्यताय मग्नं २०
देसेयं’” ति ।

“कालङ्कुतो च, सारिपुत्त, धनञ्जानि ब्राह्मणो, ब्रह्मलोकं च
उपपन्नो” ति ।

४८. वासेद्वसुतं

॥ १. वासेद्व-भारद्वाजानं माणवानं अन्तरकथा

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा इच्छानङ्गले^१ विहरति इच्छानङ्गलवनसण्डे । तेन खो पन समयेन सम्बहुला अभिज्ञाता अभिज्ञाता ब्राह्मणमहासाला इच्छानङ्गले पटिवसन्ति, सेय्यथीदं - चङ्को ब्राह्मणो, तारुक्खो ब्राह्मणो, पोक्खरसाति ब्राह्मणो, जाणुस्सोणि^२ ब्राह्मणो,
- ५ तोदेय्यो ब्राह्मणो, अञ्जे च अभिज्ञाता अभिज्ञाता ब्राह्मणमहासाला^३ । अथ खो वासेद्वभारद्वाजानं माणवानं जङ्घाविहारं अनुचङ्कमन्तानं^४ अनुविचरन्तानं^५ अयमन्तराकथा उदपादि - “कथं, भो, ब्राह्मणो होती” ति ? भारद्वाजो माणवो एवमाह - “यतो खो, भो, उभतो सुजातो मातितो च पितितो च संसुद्धगहणिको याव सत्तमा पितामहयुगा अक्षिवत्तो अनुप-
- १० कुट्टो जातिवादेन - एत्तावता खो, भो, ब्राह्मणो होती” ति । वासेद्वो माणवो एवमाह - “यतो खो, भो, सीलवा च होति वत्सम्पन्नो च - एत्तावता खो, भो, ब्राह्मणो होती” ति । नेव खो असक्खि भारद्वाजो माणवो वासेद्वं माणवं सञ्जापेतुं, न पन असक्खि वासेद्वो माणवो भारद्वाजं माणवं सञ्जापेतुं । अथ खो वासेद्वो माणवो भारद्वाजं माणवं आम-
- १५ न्तेसि - “अयं खो, भो भारद्वाज, समणो गोतमो सक्यपुत्रो सक्यकुला पब्बजितो इच्छानङ्गले विहरति इच्छानङ्गलवनसण्डे । तं खो पन भवन्तं गोतमं एवं कल्याणो कित्तिसदो अब्भुगतो - ‘इति पि सो भगवा अरहं सम्मासम्बुद्धो विजाचरणसम्पन्नो सुगतो लोकविद् अनुत्तरो पुरिसदम्मसारथि सत्था देवमनुस्सानं बुद्धो भगवा’ ति ।
- २० आयाम, भो भारद्वाज, येन समणो गोतमो तेनुपसङ्क्षिप्तसाम; उप-सङ्क्षिप्तिवा समणं गोतमं एतमत्थं पुच्छस्साम । यथा नो समणो गोतमो व्याकरिस्ति तथा नं धारेस्सामा” ति । “एवं, भो” ति खो भारद्वाजो माणवो वासेद्वस्स माणवस्स पच्चस्सोसि ।

१. इच्छानङ्गले - सी० । २. जाणुस्सोणि - सी० । ३. ०महासाला - सी० । ४. अनु-

चङ्कममानानं - सी० । ५. अनुविचरमानानं - सी० ।

§ २. जातिवादं आरब्भ भगवतो देसना

२. अथ खो वासेदुभारद्वाजा माणवा येन भगवा तेनुपसङ्कमिसु; उपसङ्कमित्वा भगवता सर्द्धि सम्मोदिंसु। सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदिंसु। एकमन्तं निसिन्नो खो वासेदु माणवो भगवन्तं गाथाहि अज्ञभासि —

“अनुञ्जातपठिञ्जाता, तेविज्जा मयमस्मु॑ भो॑ ।

अहं पोक्खरसातिस्स, तारुक्खस्सायं माणवो ॥

“तेविज्जानं यदक्खातं, तत्र॑ केवलिनोस्मसे ।

पदकस्मा वेय्याकरणा॑ जप्पे आचरियसादिसा ।

तेसं नो जातिवादस्मि॑, विवादो अतिथ गोतम ॥

“जातिया ब्राह्मणो होति, भारद्वाजो इति भासति ।

अहं च कम्मुना॑ ब्रूमि, एवं जानाहि चक्खुम ॥

“ते न सक्कोम जापेतुं, अञ्जमञ्जं मयं उभो ।

भगवन्तं पुट्ठुमागमा॑, सम्बुद्धं इति विस्सुतं ।

“चन्दं यथा खयातीतं, पेच्च पञ्जलिका॑ जना ।

वन्दमाना नमस्सन्ति, एवं लोकस्मि॑ गोतम ॥

“चक्खुं लोके समुप्पन्नं, मयं पुच्छाम गोतम ।

जातिया ब्राह्मणो होति, उदाहु भवति कम्मुना ।

अजानतं नो॑ पब्रूहि॑, यथा जानेमु ब्राह्मणं॑ ति ॥

३. “तेसं वो अहं व्यक्तिखस्सं॑ (वासेद्वा ति भगवा)

अनुपुब्बं यथातथं॑ ।

जातिविभञ्जं पाणानं, अञ्जमञ्जा हि जातियो ॥

“तिणरुखे पि जानाथ, न चा॑ पि पठिजानरे॑ ।

लिङ्गं जातिमयं तेसं, अञ्जमञ्जा हि जातियो ॥

5

10 B. 408

15

20

१-१. मयमस्मु भो—सी०। २. तथ्य—सी०। ३. नो व्याकरणा—स्या०।

४. कम्मना—सी०। ५. पुट्ठुमागम्म—सी०; पुट्ठु आगम्म—स्या०। ६. खयातीकं—सी०।

७. पञ्जलिका—स्या०। ८. लोकस्मि—स्या०। ९-९. नो च ब्रूहि—स्या०। १०. व्याचि-

क्तिखस्सं—स्या०; व्याचिक्तिखस्सं—सी०। ११. यथाकथं—स्या०। १२. वा—स्या०। १३. पठि-

जानने—स्या०।

“ततो कीटे पटङ्गे^१ च, याव कुन्थकिपिलिके ।
लिङ्गं जातिमयं तेसं, अञ्जमञ्जा हि जातियो ॥

“चतुष्पदे पि जानाथ, खुद्दके च महल्लके ।
लिङ्गं जातिमयं तेसं, अञ्जमञ्जा हि जातियो ॥

5 “पादुदरे पि जानाथ, उरगे दीघपिट्ठिके^२ ।
लिङ्गं जातिमयं तेसं, अञ्जमञ्जा हि जातियो ॥

“ततो मच्छे पि जानाथ, उदके वारिगोचरे ।
लिङ्गं जातिमयं तेसं, अञ्जमञ्जा हि जातियो ॥

10 “ततो पक्खी पि जानाथ, पत्तयाने विहङ्गमे ।
लिङ्गं जातिमयं तेसं, अञ्जमञ्जा हि जातियो ॥

“यथा एतासु जातीसु, लिङ्गं जातिमयं पुथु ।
एवं नत्थि मनुस्सेसु, लिङ्गं जातिमयं पुथु ॥

“न केसेहि न सीसेहि^३, न कण्णेहि न अक्खीहि ।
न मुखेन न नासाय, न ओढेहि भमूहि वा ॥

15 “न गीवाय न अंसेहि^४, न उदरेन न पिट्ठिया ।
न सोणिया न उरसा^५, न सम्बाधे न मेथुने ॥

“न हत्थेहि न पादेहि, न अङ्गुलीहि^६ न खेहि वा ।
न जङ्घाहि न ऊर्हि, न वण्णेन सरेन वा ।
लिङ्गं जातिमयं नेव, यथा अञ्जासु जातिसु ॥

20 ४. “पच्चतं च^७ सरीरेसु, मनुस्सेस्वेतं न विजज्ञति ।
वोकारं च मनुस्सेसु, समञ्जाय पवुच्चति ॥

“यो हि कोचि मनुस्सेसु, गोरक्खं उपजीवति ।
एवं वासेदु जानाहि, कस्सको सो न ब्राह्मणो ॥

25 “यो हि कोचि मनुस्सेसु, पुथुसिप्पेन जीवति ।
एवं वासेदु जानाहि, सिप्पिको सो न ब्राह्मणो ॥

“यो हि कोचि मनुस्सेसु, वोहारं उपजीवति ।
एवं वासेदु जानाहि, वाणिजो^८ सो न ब्राह्मणो ॥

१. पतङ्गे – सी० । २. अपिट्ठिके – सी० । ३. सीसेन – सी० । ४. उरस्मा – स्या० ।
५. न अङ्गुलीहि – सी०; न अङ्गुलीहि – स्या० । ६. स – सी० । ७. वानिजो – स्या० ।

“यो हि कोचि मनुस्सेसु, परपेस्सेन जीवति ।
एवं वासेटु जानाहि, पेस्सको' सो न ब्राह्मणो ॥

“यो हि कोचि मनुस्सेसु, अदिन्नं उपजीवति ।
एवं वासेटु जानाहि, चोरो एसो न ब्राह्मणो ॥

“यो हि कोचि मनुस्सेसु, इस्सत्थं उपजीवति ।
एवं वासेटु जानाहि, योधाजीवो न ब्राह्मणो ॥

“यो हि कोचि मनुस्सेसु, पोरोहिच्चेन जीवति ।
एवं वासेटु जानाहि, याजको सो न ब्राह्मणो ॥

“यो हि कोचि मनुस्सेसु, गामं रटुं च भुञ्जति ।
एवं वासेटु जानाहि, राजा एसो न ब्राह्मणो ॥

“न चाहं ब्राह्मणं ब्रूमि, योनिं मत्ति सम्भवं ।
भोवादि नाम सो होति, सचे होति सकिञ्चनो ।
अकिञ्चनं अनादानं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

५. “सब्बसंयोजनं छेत्वा, यो वे न परितस्ति ।
सङ्गातिं^१ विसंयुतं, तमहं^२ ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“छेत्वा नद्धि^३ वरत्तं च, सन्दानं^४ सहनुक्तमं ।
उक्खितपलिं^५ बुद्धं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“अकोसं वधबन्धं च, अदुद्धो यो तितिक्षति ।
खन्तीबलं^६ बलानीकं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“अकोधनं वतवन्तं^७, सीलवन्तं अनुस्सदं^८ ।
दन्तं अन्तिमसारीरं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“वारिपोक्खरपत्तेव, आरग्गेरिव सासपो ।
यो न लिम्पति कामेसु, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“यो दुक्खस्स पजानाति, इधेव खयमत्तनो ।
पन्नभार विसंयुतं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

B. 410

१. पेस्सिको - सी० । २. सङ्गातीतं - स्या० । ३. नन्दि - सी० । ४. सन्दानं - स्या० ।
५. उक्खितपलिं - सी० । ६. खन्तीबलं - सी०, स्या० । ७. धुतवन्तं - स्या० । ८. अनुस्सुदं -
स्या०; अनुस्सुकं - सी० ।

“गम्भीरपञ्चं मेधाविं, मग्गामग्गस्स कोविदं ।
उत्तमथमनुप्पत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“असंसद्धं गहद्वेहि, अनागारेहि चूभयं ।
अनोकसारिमपिच्छं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

5 “निधाय दण्डं भूतेसु, तसेसु थावरेसु च ।
यो न हन्ति न घातेति, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“अविरुद्धं विरुद्धेसु, अत्तदण्डेसु निबुतं ।
सादानेसु अनादानं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

10 “यस्स रागो च दोसो च, मानो मक्खो च ओहितो ।
सासपोरिव आरग्गा, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

6. “अकक्कसं विञ्जापनि॑, गिरं सच्चं उदीरये ।
याय नाभिसज्जे॑ किञ्चिच, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“यो च॑ दीघं व रस्सं॑ वा, अणुं थूलं सुभासुभं ।
लोके अदित्रं नादेति॑, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

15 “आसा यस्स न विज्जन्ति, अस्मि लोके परम्हि च ।
निरासासं॑ विसंयुतं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“यस्सालया न विज्जन्ति, अञ्जाय अकथङ्कथी॑ ।
अमतोगधं अनुप्पत्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

20 “योध पुञ्चं च पापं च, उभो सङ्गं उपच्चगा ।
असोकं विरजं सुद्धं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“चन्दं व विमलं सुद्धं, विप्पसन्नं अनाविलं ।
नन्दीभवपरिक्षीयं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“यो इमं पलिपथं॑ दुग्गं, संसारं मोहमच्चगा ।
तिणो पारञ्जतो॑ भायी, अनेजो अकथङ्कथी॑ ।
25 अनुपादाय निबुतो, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

१. पातितो—सी०, स्या० । २. विञ्जपनि—सी० । ३. नाभिसज्जे—म०, रो०,
स्या० । ४. पि—स्या० । ५. रस्वं—सी० । ६. नादियति—सी०; नामेति—स्या० ।
७. निरासयं—सी० । ८. अकथंकथि—म०, स्या० । ९. पलिपथं—सी० । १०. पारगतो—
सी० ।

“योध कामे पहन्त्वान्^१, अनागारो परिब्बजे ।
कामभवपरिक्खीणं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“योध तण्हं पहन्त्वान्, अनागारो परिब्बजे ।
तण्हाभवपरिक्खीणं^२, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“हित्वा मानुसकं योगं, दिव्बं योगं उपच्चगा ।
सब्बयोगविसंयुतं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“हित्वा रतिं च अरतिं, सीतीभूतं निरूपयिति ।
सब्बलोकाभिभुं वीरं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“चुर्ति यो वेदि सत्तानं, उपपत्तिं च सब्बसो ।
असत्तं सुगतं बुद्धं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“यस्स गर्ति न जानन्ति, देवा गन्धब्बमानुसा ।
खीणासवं अरहन्तं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“यस्स पुरे च पच्छा च, मज्जे च नत्थि किञ्चनं ।
अकिञ्चनं अनादानं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“उसभं पवरं वीरं, महेसि विजिताविनं ।
अनेजं न्हातकं^३ बुद्धं, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

“पुब्बेनिवासं यो वेदि, सग्गापायं च पस्सति ।
अथो जातिक्खयं पत्तो, तमहं ब्रूमि ब्राह्मणं ॥

७. “समञ्जा हेसा लोकस्मिं नामगोत्तं पक्षिप्तिं ।
सम्मुच्चा^४ समुदागतं, तत्थ तत्थ पक्षिप्तिं ॥

“दीघरत्तानुसयितं^५, दिट्ठिगतमजानतं ।
अजानन्ता^६ नो पब्रुन्ति,^७ जातिया होति ब्राह्मणो ॥

“न जच्चा ब्राह्मणो^८ होति, न जच्चा होति अब्राह्मणो^९ ।
कम्मना^{१०} ब्राह्मणो^{११} होति, कम्मना होति अब्राह्मणो^{१२} ॥

१. पहत्वान - सी० । २. कामभवपरिक्खीण - स्या० । ३. नहातकं - सी० ।
 ४. समुच्च - स्या० । ५. दीघरत्तमनुसयितं - सी०, स्या० । ६. जानन्ता - सी० । ७. च
 ब्रूहन्ति - स्या०; पब्रुवन्ति - सी० । ८. वसलो - स्या० । ९. ब्राह्मणो - स्या० । १०.
 कम्मना - सी० । ११. वसलो - स्या० । १२. ब्राह्मणो - स्या० ।

B. 412

15.

20

“कस्सको कम्मुना होति, सिप्पिको होति कम्मुना ।
वाणिजो कम्मुना होति, पेस्सको होति कम्मुना ॥

“चोरो पि कम्मुना होति, योधाजीवो पि कम्मुना ।
याजको कम्मुना होति, राजा पि होति कम्मुना ॥

5 “एवमेतं यथाभूतं, कम्मं पस्सन्ति पण्डिता ।
पटिच्चसमुप्पाददसा’, कम्मविपाककोविदा ॥

“कम्मुना वत्तति लोको, कम्मुना वत्तति पजा ।
कम्मनिबन्धना सत्ता, रथस्साणी व यायतो ॥

“तपेन ब्रह्मचरियेन, संयमेन दमेन च ।
10 एतेन ब्राह्मणो होति, एतं ब्राह्मणमुत्तमं ॥

“तीहि विज्ञाहि सम्पन्नो, सन्तो खीणपुनबभवो ।
एवं वासेदु जानाहि, ब्रह्मा सक्को विजानतं” ति ॥

§ ३. वासेदु-भारद्वाजानं सरणगमनं

B. 413

८. एवं वुत्ते, वासेदुभारद्वाजा माणवा भगवन्तं एतदवोचुं –
“अभिक्कन्तं, भो गोतम, अभिक्कन्तं, भो गोतम ! सेयथापि, भो गोतम,
15 निकुञ्जितं वा उकुञ्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्गं
आचिक्खेय्य, अन्थकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य – चक्खुमन्तो रूपानि
दक्खन्ती^१ ति – एवमेव^२ भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मोपकासितो ।
एते मयं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छाम धम्मं च भिक्खुसङ्घं च ।
उपासके नो भवं गोतमो धारेतु अज्जतम्गे पाणुपेतं^३ सरणं गते” ति ।

— :०: —

१. ०दस्सा – रो०, म० । २. दक्खिन्ती – सी० । ३. एवमेव – स्या० । ४. पाणुपेते
– स्या० ।

४६. सुभसुतं

§ १. गहटपब्बजितकम्मटानेसु विभज्जवादो

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे । तेन खो पन समयेन सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो सावत्थियं पटिवसति अञ्जतरस्स गहपतिस्स निवेसने केनचिदेव करणीयेन । अथ खो सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो यस्स गहपतिस्स निवेसने पटिवसति तं गहपतिं एतदवोच—“सुतं” मेरं^१, गहपति—‘अविवित्ता सावत्थी’^२ अरहन्तेही^३ ति । कं नु ख्वज्ज समणं-ब्राह्मणं वा पयिरुपासेय्यामा^४ ति ?

“अयं, भन्ते, भगवा सावत्थियं विहरति जेतवने अनाथवा पिण्डिकस्स आरामे । तं, भन्ते, भगवन्तं पयिरुपासस्सू” ति ।

अथ खो सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो तस्स गहपतिस्स पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्क्षिप्तमि; उपसङ्क्षिप्तिवा भगवता सर्द्धि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं साराणीयं^५ वीतिसारेत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसीद्वा खो सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो भगवन्तं एतदवोच—‘ब्राह्मणा, भो गोतम, एवमाहंसु—‘गहटो आराधको होति ब्रायं धम्मं कुसलं, न पब्बजितो आराधको होति ब्रायं धम्मं कुसलं’ ति । इध भवं गोतमो किमाहा” ति ?

२. “विभज्जवादो खो अहमेत्थ, माणव; नाहमेत्थ एकंसवादो । गिहिस्स वाहं, माणव, पब्बजितस्स वा मिच्छापटिपत्ति न वण्णेमि । गिही वा हि, माणव, पब्बजितो वा मिच्छापटिपत्तो मिच्छापटिपत्ताधिकरणहेतु न आराधको होति ब्रायं धम्मं कुसलं । गिहिस्स वाहं, माणव, पब्बजितस्स वा सम्मापटिपत्ति वण्णेमि । गिही वा हि, माणव, पब्बजितो वा सम्मापटिपत्तो सम्मापटिपत्ताधिकरणहेतु आराधको होति ब्रायं धम्मं कुसलं” ति ।

“ब्राह्मणा, भो गोतम, एवमाहंसु—‘महट्टमिदं^६ महाकिञ्चं महा-

१-१. सुतमेरं-स्याऽ । २. सावत्थिय-सी०, रो० । ३. साराणीय-म० । ४. महत्थमिदं-स्याऽ ।

धिकरणं महासमारम्भं घरावासकम्मटुनं महप्फलं होति; अप्पटुमिदं^१ अप्पकिच्चं अप्पाधिकरणं अप्पसमारम्भं पब्बज्जा कम्मटुनं अप्पफलं होती^२ ति। इधं भवं गोतमो किमाहा^३ ति।

- “एत्था^४ पि खो अहं, माणव, विभज्जवादो^५; नाहमेत्थ एकंस-
 ५ वादो। अतिथ, माणव, कम्मटुनं महटुं महाकिच्चं महाधिकरणं महासमा-
 रम्भं विपज्जमानं अप्पफलं^६ होति; अतिथ, माणव, कम्मटुनं महटुं महा-
 किच्चं महाधिकरणं महासमारम्भं सम्पज्जमानं महप्फलं होति; अतिथ,
 माणव, कम्मटुनं अप्पटुं अप्पकिच्चं अप्पाधिकरणं अप्पसमारम्भं विपज्ज-
 मानं अप्पफलं होति; अतिथ, माणव, कम्मटुनं अप्पटुं अप्पकिच्चं अप्पा-
 R. 198 १० धिकरणं अप्पसमारम्भं सम्पज्जमानं महप्फलं होति। कतमं च, माणव,
 कम्मटुनं महटुं महाकिच्चं महाधिकरणं महासमारम्भं विपज्जमानं अप्प-
 फलं होति? कसि^७ खो, माणव, कम्मटुनं महटुं महाकिच्चं महाधिकरणं
 महासमारम्भं विपज्जमानं अप्पफलं होति। कतमं च, माणव, कम्मटुनं
 महटुं महाकिच्चं महाधिकरणं महासमारम्भं सम्पज्जमानं महप्फलं
 १५ होति? कसि येव खो, माणव, कम्मटुनं महटुं महाकिच्चं महाधिकरणं
 महासमारम्भं सम्पज्जमानं महप्फलं होति। कतमं च, माणव, कम्मटुनं
 अप्पटुं अप्पकिच्चं अप्पाधिकरणं अप्पसमारम्भं विपज्जमानं अप्पफलं
 होति? वणिज्जा^८ खो, माणव, कम्मटुनं अप्पटुं अप्पकिच्चं अप्पाधि-
 करणं अप्पसमारम्भं विपज्जमानं अप्पफलं होति। कतमं च माणव,
 २० कम्मटुनं अप्पटुं अप्पकिच्चं अप्पाधिकरणं अप्पसमारम्भं सम्पज्जमानं
 महप्फलं होति? वणिज्जा येव खो, माणव, कम्मटुनं अप्पटुं अप्पकिच्चं
 अप्पाधिकरणं अप्पसमारम्भं सम्पज्जमानं महप्फलं होति।

३. “सेयथापि, माणव, कसि कम्मटुनं महटुं महाकिच्चं महा-
 धिकरणं महासमारम्भं विपज्जमानं अप्पफलं होति; एवमेव खो, माणव,
 B. 415 २५ घरावासकम्मटुनं महटुं महाकिच्चं महाधिकरणं महासमारम्भं विपज्ज-
 मानं अप्पफलं होति। सेयथापि, माणव, कसि येव कमटुनं महटुं
 महाकिच्चं महाधिकरणं महासमारम्भं सम्पज्जमानं महप्फलं होति;
 एवमेव खो, माणव, घरावासकम्मटुनं महटुं महाकिच्चं महाधिकरणं

१. अप्पत्थमिदं - स्या०। २. एत्थ - स्या०, रो०। ३. विभज्जवादो - स्या०। ४. अप्प-
 फलं - स्या०। ५. कसि - रो०। ६. वणिज्जा - स्या०।

महासमारम्भं सम्पज्जमानं महप्फलं होति । सेयथापि, माणव, वणिजा कम्मटुनं अप्पदुं अप्पकिच्चं अप्पाधिकरणं अप्पसमारम्भं विपज्जमानं अप्पफलं होति; एवमेव खो, माणव, पब्बज्जा कम्मटुनं अप्पदुं अप्पकिच्चं अप्पाधिकरणं अप्पसमारम्भं विपज्जमानं अप्पफलं होति । सेयथापि, माणव, वणिजा येव कम्मटुनं अप्पदुं अप्पकिच्चं अप्पाधिकरणं अप्पसमारम्भं सम्पज्जमानं महप्फलं होति; एवमेव खो, माणव, पब्बज्जा कम्मटुनं अप्पदुं अप्पकिच्चं अप्पाधिकरणं अप्पसमारम्भं सम्पज्जमानं महप्फलं होती” ति ।

६२. अन्धवेणूपमा ब्राह्मणा

४. “ब्राह्मणा, भो गोतम, पञ्च धम्मे पञ्चापेन्ति पुञ्चस्स किरियाय, कुसलस्स आराधनाया” ति ।

10

“ये ते, माणव, ब्राह्मणा पञ्च धम्मे पञ्चापेन्ति पुञ्चस्स किरियाय, कुसलस्स आराधनाय – सचे ते अग्र – साधु ते पञ्च धम्मे इमस्मिं परिसति भासस्सू” ति ।

“न खो मे, भो गोतम, गरु यत्थस्सु भवन्तो वा निसिन्नो^१ भवन्तरूपो^२ वा” ति ।

15

“तेन हि, माणव, भासस्सू” ति ।

“सच्चं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा पठमं धम्मं पञ्चापेन्ति पुञ्चस्स किरियाय, कुसलस्स आराधनाय। तपं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा दुतियं धम्मं पञ्चापेन्ति पुञ्चस्स किरियाय, कुसलस्स आराधनाय। ब्रह्मचरियं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा ततियं धम्मं पञ्चापेन्ति पुञ्चस्स किरियाय, कुसलस्स आराधनाय। अज्ञेन^३ खो, भो गोतम, ब्राह्मणा चतुर्थं धम्मं पञ्चापेन्ति पुञ्चस्स किरियाय, कुसलस्स आराधनाय। चागं खो, भो गोतम, ब्राह्मणा पञ्चमं धम्मं पञ्चापेन्ति पुञ्चस्स किरियाय, कुसलस्स आराधनाय। ब्राह्मणा, भो गोतम, इमे पञ्च धम्मे पञ्चापेन्ति पुञ्चस्स किरियाय, कुसलस्स आराधनाया 25 ति। इधं भवं गोतमो किमाहा” ति ?

१. निसिन्ना – सी०, रो०, स्या०। २. भवन्तरूपा – सी०, स्या०, रो०।

३. अज्ञेन – सी०।

५. “किं पन, माणव, अतिथि कोचि ब्राह्मणानं एकब्राह्मणो पि यो एवमाह – ‘अहं इमेसं पञ्चनं धम्मानं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा विपाकं पवेदेमी’ ” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम” ।

५ “किं पन, माणव, अतिथि कोचि ब्राह्मणानं एकाचरियो पि एकाचरियपाचरियो पि याव सत्तमा आचरियमहयुगा पि यो एवमाह – ‘अहं इमेसं पञ्चनं धम्मानं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा विपाकं पवेदेमी’ ” ति ?

B. 416

R. 200 १० “किं पन, माणव, ये पि ते ब्राह्मणानं पुब्बका इसयो मन्तानं कत्तारो मन्तानं पवत्तारो येसमिदं एतरहि ब्राह्मणा^१ पोराणं मन्तपदं गीतं पवृत्तं समिहितं तदनुगायन्ति तदनुभासन्ति भासितमनुभासन्ति वाचितमनुवाचेन्ति, सेय्यथीदं – अटुको वामको वामदेवो वेस्सामित्तो यमतग्मि अङ्गीरसो^२ भारद्वाजो वासेष्टो कस्सपो भगु, ते पि एवमाहंसु – १५ ‘मयं इमेसं पञ्चनं धम्मानं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा विपाकं पवेदेमा’ ” ति ?

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

“नो हिदं, भो गोतम” ।

“इति किर, माणव, नतिथि कोचि ब्राह्मणानं एकब्राह्मणो पि यो एवमाह – ‘अहं इमेसं पञ्चनं धम्मानं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा २० विपाकं पवेदेमी’ ति; नतिथि कोचि ब्राह्मणानं एकाचरियो पि एकाचरियपाचरियो पि याव सत्तमा आचरियमहयुगा पि यो एवमाह – ‘अहं इमेसं पञ्चनं धम्मानं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा विपाकं पवेदेमी’ ति; ये पि ते ब्राह्मणानं पुब्बका इसयो ... पे०... ते पि न एवमाहंसु – ‘मयं इमेसं पञ्चनं धम्मानं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा २५ विपाकं पवेदेमा’ ति^३ ।

“सेय्यथापि, माणव, अन्धवेणि परम्परासंसत्ता^४ पुरिमो पि न पस्सति मञ्ज्ञमो पि न पस्सति पञ्चिमो पि न पस्सति; एवमेव खो,

१. ब्राह्मणानं – स्या० । २. अङ्गीरसो – रो० । ३. एत्थ ‘नो हेतं भो गोतम’ इति सी० पोथके अधिको पाठो दिस्सति । ४. ० संसत्त – रो० ।

माणव, अन्धवेणूपमं मञ्जे ब्राह्मणानं भासितं सम्पज्जति – पुरिमो पि
न पस्सति मज्जिमो पि न पस्सति पच्छिमो पि न पस्सती” ति ।

§ ३. उत्तरिमनुस्सधम्मानं सच्छकिरिया

६. एवं वुत्ते, सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो भगवता अन्धवेणूपमेन
वुच्चमानो कुपितो अनत्तमनो भगवन्तं येव खुंसेन्तो भगवन्तं येव वम्भेन्तो
भगवन्तं येव वदमानो – ‘समणो गोतमो पापितो भविस्सती’ ति भगवन्तं ५
एतदवोच – ‘ब्राह्मणो, भो गोतम, पोक्खरसाति ओपमञ्जो सुभगवनिको
एवमाह – ‘एवमेव पनिधेकच्चे समणब्राह्मणा उत्तरिमनुस्सधम्मा
अलमरियब्राणदस्सनविसेसं पटिजानन्ति । तेसमिदं भासितं हस्सकं येव
सम्पज्जति, नामकं येव सम्पज्जति, रित्तकं येवासम्पज्जति, तुच्छकं येव
सम्पज्जति । कथं हि नाम मनुस्सभूतो उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरिय- १०
ब्राणदस्सनविसेसं ब्रस्सति’ वा दक्खिति^१ वा सच्छ वा करिस्सती ति –
नेतं ठानं विजजती’ ” ति ?

“किं पन, माणव, ब्राह्मणो पोक्खरसाति ओपमञ्जो सुभगवनिको
सब्बेसं येव समणब्राह्मणानं चेतसा चेतो परिच्च पजानाती” ति ?

“सकाय पि हि, भो गोतम, पुण्णिकाय दासिया ब्राह्मणो १५
पोक्खरसाति ओपमञ्जो सुभगवनिको चेतसा चेतो परिच्च न पजा-
नाति, कुतो पन सब्बेसं येव समणब्राह्मणानं चेतसा चेतो परिच्च
पजानिस्सती” ति ?

“सेयथापि, माणव, जच्चन्धो पुरसो न पस्सेय्य कण्हसुक्कानि
रूपानि, न पस्सेय्य नीलकानि रूपानि, न पस्सेय्य पीतकानि रूपानि, न २०
पस्सेय्य लोहितकानि रूपानि, न पस्सेय्य मञ्जेटुकानि^२ रूपानि, न
पस्सेय्य समविसम^३, न पस्सेय्य तारकरूपानि, न पस्सेय्य चन्दिम-
सुरिये^४ । सो एवं वदेय्य – ‘नत्थि कण्हसुक्कानि रूपानि, नत्थि
कण्हसुक्कानं रूपानं दस्सावी; नत्थि नीलकानि रूपानि, नत्थि
नीलकानं रूपानं दस्सावी; नत्थि पीतकानि रूपानि, नत्थि पीतकानं २५
रूपानं दस्सावी; नत्थि लोहितकानि रूपानि, नत्थि लोहितकानं रूपानं

१. ब्रायिस्सति – सी० । २. दक्खिस्सति – सी०, रो०; दक्खिति – स्या० ।

३. मञ्जेटुकानि – सी०, स्या०, रो० । ४. समविसमानि – रो०, स्या० । ५. ०सूरिये – म० ।

दस्सावी; नत्थि मञ्जिटुकानि रूपानि, नत्थि मञ्जिटुकानं रूपानं दस्सावी; नत्थि समविसमं, नत्थि समविसमस्स दस्सावी; नत्थि तारकरूपानि, नत्थि तारकरूपानं दस्सावी; नत्थि चन्दिमसुरिया^१, नत्थि चन्दिमसुरियानं दस्सावी। अहमेतं न जानामि, अहमेतं न पस्सामि; ५ तस्मात् नत्थी' ति। सम्मा नु खो सो, माणव, वदमानो वदेय्या" ति ?

- "नो हिदं, भो गोतम । अत्थि कण्हसुक्कानि रूपानि, अत्थि कण्हसुक्कानं रूपानं दस्सावी; अत्थि नीलकानि रूपानि, अत्थि नीलकानं रूपानं दस्सावी; अत्थि पीतकानि रूपानि, अत्थि पीतकानं रूपानं दस्सावी; अत्थि लोहितकानि रूपानि, अत्थि लोहितकानं रूपानं दस्सावी;
- B. 418
R. 202 १० अत्थि मञ्जिटुकानि रूपानि, अत्थि मञ्जिटुकानं रूपानं दस्सावी; अत्थि समविसमं, अत्थि समविसमस्स दस्सावी; अत्थि तारकरूपानि, अत्थि तारकरूपानं दस्सावी; अत्थि चन्दिमसुरिया, अत्थि चन्दिमसुरियानं दस्सावी। 'अहमेतं न जानामि, अहमेतं न पस्सामि; तस्मात् नत्थी' ति; न हि सो, भो गोतम, सम्मा वदमानो वदेय्या" ति ।

- १५ "एवमेव खो, माणव, ब्राह्मणो पोक्खरसाति ओपमञ्जो सुभगवनिको अन्धो अचक्षत्वको। सो वत उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियाणदस्सनविसेसं बस्सति वा दक्खति वा सच्छि वा करिस्सती ति—नेतं ठानं विजजति ।

७. "तं किं मञ्जसि, माणव, ये ते कोसलका ब्राह्मणमहासाला,^२
२० सेय्यथीदं—चङ्की ब्राह्मणो तारुक्खो ब्राह्मणो पोक्खरसाति ब्राह्मणो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो पिता च ते तोदेययो, कतमा नेसं सेय्यो, यं वा ते सम्मुच्चा^३ वाचं भासेय्युं यं वा असम्मुच्चा" ति ?

"सम्मुच्चा, भो गोतम" ।

- "कतमा नेसं" सेय्यो, यं वा ते मन्ता वाचं भासेय्युं यं वा २५ अमन्ता" ति ?

"मन्ता, भो गोतम" ।

"कतमा नेसं सेय्यो, यं वा ते पटिसङ्क्षाय वाचं भासेय्युं यं वा अपपटिसङ्क्षाया" ति ?

१. ० सूरिया—म० । २. ० महासाला—सी० । ३. वा—सी०, स्या०, रो० ।
४. सम्मुसा—सी०, रो०; सम्मुच्चा—स्या० । ५. तेसं—सी०, स्या०, रो० ।

“पटिसङ्ख्याय, भो गोतम्” ।

“कतमा नेसं सेयो, यं वा ते अत्थसंहितं वाचं भासेयुं यं वा अनत्थसंहितं” ति ?

“अत्थसंहितं, भो गोतम्” ।

“तं किमञ्जसि, माणव, यदि एवं सन्ते, ब्राह्मणेन पोक्खरसातिना ५ ओपमञ्जेन सुभगवनिकेन सम्मुच्च्वा वाचा भासिता असम्मुच्च्वा” ति ?

“असम्मुच्च्वा, भो गोतम्” ।

“मन्ता वाचा भासिता अमन्ता वा” ति ?

“अमन्ता, भो गोतम्” ।

“पटिसङ्ख्याय वाचा भासिता अप्पटिसङ्ख्याया” ति ? १०

“अप्पटिसङ्ख्याय, भो गोतम्” ।

“अत्थसंहिता वाचा भासिता अनत्थसंहिता” ति ?

“अनत्थसंहिता, भो गोतम्” ।

“पञ्च खो इमे, माणव, नीवरणा । कतमे पञ्च ? कामच्छन्द-
नीवरणं, व्यापादनीवरणं, थीनमिद्धनीवरणं” १५ उद्घञ्चकुकुच्चनीवरणं,
विचिकिच्छानीवरणं – इमे खो, माणव, पञ्च नीवरणा । इमेहि खो
माणव, पञ्चहि नीवरणेहि ब्राह्मणो पोक्खरसाति ओपमञ्जो सुभगवनिको
आवुतो निवुतो ओफुटो^१ परियोनद्वो । सो वत उत्तरिमनुस्सधम्मा
अलमरियजाणदस्सनविसेसं ब्रस्सति वा दक्खति वा सच्छ वा
करिस्सती ति – नेतं ठानं विज्जति । २०

८. “पञ्च खो इमे, माणव, कामगुणा । कतमे पञ्च ?
चक्खुविञ्जेय्या रूपा इट्टा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता रजनीया,
सोतविञ्जेय्या सदा ...पे०... धानविञ्जेय्या गन्धा ... जिव्हा विञ्जेय्या
रसा ... कायविञ्जेय्या फोटुब्बा इट्टा कन्ता मनापा पियरूपा कामूपसंहिता
रजनीया – इमे खो, माणव, पञ्च कामगुणा । इमेहि खो, माणव, पञ्चहि २५
कामगुणेहि ब्राह्मणो पोक्खरसाति ओपमञ्जो सुभगवनिको गथितो
मुच्छितो अज्ञोपन्नो आदीनवदस्सावी अनिस्सरणपञ्जो परिभुञ्जति ।
सो वत उत्तरिमनुस्सधम्मा अलमरियजाणदस्सनविसेसं ब्रस्सति वा
दक्खति वा सच्छ वा करिस्सती ति – नेतं ठानं विज्जति ।

B. 419,
R. 203

१. थीनमिद्ध० – म० । २. ओफुटो – स्या०, रो०; ओबुतो – सी० ।

“तं किं मञ्जसि, माणव, यं वा तिणकट्ठुपादानं पटिच्च अग्गं जालेय्य यं वा निस्सदुतिणकट्ठुपादानं अग्गं जालेय्य, कतमो तु ख्वास्स अग्गि अच्चिमा चेव वण्णवा^१ च पभस्सरो चा” ति ?

“सचे तं, भो गोतम, ठानं निस्सदुतिणकट्ठुपादानं अग्गं जालेतुं, ५ स्वास्स अग्गि अच्चिमा चेव वण्णवा च पभस्सरो चा” ति ।

“अद्वानं खो एतं, माणव, अनवकासो यं निस्सदुतिणकट्ठुपादानं अग्गं जालेय्य अञ्जत्र इद्धिमता । सेय्यथापि, माणव, तिणकट्ठुपादानं पटिच्च अग्गि जलति तथूपमाहं, माणव, इमं पीर्ति वदामि यायं पीति पञ्च कामगणे पटिच्च । सेय्यथापि, माणव, निस्सदुतिणकट्ठुपादानो^२

१० अग्गि जलति तथूपमाहं, माणव, इमं पीर्ति वदामि यायं पीति अञ्जत्रेव कामेहि अञ्जत्र अकुसलेहि धम्मेहि ।

“कतमा च, माणव, पीति अञ्जत्रेव कामेहि अञ्जत्र अकुसलेहि धम्मेहि ? इध, माणव, भिक्खु विविच्चेव कामेहि...पे०...पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं पि खो, माणव, पीति अञ्जत्रेव कामेहि १५ अञ्जत्र अकुसलेहि धम्मेहि । पुन च परं, माणव, भिक्खु^३ वितक्कविचारानं वूपसमा दुतियं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहरति । अयं पि खो, माणव, पीति अञ्जत्रेव कामेहि अञ्जत्र अकुसलेहि धम्मेहि ।

९. “ये ते, माणव, ब्राह्मणा पञ्च धम्मे पञ्जापेन्ति पुञ्जस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाय, कतमेत्थ ब्राह्मणा धम्मं महप्फलतरं २० पञ्जापेन्ति पुञ्जस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाया” ति ?

“येमे, भो गोतम, ब्राह्मणा पञ्च धम्मे पञ्जापेन्ति पुञ्जस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाय, चागमेत्थ ब्राह्मणा धम्मं महप्फलतरं पञ्जापेन्ति पुञ्जस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाया” ति ।

§ ४. अनुकम्पजातिका समणा सेद्वा

१०. “तं कि मञ्जसि, माणव, इध अञ्जतरस्स ब्राह्मणस्स २५ महायञ्जो पञ्चुपट्टितो अस्स । अथ द्वे ब्राह्मणा आगच्छेय्युं – ‘इत्थब्रा- मस्स ब्राह्मणस्स महायञ्जं अनुभविस्सामा’ ति । तत्रेकस्स^४ ब्राह्मणस्स

१. वण्णमा – सी०, स्या०, रो० । २. ० तिणकट्ठुपादानं – सी०, रो० । ३. स्या० पोत्थके नत्थि । ४. तत्येकस्स – रो० ।

एवमस्स - 'अहो वत ! अहमेव लभेयं भत्तगे अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्डं, न अञ्जो' ब्राह्मणो लभेय्य भत्तगे अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्डं' ति । ठानं खो पनेतं, माणव, विज्जति यं अञ्जो ब्राह्मणो लभेय्य भत्तगे अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्डं, न सो ब्राह्मणो लभेय्य भत्तगे अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्डं । 'अञ्जो ब्राह्मणो लभति ५ भत्तगे अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्डं, नाहं लभामि भत्तगे अग्गासनं अग्गोदकं अग्गपिण्डं' ति - इति सो कुपितो होति अनत्तमनो । इमस्स पन, माणव, ब्राह्मणा किं विपाकं पञ्चापेन्ती" ति ?

R. 205
“न ख्वेत्थ, भो गोतम, ब्राह्मणा एवं दानं देन्ति - ‘इमिना परो^३ कुपितो होतु अनत्तमनो’ ति । अथ ख्वेत्थ ब्राह्मणा अनुकम्पा- १० जातिकं येव दानं देन्ती” ति ।

“एवं सन्ते, खो, माणव, ब्राह्मणानं इदं छटुं पुञ्जकिरियवत्थु^३ होति - यदिदं अनुकम्पाजातिकं” ति ।

“एवं सन्ते, भो गोतम, ब्राह्मणानं इदं छटुं पुञ्जकिरियवत्थु^३ होति - यदिदं अनुकम्पाजातिकं” ति । १५

Indira Gandhi National Library
“ये ते, माणव, ब्राह्मणा पञ्चधर्मम् पञ्चापेन्ति पुञ्जस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाय, इमे त्वं पञ्चधर्मे कत्थ बहुलं समनु-पस्ससि - गहट्टेसु वा पब्बजितेसु वा” ति ?

“येमे, भो गोतम, ब्राह्मणा पञ्चधर्मम् पञ्चापेन्ति पुञ्जस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाय, इमाहं पञ्चधर्मे पब्बजितेसु बहुलं समनुपस्सामि अप्पं गहट्टेसु । गहट्टो हि, भो गोतम, महट्टो महाकिञ्चो महाधिकरणो महासमारम्भो, न सततं समितं सच्चवादी होति; पब्ब-जितो खो पन, भो गोतम, अप्पट्टो अप्पकिञ्चो अप्पाधिकरणो अप्प-समारम्भो, सततं समितं सच्चवादी होति । गहट्टो हि, भो गोतम, महट्टो महाकिञ्चो महाधिकरणो महासमारम्भो न सततं समितं २५ तपस्सी होति ... ब्रह्मचारी होति ... सज्जायबहुलो होति ... चागबहुलो होति; पब्बजितो खो पन, भो गोतम, अप्पट्टो अप्पकिञ्चो अप्पाधि-करणो अप्पसमारम्भो सततं समितं तपस्सी होति ... ब्रह्मचारी होति ...

१-१. अञ्जे ब्राह्मणा लभेय्युं - स्याऽ । २. च वो - स्याऽ । ३. ० किरियावत्थु - सी०, रो० ; किरियावत्थु - स्याऽ ।

सज्जायबहुलो होति... चागबहुलो होति। येमे, भो गोतम, ब्राह्मणा^१ पञ्च धर्मे पञ्चापेन्ति पुञ्जस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाय, इमाहं पञ्च धर्मे पञ्चजितेसु बहुलं समनुपस्सामि अप्पं गहट्टेसू” ति।

- R. 206 ५ “ये ते, माणव, ब्राह्मणा पञ्च धर्मे पञ्चापेन्ति पुञ्जस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाय चित्तस्साहं एते परिक्खारे वदामि— यदिदं चित्तं अवेरं अव्याबज्जं तस्स भावनाय। इध, माणव, भिक्खु सच्चवादी होति। सो ‘सच्चवादीम्ही’ ति लभति अथवेदं, लभति धर्मवेदं, लभति धर्मूपसंहितं पामोज्जं^३। यं तं कुसलूपसंहितं पामोज्जं, चित्तस्साहं एतं परिक्खारं वदामि— यदिदं चित्तं अवेरं अव्याबज्जं १० अव्याबज्जं तस्स भावनाय। इध, माणव, भिक्खु तपस्सी होति ...पे०... ब्रह्मचारी होति...पे०... सज्जायबहुलो होति...पे०... चागबहुलो होति। सो ‘चागबहुलोम्ही’ ति लभति अथवेदं, लभति धर्मवेदं, लभति धर्मूपसंहितं पामोज्जं। यं तं कुसलूपसंहितं पामोज्जं, चित्तस्साहं एतं परिक्खारं वदामि— यदिदं चित्तं अवेरं अव्याबज्जं १५ तस्स भावनाय। ये ते माणव, ब्राह्मणा, पञ्च धर्मे पञ्चापेन्ति पुञ्जस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाय, चित्तस्साहं एते परिक्खारे वदामि— यदिदं चित्तं अवेरं अव्याबज्जं तस्स भावनाया” ति।

§ ५. ब्रह्मानं सहव्यताय मग्गो

११. एवं वुत्ते, सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो भगवन्तं एतद-
वोच—“सुतं मेतं, भो गोतम—‘समणो गोतमो ब्रह्मानं सहव्यताय^२
२० मग्गं जानाती’” ति।

“तं किं मञ्चसि, माणव, आसन्ने इतो नळकारगामो, नयितो दूरे नळकारगामो” ति?

- B. 422 “एवं, भो, आसन्ने इतो नळकारगामो, नयितो दूरे नळकारगामो” ति।

- २५ “तं, किं मञ्चसि माणव, इधस्स पुरिसो नळकारगामे जात-
वद्धो”; तमेन नळकारगामतो तावदेव अवसर्टं नळकारगामस्स मग्गं

१. समणब्राह्मणा—रो०। २. सच्चवादिम्ही—सी०, स्या०। ३. पामोज्जं—सी०,
स्या०, रो०। ४. सहव्यताय—सी०, रो०। ५. जातवद्धो—स्या०।

पुच्छेय्युं; सिया नु खो, माणव, तस्स पुरिस्स नळकारगामे जात-
वद्वस्स नळकारगामस्स मग्गं पुट्टस्स दन्धायितत्तं वा वित्थायितत्तं
वा” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम।

“तं किस्स हेतु ?

“अमु हि, भो गोतम, पुरिसो नळकारगामे जातवद्वो।
तस्स सब्बानेव नळकारगामस्स मग्गानि सुविदितानी” ति ।

“सिया नु खो, माणव, तस्स पुरिस्स नळकारगामे जात-
वद्वस्स नळकारगामस्स मग्गं पुट्टस्स दन्धायितत्तं वा वित्थायितत्तं
वा ति, न त्वेव तथागतस्स ब्रह्मलोकं वा ब्रह्मलोकगामिनि वा पटिपदं
पुट्टस्स दन्धायितत्तं वा वित्थायितत्तं वा । ब्रह्मानं चाहं, माणव, पजा-
नामि ब्रह्मलोकं च ब्रह्मलोकगामिनि च पटिपदं; यथापटिपन्नो च
ब्रह्मलोकं उपपन्नो तं च पजानामी” ति ।

“सुतं मेरं, भो गोतम—‘समणो गोतमो ब्रह्मानं सहव्यताय
मग्गं देसेती’ ति । साधु मे भवं गोतमो ब्रह्मानं सहव्यताय मग्गं
देसेतू” ति ।

“तेन हि, माणव, सुणाहि, साधुकं मनसि॑ करोहि॑; भासि-
स्सामी” ति । “एवं भो” ति खो सुभो माणवो तोदेय्यपुत्तो भगवतो
पच्चस्सोसि । भगवा एतदवोच-

१२. “कतमो च, माणव, ब्रह्मानं सहव्यताय मग्गो ? इधं,
माणव, भिक्खु मेत्तासहगतेन चेतसा एकं दिसं फरित्वा विहरति,
तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुर्तिय॑; इति उद्भमधो तिरियं
सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं मेत्तासहगतेन चेतसा विपुलेन
महगतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्याबज्ज्ञेन फरित्वा विहरति । एवं
भाविताय खो, माणव, मेत्ताय चेतोविमुक्तिया यं पमाणकतं कम्मं न २०
तं तत्रावसिस्ति, न तं तत्रावतिष्ठति । सेयथापि, माणव, बलवा
सञ्च्छमो अप्पकसिरेनेव चातुर्दिसा॑ विज्ञापेय्य; एवमेव खो, माणव २५

१-१. मनसिकरोहि—स्या०, रो० । २. चतुर्ति—म०, स्या० । ३. चतुर्दिसा—सी०,

...पे०...एवं भाविताय खो, माणव, मेत्ताय चेतोविमुत्तिया यं पमाण-
कतं कम्मं न तं तत्रावसिस्सति, न तं तत्रावतिटुति । अयं पि खो,
माणव, ब्रह्मानं सहब्यताय मग्गो ।

B. 423

“पुन च परं, माणव, भिक्खु करुणासहगतेन चेतसा ... पे०...

- ५ मुदितासहगतेन चेतसा ... पे० ... उपेक्खासहगतेन चेतसा एकं दिसं
फरित्वा विहरति, तथा दुतियं, तथा ततियं, तथा चतुर्तिथं; इति
उद्धमधो तिरियं सब्बधि सब्बत्तताय सब्बावन्तं लोकं उपेक्खासहगतेन
चेतसा विपुलेन महगतेन अप्पमाणेन अवेरेन अब्यावज्ञेन फरित्वा
विहरति । एवं भाविताय खो, माणव, उपेक्खाय चेतोविमुत्तिया यं
१० पमाणकतं कम्मं न तं तत्रावसिस्सति, न तं तत्रावतिटुति । सेयथापि,
माणव, बलवा सङ्घङ्घमो अप्पक्षिरेनेव चातुर्दिसा विज्ञापेयः; एवमेव
खो, माणव ... पे० ... एवं भाविताय खो, माणव, उपेक्खाय चेतो-
विमुत्तिया यं पमाणकतं कम्मं न तं तत्रावसिस्सति, न तं तत्रावतिटुति ।
अयं पि खो, माणव, ब्रह्मानं सहब्यताय मग्गो” ति ।

R. 208

§ ६. India Foundation Centre for the Arts सुभस्स माणवस्स सरणगमनं

१३. एवं वुत्ते, सुभो माणवो तोदेय्यपुतो भगवन्तं एतदवोच-
“अभिक्कन्तं, भो गोतम, अभिक्कन्तं, भो गोतम ! सेयथापि, भो
गोतम, निकुजिजतं वा उक्कुज्जेय्य, पठिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूढ्वस्स
वा मग्गं आच्चिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य—चक्खुमन्तो
रूपानि दक्खन्ती ति—एवमेवं^१ भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो
२० पकासितो । एसाहं भवन्तं गोतमं सरणं गच्छामि धम्मं च भिक्खुसङ्घं
च । उपासकं मं भवं गोतमो धारेतु अज्जतगे पाणुपेतं सरणं गतं ।
हन्द, च दानि मयं, भो गोतम, गच्छाम; बहुकिच्चा मयं बहु-
करणीया” ति ।

“यस्सदानि त्वं, माणव, कालं मञ्चसी” ति ।

- २५ अथ खो सुभो माणवो तोदेय्यपुतो भगवतो भासितं अभिनन्दि-
त्वा अनुमोदित्वा उट्टायासना भगवन्तं अभिवादेत्वा पदक्षिणं कृत्वा
पकामि ।

१. एवमेतं—सी०; एवमेव—स्या० ।

तेन खो पन समयेन जाणुस्सोणि ब्राह्मणो सब्बसेतेन वळवाभिरथेन^१ सावत्थिया नियाति दिवा दिवस्स। अहसा खो जाणुस्सोणि ब्राह्मणो सुभं माणवं तोदेय्यपुतं दूरतो व आगच्छन्तं। दिस्वान् सुभं माणवं तोदेय्यपुतं एतद्वोच—“हन्द, कुतो नु भवं भारद्वाजो आगच्छति दिवा दिवस्सा” ति ?

5

“इतो हि खो अहं, भो, आगच्छामि समणस्स गोतमस्स सन्तिका” ति ।

B. 424

“तं किं मञ्जसि भवं भारद्वाजो समणस्स गोतमस्स पञ्जावेय्यत्तियं पण्डितो मञ्जेति” ?

“को चाहं, भो, को च समणस्स गोतमस्स पञ्जावेय्यत्तियं जानिस्सामि ? सो पि नूनस्स तादिसो व यो समणस्स गोतमस्स पञ्जावेय्यत्तियं जानेय्या” ति ।

R. 209

“उठाराय खलु भवं भारद्वाजो समणं गोतमं पसंसाय पसंसती” ति ।

“को चाहं, भो, को च समणं गोतमं पसंसिस्सामि पसत्थपस्त्थो^२ व^३ सो भवं गोतमो सेट्टो देवमनुस्सानं। ये चिमे, भो, ब्राह्मणा पञ्चधम्मे पञ्जापेन्ति पुञ्जस्स किरियाय कुसलस्स आराधनाय; चित्तस्सेते^४ समणो गोतमो परिक्खारे वदेति”—यदिदं चित्तं अवेरं अव्यावज्ञं तस्स भावनाया” ति ।

एवं वुत्ते, जाणुस्सोणि ब्राह्मणो सब्बसेता वळवाभिरथा ओरो- 20 हित्वा एकंसं उत्तरासङ्गं करित्वा येन भगवा तेनञ्जलि पणामेत्वा उदानं उदानेसि—“लाभा रञ्जो पसेनदिस्स कोसलस्स, सुलद्वलाभा रञ्जो पसेनदिस्स कोसलस्स यस्स विजिते तथागतो विहरति अरहं सम्मासम्बुद्धो” ति ।

—::—

१. वलवाभिरथेन—स्याऽ; वलभिरथेन—सी०। २. पसत्थप्पस्त्थो—स्याऽ। ३. च—सी०, स्याऽ, रो०। ४. चित्तस्स ते—सी०, रो०; चित्तस्सेव—स्याऽ। ५. वदति—सी०, रो०।

५०. सङ्गारवसुत्तं^१

६१. सङ्गारव-धनञ्जानीवत्थु

१. एवं मे सुतं । एकं समयं भगवा कोसलेसु चारिकं चरति
महता भिक्खुसङ्घेन सद्धिं । तेन खो पन समयेन धनञ्जानी^२ नाम ब्राह्मणी
चञ्चलिकप्पे^३ पटिवसति अभिष्पसन्ना बुद्धे च धम्मे च सङ्घे च । अथ
खो धनञ्जानी ब्राह्मणी उपक्खलित्वा तिक्खत्तुं उदानं उदानेसि – “नमो
५ तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । नमो तस्स भगवतो अरहतो
R. 210 सम्मासम्बुद्धस्स । नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुद्धस्सा” ति ।

B. 425 १० तेन खो पन समयेन सङ्गारवो नाम माणवो चञ्चलिकप्पे
पटिवसति तिणं वेदानं पाण्डु सनिवण्डुकेटुभानं साक्खरप्पभेदानं
इतिहासपञ्चमानं, पदको, वेय्याकरणो, लोकायतमहापुरिसलक्खणेसु
अनवयो । अस्सोसि खो सङ्गारवो माणवो धनञ्जानिया ब्राह्मणिया
एवं वाचं भासमानाय । सुत्वा धनञ्जानिं ब्राह्मणिं एतदवोच –
“अवभूता व^४ अयं धनञ्जानी ब्राह्मणी परभूता” व अयं धनञ्जानी
ब्राह्मणी, विज्जमानानं तेविज्जानं^५ ब्राह्मणानं, अथ च पन तस्स
मुण्डकस्स समणकस्स^६ वण्णं भासिस्सती” ति ।

१५ “न हि पन त्वं, तात भद्रमुख, तस्स भगवतो सीलपञ्चाणं
जानासि । सचेत्वं, तात भद्रमुख, तस्स भगवतो सीलपञ्चाणं जानेय्यासि,
न त्वं, तात भद्रमुख, तं भगवन्तं अक्कोसितब्बं परिभासितब्बं मञ्चे-
य्यासी” ति ।

२० “तेन हि, भोति, यदा समणो गोतमो चञ्चलिकप्पं अनुप्त्तो
होति अथ मे आरोचेय्यासी” ति । “एवं, भद्रमुखा” ति खो धनञ्जानी
ब्राह्मणी सङ्गारवस्स माणवस्स पच्चस्सोसि ।

१. सगारवसुत्तं – स्याऽ । २. धनञ्जानी – सी०, रो० । ३. चण्डलिकप्पे – सी०,
रो०; पञ्चलिकप्पे – स्याऽ । ४. च – सी०, स्याऽ, रो० । ५. पराभूता – सी०, स्याऽ, रो० ।
६. सी०, स्याऽ, रो० पोत्यकेसु नत्यि । ७. समणस्स – स्याऽ । ८. भासती – सी०, स्याऽ, रो० ।

अथ खो भगवा कोसलेसु अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन चञ्चलिकप्पं तदवसरि । तत्र सुदं भगवा चञ्चलिकप्पे विहरति तोदेय्यानं ब्राह्मणानं अम्बवने । अस्सोसि खो धनञ्जानी ब्राह्मणी – “भगवा किरचञ्चलिकप्पं अनुष्पत्तो, चञ्चलिकप्पे विहरति तोदेय्यानं ब्राह्मणानं अम्बवने” ति । अथ खो धनञ्जानी ब्राह्मणी येन सङ्गारवो माणवो तेनुपसङ्क्षिप्तमि; उपसङ्क्षिप्तिवा सङ्गारवं माणवं एतदवोच – “अयं, तात भद्रमुख, सो भगवा चञ्चलिकप्पं अनुष्पत्तो, चञ्चलिकप्पे विहरति तोदेय्यानं ब्राह्मणानं अम्बवने । यस्सदानि॑, तात भद्रमुख, कालं मञ्जसी” ति ।

२. “एवं, भो” ति खो सङ्गारवो माणवो धनञ्जानिया ब्राह्मणिया पटिस्सुत्वा येन भगवा तेनुपसङ्क्षिप्तमि; उपसङ्क्षिप्तिवा भगवता सर्द्धि सम्मोदि । सम्मोदनीयं कथं साराणीयं वीतिसोरत्वा एकमन्तं निसीदि । एकमन्तं निसिन्नो खो सङ्गारवो माणवो भगवन्तं एतदवोच – “सन्ति खो, भो गोतम, एके समणब्राह्मणा दिट्ठधम्माभिज्ञावोसानपारमिष्पत्ता, आदिब्रह्मचरियं पटिजानन्ति । तत्र, भो गोतम, ये ते समणब्राह्मणा दिट्ठधम्माभिज्ञावोसानपारमिष्पत्ता, आदिब्रह्मचरियं पटिजानन्ति, तेसं भवं गोतमो कतमो” ति ?

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

§ २. दिट्ठधम्माभिज्ञावोसानपारमिष्पत्तो भगवा

३. “दिट्ठधम्माभिज्ञावोसानपारमिष्पत्तानं, आदिब्रह्मचरियं पटिजानन्तानं पि खो अहं, भारद्वाज, वेमतं॑ वदामि । सन्ति, भारद्वाज, एके समणब्राह्मणा अनुस्सविका । ते अनुस्सवेन दिट्ठधम्माभिज्ञावोसानपारमिष्पत्ता, आदिब्रह्मचरियं पटिजानन्ति; सेयथापि ब्राह्मणा तेविज्जा । सन्ति पन, भारद्वाज, एके समणब्राह्मणा केवलं सद्वामत्तकेन दिट्ठधम्माभिज्ञावोसानपारमिष्पत्ता, आदिब्रह्मचरियं पटिजानन्ति; सेयथापि तककी वीमंसी । सन्ति, भारद्वाज, एके समणब्राह्मणा पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु सामं येव धम्मं अभिज्ञाय दिट्ठधम्माभिज्ञावोसानपारमिष्पत्ता, आदिब्रह्मचरियं पटिजानन्ति । तत्र, भारद्वाज, ये ते समणब्राह्मणा पुब्बे अननुस्सुतेसु धम्मेसु सामं येव धम्मं अभिज्ञाय दिट्ठधम्माभिज्ञावोसानपारमिष्पत्ता, आदिब्रह्मचरियं पटिजानन्ति, तैसाहमस्मि । तदमिनापेतं, भारद्वाज, परियायेन वेदितव्वं, यथा ये ते

१. यस्सदानि॑ त्वं – सी०, स्था०, रो० । २. वेमतं॑ – सी०, रो० ।

10

B. 211

B. 426

20

25

समणब्राह्मणा पुब्वे अननुस्सुतेसु धम्मेसु सामं येव धम्मं अभिज्ञाय दिटुधम्माभिज्ञावोसानपारमिष्पत्ता, आदिब्रह्मचरियं पटिजानन्ति, तेसाहमस्मि ।

बोधिसत्तचरिया

४. “इध मे, भारद्वाज, पुब्वेव सम्बोधा अनभिसम्बुद्धस्स

५ बोधिसत्तस्सेव सतो एतदहोसि – ‘सम्बाधो घरावासो रजापथो, अवभोकासो पब्बज्जा । नयिदं सुकरं अगारं अजभावसता एकन्तपरिपुणं एकन्तपरिसुद्धं सङ्खलिखितं ब्रह्मचरियं चरितुं । यन्नूनाहं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजेय्यं’ ति । सो खो अहं, भारद्वाज, अपरेन समयेन

१० दहरो व समानो सुसुकाळकेसो^१ भद्रेन योब्बनेन समन्नागतो पठमेन वयसा अकामकानं मातापितूनं अस्सुमुखानं रुदन्तानं केसमस्सुं ओहारेत्वा कासायानि वत्थानि अच्छादेत्वा अगारस्मा अनगारियं पब्बजिं । सो एवं पब्बजितो समानो किंकुसलगवेसी अनुत्तरं सन्तिवरपदं परियेसमानो येन आळारो कालामो तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा आळारं कालामं

१५ एतदवोचं – ‘इच्छामहं, आवुसो कालाम, इमस्मिं धम्मविनये ब्रह्मचरियं चरितुं’ ति । एवं वुत्ते, भारद्वाज, आळारो कालामो मं एतदवोचं – ‘विहरतायस्मा । तादिसो अयं धम्मो यत्थ विज्ञु पुरिसो नचिरस्सेव सकं आचरियकं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरेय्या’ ति ।

२० सो खो अहं, भारद्वाज, नचिरस्सेव खिष्पमेव तं धम्मं परियापुणि । सो

२५ खो अहं, भारद्वाज, तावतकेनेव ओटुपहतमत्तेन लपितलापनमत्तेन ‘जाणवादं च वदामि, थेरवादं च जानामि, पस्सामी’ ति च पटिजानामि, अहं चेव अञ्जे च । तस्स मय्यहं, भारद्वाज, एतदहोसि – ‘न खो आळारो कालामो इमं धम्मं केवलं सद्वामत्तकेन सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामी ति पवेदेति; अद्वा आळारो कालामो इमं धम्मं जानं पस्सं विहरती’ ति ।

“अथ ख्वाहं, भारद्वाज, येन आळारो कालामो तेनुपसङ्कमिं; उपसङ्कमित्वा आळारं कालामं एतदवोचं – ‘कित्तावता नो, आवुसो कालाम, इमं धम्मं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामी’ ति^२

१. सुसुकालकेसो – रो० । २-२. स्यां पोत्थके नत्थि ।

पवेदेसी' ति ? एवं वुत्ते, भारद्वाज, आळारो कालामो आकिङ्च-
ञ्जायतनं पवेदेसि । तस्स मय्यहं, भारद्वाज, एतदहोसि - 'न खो
आळारस्सेव कालामस्स अतिथ सद्बा, मय्यहं पत्थि सद्बा; न खो आळारस्सेव
कालामस्स अतिथ विरियं ...पे०... सति ... समाधि ... पञ्जा, मय्यहं पत्थि
पञ्जा । यन्नूनाहं यं धम्मं आळारो कालामो सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा
उपसम्पज्ज विहरामी ति पवेदेति तस्स धम्मस्स सच्छिकिरियाय पद-
हेय्यं' ति । सो खो अहं, भारद्वाज, नचिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं सयं
अभिज्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहार्सि । अथ ख्वाहं, भारद्वाज,
येन आळारो कालामो तेनुपसङ्क्रमिं; उपसङ्क्रमित्वा आळारं कालामं
एतदवोचं - 'एत्तावता नो, आवुसो कालाम, इमं धम्मं सयं अभिज्ञा
सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसी' ति ?

'एत्तावता खो अहं, आवुसो, इमं धम्मं सयं अभिज्ञा
सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेमी' ति ।

'अहं पि खो, आवुसो, एत्तावता इमं धम्मं सयं अभिज्ञा
सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामी' ति ।

15

"लाभा नो, आवुसो, सुलद्ध नो, आवुसो, ये मयं आयस्मन्तं
तादिसं सब्रह्मचारिं पस्साम । इति याहं धम्मं सयं अभिज्ञा सच्छि-
कत्वा उपसम्पज्ज पवेदेमि तं त्वं धम्मं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा
उपसम्पज्ज विहरसि'; यं त्वं धम्मं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा
उपसम्पज्ज विहरसि तमहं धम्मं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा उप-
सम्पज्ज पवेदेमि । इति याहं धम्मं जानामि तं त्वं धम्मं जानासि, यं
त्वं धम्मं जानासि तमहं धम्मं जानामि । इति यादिसो अहं तादिसो
तुवं, यादिसो तुवं तादिसो अहं । एहि दानि, आवुसो, उभो व सन्ता
इमं गणं परिहरामा' ति । इति खो, भारद्वाज, आळारो कालामो
आचरियो मे समानो अत्तमनो अन्तेवार्सि मं समानं अत्तना^१ समसमं
ठपेसि, उळाराय च मं पूजाय पूजेसि । तस्स मय्यहं, भारद्वाज,
एतदहोसि - 'नायं धम्मो निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय
न उपसमाय न अभिज्ञाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्तति, यावदेव

१. विहार्सि - स्याऽ । २. अत्तनो - स्याऽ ।

आकिञ्चञ्चायतनूपपत्तिया' ति । सो खो अहं, भारद्वाज, तं धम्मं
अनलङ्घरित्वा तस्मा धम्मा निब्बिज्ज अपकर्मि' ।

५. “सो खो अहं, भारद्वाज, किंकुसलगवेसी अनुत्तरं सन्तिवर-
पदं परियेसमानो येन उदको रामपुत्तो तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा
उदकं रामपुत्तं एतदवोचं – ‘इच्छामहं, आवुसो, इमस्मि धम्मविनये
ब्रह्मचरियं चरितु’ ति । एवं वुत्ते, भारद्वाज, उदको रामपुत्तो मं
एतदवोचं – ‘विहरतायस्मा । तादिसो अयं धम्मो यथं विज्ञू पुरिसो
नचिरस्सेव सकं आचरियकं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज
विहरेया’ ति । सो खो अहं, भारद्वाज, नचिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं
१० परियापुर्णि । सो खो अहं, भारद्वाज, तावतकेनेव ओटुपहतमत्तेन लपित-
लापनमत्तेन ‘ब्राणवादं च वदामि, थेरवादं च जानामि, पस्सामी’ ति
च पटिजानामि, अहं चेव अञ्जे च । तस्स मय्यं, भारद्वाज, एतदहोसि –
‘न खो रामो इमं धम्मं केवलं सद्वामत्तकेन सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा
उपसम्पज्ज विहरामी ति पवेदेसि’; अद्वा रामो इमं धम्मं जानं
१५ पस्सं विहासी” ति । अथ ख्वाहं, भारद्वाज, येन उदको रामपुत्तो
तेनुपसङ्गमि; उपसङ्गमित्वा उदकं रामपुत्तं एतदवोचं – ‘कित्तावता
नो, आवुसो, रामो इमं धम्मं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज
विहरामी ति पवेदेसी’ ति? एवं वुत्ते, भारद्वाज, उदको रामपुत्तो
नेवसञ्ज्ञानासञ्ज्ञायतनं पवेदेसि । तस्स मय्यं, भारद्वाज, एतदहोसि –
२० ‘न खो रामस्सेव अहोसि सद्वा, मय्यं पत्थि सद्वा; न खो रामस्सेव
अहोसि विरियं ...पे०... सति ... समाधि ... पञ्जा, मय्यं पत्थि पञ्जा ।
यन्नूनाहं यं धम्मं रामो सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज
विहरामी ति पवेदेसि तस्स धम्मस्स सच्छिकिरियाय पदहेय्यं’ ति ।
सो खो अहं, भारद्वाज, नचिरस्सेव खिप्पमेव तं धम्मं सयं अभिज्ञा
२५ सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहासिं ।

“अथ ख्वाहं, भारद्वाज, येन उदको रामपुत्तो तेनुपसङ्गमि;
उपसङ्गमित्वा उदकं रामपुत्तं एतदवोचं – ‘एत्तावता नो, आवुसो,
रामो इमं धम्मं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसी’
ति?

१. पक्कामि – स्याऽ। २. पवेदेति – स्याऽ। ३. विहरती – स्याऽ।

‘एत्तावता खो, आवुसो रामो इमं धम्मं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसी’ ति ।

“अहं पि खो, आवुसो, एत्तावता इमं धम्मं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरामी” ति ।

“लाभा नो, आवुसो, सुलद्धं नो, आवुसो, ये मयं आयस्मन्तं ५ तादिसं सब्रह्मचारि पस्साम । इति यं धम्मं रामो सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसि तं त्वं धम्मं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरसि; यं त्वं धम्मं सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज विहरसि तं धम्मं रामो सयं अभिज्ञा सच्छिकत्वा उपसम्पज्ज पवेदेसि । इति ३ यं धम्मं रामो अभिज्ञासि तं त्वं धम्मं १० जानासि, यं त्वं धम्मं जानासि तं धम्मं रामो अभिज्ञासि । इति यादिसो रामो अहोसि तादिसो तुवं, यादिसो तुवं तादिसो रामो अहोसि । एहि दानि, आवुसो, तुवं इमं गणं परिहरा’ ति । इति खो, भारद्वाज, उदको रामपुत्रो सब्रह्मचारी मे समानो आचरियद्वाने मं ठपेसि, उल्लाराय च मं पूजाय पूजेसि । तस्स मयहं, भारद्वाज, एतदहोसि – १५ ‘नायं धम्मो निब्बिदाय न विरागाय न निरोधाय न उपसमाय न अभिज्ञाय न सम्बोधाय न निब्बानाय संवत्तति, यावदेव नेवसञ्ज्ञानासञ्ज्ञायतनूपपत्तिया’ ति । सो खो अहं, भारद्वाज, तं धम्मं अनलङ्घरित्वा तस्मा धम्मा निब्बिज्ज अपकर्मि ।

६. “सो खो अहं, भारद्वाज, किंकुसलगवेसी अनुत्तरं सन्तिवर- २० पदं परियेसमानो मगधेसु अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो येन उरुवेला सेनानिगमो तदवसरि । तत्थद्वासं रमणीयं भूमिभागं, पासादिकं च वनसण्डं, नदि च सन्दन्ति सेतकं^३ सुपतित्थं रमणीयं, समन्ता च गोचर-गामं । तस्स मयहं, भारद्वाज, एतदहोसि – ‘रमणीयो वत, भो, भूमिभागो, पासादिको च वनसण्डो, नदी च सन्दति सेतका सुपतित्था रमणीया, २५ समन्ता च गोचरगामो । अलं वतिदं कुलपुतस्स पधानतिथकस्स पधानाया’ ति ।

तिस्सो अस्सुतपुब्बा उपमा

७. “सो खो अहं, भारद्वाज, तत्थेव निसीदिं – ‘अलमिदं पधानाया’

१. पवेदेमी – स्याऽ । २. सीतूदकं – स्याऽ ।

ति । अपिस्सु मं, भारद्वाज, तिस्सो उपमा पटिभंसु अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा —

“सेयथापि, भारद्वाज, अल्लं कटुं सस्नेहं उदके निक्खितं । अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारण्ण आदाय — ‘अग्गं अभिनिब्बत्तेस्सामि, ५ तेजो पातुकरिसामी’ ति । तं किं मञ्चसि, भारद्वाज, अपि नु सो पुरिसो अमुं अल्लं कटुं सस्नेहं उदके निक्खितं उत्तरारण्ण आदाय अभिमन्थेन्तो’ अग्गं अभिनिब्बत्तेय्य, तेजो पातुकरेय्या” ति ?

“नो हिदं, भो गोतम ।

“तं किस्स हेतु ?

१० “अदुं हि, भो गोतम, अल्लं कटुं सस्नेहं, तं च पन उदके निक्खितं; यावदेव च पन सो पुरिसो किलमथस्स विघातस्स भागी अस्सा” ति ।

“एवमेव खो, भारद्वाज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा कायेन चेव चित्तेन च कामेहि अवूपकट्टा विहरन्ति, यो च नेसं कामेसु काम-
१५ च्छन्दो कामस्नेहो काममुच्छा कामपिपासा कामपरिळाहो सो च अजभक्तं न सुप्पहीनो^१ हीति न सुप्पटिप्पस्सद्वा, ओपकमिका चे पि ते भोन्तो समणब्राह्मणा दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति, अभब्बा व ते ब्राणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय । नो च पि ते भोन्तो समण-
२० ब्राह्मणा ओपकमिका दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति अभब्बा व ते ब्राणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय । अयं खो मं, भारद्वाज, पठमा उपमा पटिभासि अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा ।

“अपरा पि खो ‘मं, भारद्वाज, दुतिया उपमा पटिभासि अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा ।

“सेयथापि, भारद्वाज, अल्लं कटुं सस्नेहं आरका उदका थले २५ निक्खितं । अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारण्ण आदाय — ‘अग्गं अभिनिब्बत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिसामी’ ति । तं किं मञ्चसि, भारद्वाज, अपि नु सो पुरिसो अमुं अल्लं कटु सस्नेहं आरका उदका थले निक्खितं उत्तरारण्ण आदाय अभिमन्थेन्तो अग्गं अभिनिब्बत्तेय्य तेजो पातुकरेय्या” ति ?

१. अभिमन्थेन्तो — स्याऽ । २. सुप्पहीनो — स्याऽ ।

“नो हिंदं, भो गोतम ।

“तं किस्स हेतु ?

“अदुं हि, भो गोतम, अल्लं कटुं स्नेहं, किञ्चा पि आरका
उदका थले निक्षितं; यावदेव च पन सो पुरिसो किलमथस्स
विधातस्स भागी अस्सा” ति ।

5

B.431

“एवमेव खो, भारद्वाज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा
कायेन चेव चित्तेन च कामेहि वूपकट्टा विहरन्ति, यो च नेसं कामेसु
कामच्छन्दो कामस्नेहो काममुच्छा कामपिपासा कामपरिळाहो
सो च अज्ञतं न सुप्पहीनो होति न सुप्पटिप्पस्सद्धो, ओपक्कमिका चे
पि ते भोन्तो समणब्राह्मणा दुक्खा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति, 10
अभब्बा व ते ज्ञाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय । नो चे
पि ते भोन्तो समणब्राह्मणा ओपक्कमिका दुक्खा तिब्बा खरा कटुका
वेदना वेदयन्ति, अभब्बा व ते ज्ञाणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय ।
अयं खो मं, भारद्वाज, दुतिया उपमा पटिभासि अनच्छरिया पुब्बे
अस्सुतपुब्बा ।

15

“अपरा पि खो मं, भारद्वाज, ततिया उपमा पटिभासि अनच्छ-
रिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा ।

“सेयथापि, भारद्वाज, सुखं कटुं कोळापं आरका उदका थले
निक्षितं । अथ पुरिसो आगच्छेय उत्तरारणं आदाय – ‘अग्निं अभि-
निब्बत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी’ ति । तं किं मञ्जसि, भारद्वाज, 20
अपि नु सो पुरिसो अमुं सुखं कटुं कोळापं आरका उदका थले
निक्षितं उत्तरारणं आदाय अभिमन्थेन्तो अग्निं अभिनिब्बत्तेय, तेजो
पातुकरेय्या” ति ?

20

“एवं भो गोतम ।

“तं किस्स हेतु ?

“अदुं हि, भो गोतम, सुखं कटुं कोळापं, तं च पन आरका
उदका थले निक्षितं” ति ।

25

“एवमेव खो, भारद्वाज, ये हि केचि समणा वा ब्राह्मणा वा
कायेन चेव चित्तेन च कामेहि वूपकट्टा विहरन्ति, यो च नेसं कामेसु
कामच्छन्दो कामस्नेहो काममुच्छा कामपिपासा कामपरिळाहो सो च 30

- अज्ञतं सुप्पहीनो होति सुप्पटिप्पस्सद्वो, ओपक्कमिका चे पि ते भोन्तो
समणब्राह्मणा दुखवा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति, भव्बा व ते
ब्राणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय। नो चे पि ते भोन्तो समण-
ब्राह्मणा ओपक्कमिका दुखवा तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति,
- ५ भव्बा व ते ब्राणाय दस्सनाय अनुत्तराय सम्बोधाय। अयं खो मं, भारद्वाज,
ततिया उपमा पटिभासि अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा। इमा खो मं,
भारद्वाज, तिस्सो उपमा पटिभंसु अनच्छरिया पुब्बे अस्सुतपुब्बा।

B. 432

८. “तस्स मय्यं, भारद्वाज, एतदहोसि – ‘यन्नूनाहं दन्तेभि
दन्तमाधाय, जिव्हाय तालुं आहच्च, चेतसा चित्तं अभिनिगण्हेयं
१० अभिनिष्पीलेयं अभिसन्तापेयं’ ति। सो खो अहं, भारद्वाज, दन्तेभि
दन्तमाधाय, जिव्हाय तालुं आहच्च, चेतसा चित्तं अभिनिगण्हामि
अभिनिष्पीलेभि अभिसन्तापेमि। तस्स मय्यं, भारद्वाज, दन्तेभि
दन्तमाधाय, जिव्हाय तालुं आहच्च, चेतसा चित्तं अभिनिगण्हतो
अभिनिष्पीलयतो अभिसन्तापयतो कच्छेहि सेदा मुच्चन्ति।
- १५ सेयथापि, भारद्वाज, बलवा पुरिसो दुब्बलतरं पुरिसं सीसे
वा गहेत्वा खन्धे वा गहेत्वा अभिनिगण्हेय अभिनिष्पीलेय
अभिसन्तापेय; एवमेव खो, भारद्वाज, दन्तेभि दन्तमाधाय,
जिव्हाय तालुं आहच्च, चेतसा चित्तं अभिनिगण्हतो अभि-
निष्पीलयतो अभिसन्तापयतो कच्छेहि सेदा मुच्चन्ति। आरद्धं
- २० खो पन मे, भारद्वाज, विरियं होति असल्लीनं, उपटुता सति
असम्मुटा, सारद्वो च पन मे कायो होति अप्पटिप्पस्सद्वो, तेनेव
दुखप्पधानेन पधानाभितुव्रस्स सतो।

अप्पाणकं भानं

९. “तस्स मय्यं, भारद्वाज, एतदहोसि – ‘यन्नूनाहं अप्पाणकं
येवं ज्ञानं ज्ञायेयं’ ति। सो खो अहं, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च
२५ अस्सासप्स्सासे उपरुद्धिं। तस्स मय्यं, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च
अस्सासप्स्सासे सु उपरुद्धेसु कण्णसोतेहि वातानं निक्खमन्तानं अधिमत्तो
सद्वो होति। सेयथापि नाम कम्मारगगरियां धममानाय अधिमत्तो सद्वो
होति, एवमेव खो मे, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च अस्सासप्स्सासे सु

उपरुद्धेसु कण्णसोते हि वातानं निक्खमन्तानं अधिमत्तो सहो होति । आरद्धं खो पन मे, भारद्वाज, विरियं होति असल्लीनं, उपट्टिता सति असम्मुटा, सारद्धो च पन मे कायो होति अप्पटिष्पसद्धो, तेनेव दुक्खप्पधानेन पधानाभितुन्नस्स सतो ।

“तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि – ‘यन्नूनाहं अप्पाणकं ५ येव ज्ञानं ज्ञायेयं’ ति । सो खो अहं, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च कण्णतो १ च अस्सासप्स्सासे उपरुन्धिं । तस्स मय्हं, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च वाता मुद्धनि ऊहनन्ति । सेयथापि, भारद्वाज, बलवा पुरिसो, तिष्हेन सिख- १० रेन मुद्धनि अभिमत्थेय्य; एवमेव खो मे, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासप्स्सासे उपरुद्धेसु अधिमत्ता वाता मुद्धनि ऊहनन्ति । आरद्धं खो पन मे, भारद्वाज, विरियं होति असल्लीनं, उपट्टिता सति असम्मुटा; सारद्धो च पन मे कायो होति अप्पटिष्पसद्धो, तेनेव दुक्खप्पधानेन पधानाभितुन्नस्स सतो ।

“तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि – ‘यन्नूनाहं अप्पाणकं १५ येव ज्ञानं ज्ञायेयं’ ति । सो खो अहं, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासप्स्सासे उपरुन्धिं । तस्स मय्हं, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासप्स्सासे उपरुद्धेसु अधिमत्ता सीसे सीसवेदना होन्ति । सेयथापि, भारद्वाज, बलवा पुरिसो दब्हेन वरत्तक्खण्डेन २ सीसे सीसवेठं ददेय्य; एवमेव खो, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासप्स्सासे उपरुद्धेसु अधिमत्ता सीसे सीसवेदना होन्ति । आरद्धं खो पन मे, भारद्वाज, विरियं होति असल्लीनं, उपट्टिता सति असम्मुटा, ३ सारद्धो च पन मे कायो होति अप्पटिष्पसद्धो, तेनेव दुक्खप्पधानेन पधा- नाभितुन्नस्स सतो ।

“तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि – ‘यन्नूनाहं अप्पाणकं २५ येव ज्ञानं ज्ञायेयं’ ति । सो खो अहं, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासप्स्सासे उपरुन्धिं । तस्स मय्हं, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासप्स्सासे उपरुद्धेसु अधिमत्ता वाता कुच्छिं परि- कन्तन्ति । सेयथापि, भारद्वाज, दक्खो गोघातको वा गोघातकन्तेवासी

१. कण्णसोततो च – स्याऽ । २. ० खन्धेन – स्याऽ । ३. अप्ममुटा – स्याऽ ।

वा तिष्ठेन गोविकन्तनेन कुच्छिं परिकन्तेय्य; एवमेव खो मे, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्ता वाता कुच्छिं परिकन्तन्ति। आरद्धं खो पन मे, भारद्वाज, विरियं होति असल्लीनं उपटुता सति असम्मुटा, सारद्धो च पन मे कायो होति अप्पटि-
५ प्पसद्धो, तेनेव दुक्खप्पधानेन पधानाभितुन्नस्स सतो ।

B. 434

१० “तस्स मय्यहं, भारद्वाज, एतदहोसि—‘यन्नूनाहं अप्पाणकं येव ज्ञानं ज्ञायेय्य’ ति । सो खो अहं, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासे उपरुन्धिं । तस्स मय्यहं, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्तो कायस्मिं डाहो होति ।
१० सेयथापि, भारद्वाज, द्वे बलवन्तो पुरिसा दुब्बलतरं पुरिसं नानाबाहासु गहेत्वा अङ्गारकासुया सन्तापेययुं सम्परितापेययुं; एवमेव खो मे, भारद्वाज, मुखतो च नासतो च कण्णतो च अस्सासपस्सासेसु उपरुद्धेसु अधिमत्तो कायस्मिं डाहो होति। आरद्धं खो पन मे, भारद्वाज, विरियं होति असल्लीनं, उपटुता सति असम्मुटा, सारद्धो च पन मे कायो होति
१५ अप्पटिप्पसद्धो, तेनेव दुक्खप्पधानेन पधानाभितुन्नस्स सतो । अपिस्सु मं, भारद्वाज, देवता दिस्वा एवमाहंसु—‘कालङ्कतो’ समणो गोतमो ति । एकच्चा देवता एवमाहंसु—‘न कालङ्कतो समणो गोतमो, अपि च कालङ्करोती’ ति । एकच्चा देवता एवमाहंसु—‘न कालङ्कतो समणो गोतमो, ना पि कालङ्करोति; अरहं समणो गोतमो, विहारो त्वेव सो
२० अरहतो एवरूपो होती’ ति ।

सब्बसो आहारुपच्छेदो

११. तस्स मय्यहं, भारद्वाज, एतदहोसि—‘यन्नूनाहं सब्बसो आहारुपच्छेदाय पटिपज्जेय्य’ ति । अथ खो मं, भारद्वाज, देवता उपसङ्क-
मित्वा एतदवोचुं—‘मा खो त्वं, मारिस, सब्बसो आहारुपच्छेदाय पटि-
पज्ज । सचे खो त्वं, मारिस, सब्बसो आहारुपच्छेदाय पटिपज्जिजस्ससि,
२५ तस्स ते मयं दिव्बं ओजं लोमकूपेहि अज्ञोहारेस्साम^१ । ताय त्वं यापेस्ससी’ ति । तस्स मय्यहं, भारद्वाज, एतदहोसि—‘अहं चेव खो पन सब्बसो अज्जिजत^२ पटिजानेय्य, इमा च मे देवता दिव्बं ओजं लोमकूपेहि अज्ञो-

१. कालकतो—स्याऽ । २. ० हरिस्साम—स्याऽ । ३. अद्भुकं—स्याऽ ।

हारेयुं, ताय चाहं यापेयं । तं ममस्स मुसा' ति । सो खो अहं, भारद्वाज, ता देवता पच्चाचिक्खामि, 'हलं' ति वदामि ।

"तस्स मय्यं, भारद्वाज, एतदहोहि—'यन्नूनाहं थोकं थोकं आहारं आहारेयं पसतं पसतं, यदि वा मुग्यूसं, यदि वा कुलत्थयूसं, यदि वा कलाययूसं, यदि वा हरेणुक्यूसं' ति । सो खो अहं, भारद्वाज, थोकं थोकं आहारं आहारेसिं पसतं पसतं, यदि वा मुग्यूसं, यदि वा कुल-
त्थयूसं, यदि वा कलाययूसं, यदि वा हरेणुक्यूसं । तस्स मय्यं, भारद्वाज, ५
थोकं थोकं आहारं आहारेयतो पसतं पसतं, यदि वा मुग्यूसं, यदि वा कुल-
त्थयूसं, यदि वा कलाययूसं, यदि वा हरेणुक्यूसं, अधिमत्तक-
सिमानं पतो कायो होति । सेयथापि नाम आसीतिकपब्बानि वा काळ-
पब्बानि वा, एवमेवस्सु मे अङ्गपचञ्जानि भवन्ति तायेवप्पाहारताय; १०
सेयथापि नाम ओटुपदं, एवमेवस्सु मे आनिसदं होति तायेवप्पाहारताय;
सेयथापि नाम वट्टनावळी, एवमेवस्सु मे पिट्ठिकण्टको उण्णतावनतो
होति तायेवप्पाहारताय; सेयथापि नाम जरसालाय^१ गोपानसियो
ओलुग्गविलुग्गा भवन्ति, एवमेनस्सु मे फासुल्लियो ओलुग्गविलुग्गा १५
भवन्ति तायेवप्पाहारताय; सेयथापि नाम गम्भीरे उदपाने^२ उदक-
तारका गम्भीरगता ओक्खायिका दिसन्ति, एवमेवस्सु मे अक्खिकूपेसु
अक्खितारका गम्भीरगता ओक्खायिका दिसन्ति तायेवप्पाहारताय;
सेयथापि नाम तित्तकालाबु आमकच्छन्नो वातातपेन संफुटितो^३ २०
होति सम्मिलातो, एवमेवस्सु मे सीसच्छवि संफुटिता होति सम्मि-
लाता तायेवप्पाहारताय । सो खो अहं, भारद्वाज, 'उदरच्छवि परि-
मसिस्सामी' ति पिट्ठिकण्टकं येव परिगण्हामि, 'पिट्ठिकण्टकं परि-
मसिस्सामी' ति उदरच्छवि येव परिगण्हामि; यावस्सु मे, भारद्वाज,
उदरच्छवि पिट्ठिकण्टकं अल्लीना होति तायेवप्पाहारताय । सो खो २५
अहं, भारद्वाज, 'वच्चं वा मुतं वा करिस्सामी' ति तत्थेव अव-
कुज्जो पपतामि तायेवप्पाहारताय । सो खो अहं, भारद्वाज, इममेव
कायं अस्सासेन्तो पाणिना गत्तानि अनुमज्जामि । तस्स मय्यं, भारद्वाज,
पाणिना गत्तानि अनुमज्जतो पूतिमूलानि लोमानि कायस्मा पपतन्ति
तायेवप्पाहारताय । अपिस्सु मं, भारद्वाज, मनुस्सा दिस्वा एवमाहंसु—
'काळो समणो गोतमो' ति । एकच्चे मनुस्सा एवमाहंसु—'न काळो ३०

B. 435

१. जज्जरसालाय—स्यां० । २. ओदपाने—स्यां० । ३. सम्फुसितो—स्यां० ।

समणो गोतमो, सामो समणो गोतमो' ति । एकच्चे मनुस्सा एवमाहंसु—
'न काळो समणो गोतमो न पि सामो, मङ्गुरच्छवि समणो गोतमो'
ति; यावस्सु मे, भारद्वाज, ताव परिसुद्धो छविवण्णो परियोदातो
उपहतो होति तायेवप्पाहारताय ।

- B. 436
- 5   १२. “तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि — ‘ये खो केचि
अतीतमद्वानं समणा वा ब्राह्मणा वा ओपकमिका दुखा तिब्बा खरा
कटुका वेदना वेदयिसु, एतावपरमं, नयितो भिय्यो; ये पि हि
केचि अनागतमद्वानं समणा वा ब्राह्मणा वा ओपकमिका दुखा
तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयिस्सन्ति, एतावपरमं, नयितो भिय्यो;
10   १३. ये पि हि केचि एतरहि समणा वा ब्राह्मणा वा ओपकमिका दुखा
तिब्बा खरा कटुका वेदना वेदयन्ति, एतावपरमं, नयितो भिय्यो ।
न खो पनाहं इमाय कटुकाय दुक्करकारिकाय अधिगच्छामि उत्तरि-
मनुस्सधम्मा अलमरियनाणदस्सनविसेसं । सिया नु खो अञ्जो मग्गो
बोधाया” ति ? तस्स मय्हं भारद्वाज, एतदहोसि — ‘अभिजानामि खो
15   पनाहं पितु सक्कस्स कम्मन्ते सीताय जम्बुच्छायाय निसिन्नो विवि-
च्चेव कामेहि विविच्च अकुसलेहि धम्मेहि सवितकं सविचारं विवे-
कजं पीतिसुखं पठमं ज्ञानं उपसम्पद्ज विहरिता । सिया नु खो एसो
मग्गो बोधाया’ ति ? तस्स मय्हं, भारद्वाज, सतानुसारि विज्ञाणं
अहोसि — ‘एसेव मग्गो बोधाया’ ति । तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतद-
20   होसि — ‘कि नु खो अहं तस्स सुखस्स भायामि यं तं सुखं अञ्जत्रेव
कामेहि अञ्जत्र अकुसलेहि धम्मेही’ ति ? तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतद-
होसि — ‘न खो अहं तस्स सुखस्स भायामि यं तं सुखं अञ्जत्रेव
कामेहि अञ्जत्र अकुसलेहि धम्मेही’ ति ।

१३. “तस्स मय्हं, भारद्वाज, एतदहोसि — ‘न खो तं सुकरं
25   सुखं अधिगन्तुं एवं अधिमत्तकसिमानं पत्तकायेन । यन्नूनाहं ओळारिकं
आहारं आहारेयं ओदनकुम्मासं’ ति । सो खो अहं, भारद्वाज, ओळा-
रिकं आहारं आहारेसि ओदनकुम्मासं । तेन खो पन मं, भारद्वाज,
समयेन पञ्चवणिया भिक्खू पञ्चुपट्टिता होन्ति — ‘यं खो समणो
गोतमो धम्मं अधिगमिस्सति तं नो आरोचेस्सती’ ति । यतो खो अहं,

भारद्वाज, ओळारिकं आहारं आहारेसि ओदनकुम्मासं, अथ मे ते पञ्चवग्गिया भिक्खू निविज्ज पकर्मिसु – ‘बाहुल्लिको समणो गोतमो पधानविभन्तो आवत्तो बाहुल्लाया’ ति ।

बोधिलाभो

१४. “सो खो अहं, भारद्वाज, ओळारिकं आहारं आहारेत्वा बलं गहेत्वा विविच्चेव कामेहि ... पे० ... पठमं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासि । वितक्कविचारानं वूपसमा अज्भक्तं सम्पसादनं चेतसो एकोदिभावं अवितक्कं अविचारं समाधिजं पीतिसुखं दुतियं^५ ज्ञानं^६ ... ततियं ज्ञानं ... चतुर्थं ज्ञानं उपसम्पज्ज विहासि ।

“सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपकिक्लेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेच्जप्पते^७ पुब्बेनिवासानुस्तिग्राणाय चित्तं अभिनिन्नामेसि । सो अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरामि, सेय्यथीद – एकं पि जाति द्वे पि जातियो ... पे० ... इति साकारं सउद्देसं अनेकविहितं पुब्बेनिवासं अनुस्सरामि । अयं खो मे, भारद्वाज, रत्तिया पठमे यामे पठमा विज्जा अधिगता, अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो^८ आलोको उप्पन्नो; यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ।

१५. “सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूपकिक्लेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेच्जप्पते सत्तानं चुतूपपात- ब्राणाय चित्तं अभिनिन्नामेसि । सो दिव्बेन चक्रखुना विसुद्धेन अतिकक्नतं मानुसकेन सत्ते पस्सामि चवमाने उपपज्जमाने हीने पणीते सुवण्णे दुब्बण्णे, सुगते दुगते यथाकम्मूपगे सत्ते पजानामि । अयं खो मे, भारद्वाज, रत्तिया मज्जिमे यामे दुतिया विज्जा अधिगता, अविज्जा विहता, विज्जा उप्पन्ना; तमो विहतो, आलोको उप्पन्नो; यथा तं अप्पमत्तस्स आतापिनो पहितत्तस्स विहरतो ।

“सो एवं समाहिते चित्ते परिसुद्धे परियोदाते अनङ्गणे विगतूप- किक्लेसे मुदुभूते कम्मनिये ठिते आनेच्जप्पते आसवानं खयग्राणाय चित्तं अभिनिन्नामेसि । सो ‘इदं दुक्खं’ ति यथाभूतं अवभञ्जासि, ‘अयं दुक्खसमुदयो’ ति यथाभूतं अवभञ्जासि, ‘अयं दुक्खनिरोधो’ ति

१-१. दुतियज्ञानं – सी०, रो० । २. आनेजप्पते – सी०, रो० ।

- यथाभूतं अबभञ्जासि, 'अयं दुक्ष्वनिरोधगामिनी पटिपदा' ति यथाभूतं अबभञ्जासि; 'इमे आसवा' ति यथाभूतं अबभञ्जासि, 'अयं आसव-समुदयो' ति यथाभूतं अबभञ्जासि, 'अयं आसवनिरोधो' ति यथाभूतं अबभञ्जासि, 'अयं आसवनिरोधगामिनी पटिपदा' ति यथाभूतं अबभञ्जासि ।
- B. 438 5 तस्स मे एवं जानतो एवं पस्सतो काभासवा पि चित्तं विमुच्चित्थ, भवासवा पि चित्तं विमुच्चित्थ, अविज्जासवा पि चित्तं विमुच्चित्थ । विमुत्सिमं विमुत्सिति ब्राणं अहोसि । 'खीणा जाति, वुसितं ब्रह्मचरियं, कतं करणीयं, नापरं इत्थत्ताया' ति अबभञ्जासि । अयं खो मे, भारद्वाज, रक्तिया पच्छमे यामे ततिया विज्जा 10 अधिगता, अविज्जा विहता, विज्जा उपन्ना; तमो विहतो, आलोको उपन्नो; यथा तं अप्पमत्स्स आतापिनो पहितत्स्स विहरतो" ति ।

॥ ३. देवानं अतिथिता

१६. एवं वुत्ते, सङ्गारवो माणवो भगवन्तं एतदवोच— "अद्वितवतं" भोतो गोतमस्स पधानं अहोसि, सप्पुरिस्सवतं भोतो गोत-मस्स पधानं अहोसि; यथा तं अरहतो सम्मासम्बुद्धस्स । किं नु खो, 15 भो गोतम, अतिथि देवा" ति ?

"ठानसो मेतं^३ भारद्वाज, विदितं यदिदं—अधिदेवा^४" ति ।

"किं नु खो, भो गोतम, 'अतिथि देवा' ति पुद्दो समानो 'ठानसो मेतं, भारद्वाज, विदितं यदिदं अधिदेवा' ति वदेसि । ननु, भो गोतम, एवं सन्ते तुच्छाँ^५ मुसा होती" ति ?

- R. 213 20 "अतिथि देवा" ति, भारद्वाज, पुद्दो समानो 'अतिथि देवा' ति यो वदेय्य, 'ठानसो" मे विदिता" ति यो वदेय्य; अथ ख्वेत्थ विज्जुना पुरिसेन एकसेन निटुं गन्तब्बं यदिदं—'अतिथि देवा'" ति ।

"किस्स पन मे भवं गोतमो आदिकेनेव न व्याकासी" ति ?

- 25 "उच्चेन^६ सम्मतं खो एतं, भारद्वाज, लोकस्मिं यदिदं— 'अतिथि देवा'" ति ।

१. अद्वितवत—सी०, स्या०, रो० । २. खो पनेतं—स्या० । ३. अतिथि देवा—सी०, स्या०, रो० । ४. तुच्छं—सी० । ५-५. ठानसो विदिता—सी०, स्या०, रो० । ६. उच्चे—सी० ।

६४. सङ्गारवस्स माणवस्स सरणगमनं

१७. एवं वुते, सङ्गारवो माणवो भगवन्तं एतदवोच – “अभिकक्नतं, भो गोतम, अभिकक्नतं, भो गोतम! सेय्यथापि, भो गोतम, निकुज्जितं वा उकुज्जेय्य, पटिच्छब्दं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा भग्गं आचिक्खेय्य, अन्धकारे वा तेलपञ्जोतं धारेय्य – चक्रवृमन्तो रूपानि दक्खन्तीं ति—एवमेवं भोता गोतमेन अनेकपरियायेन धम्मो पकासितो।” ५ B. 439

ब्राह्मणवग्गो निद्वितो पञ्चमो।

तसुद्वानं

ब्रह्मायु सेलस्सलायनो, घोटमुखो च ब्राह्मणो।

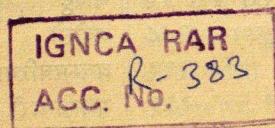
एसु चङ्क्षी धनञ्जानि, वासेद्वो सुभगारवो ति॥

मजिक्मपण्णासकं निद्वितं।

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

—:०:—

त्रिवेदी अनुवाद अनुक्रमणिका

विसेसपदानं

अनुक्रमणिका

अ

अकण्हअसुकं, कम्म	६५	अज्जनं	४७१
अकण्हं असुकं अकण्हअसुकविपाकं, कम्म	६३	अञ्जलिकरणीयो	१३०
अकुसला	१८४, ४२२	अञ्जतित्थियपुब्वो	१८९, २१०
—तयो धम्मा	१८४	अञ्जतित्थिया	१८
—सङ्क्षिप्ता	२५०	—परिब्राजका	११४
—सीला	२५०	अञ्जदिट्टिकेन, दुज्जानो	१८०
अखवधुता	३५२	अञ्जाराधना	१७०
अग्निहुतमुखा, यञ्जा	४०२	अञ्जे जीवं अञ्जं सरीरं	१०७
अग्नुपट्टाको	२७२, २७७	अञ्जनेञ्जं पठिचरति	१२६
अघतो	११८	अट्टकानगरो, गहपति	१५, १८, १९
अड्कुसगद्ये	३३९	अट्टुको	४३३, ४४२
अञ्जमगधानं	२२५	अट्टुज्जसमन्नागतो	३८८
अञ्जराजा	४२५	अट्टिकङ्क्लूपमा, कामा	३३
अञ्जारकासूपमा	३५	अट्टिकङ्क्लूलं	३३
अञ्जीरसो	४३३, ४७२	अड्कोसकाहारा	२२९
अड्गुत्तरापानं निगमो, आपणं	१३१, ३९६	अड्वेलुवाहारा	२२९
अड्गुत्तरापेसु	२७, १३१, ३९६, ३९८	अण्डकोसम्हा, कुकुटच्छापकस्सेव	२५
अड्गुलिमालको, आरञ्जिको	३४८	अतकाकावचरो	१८०, ३३२
अड्गुलिमालपञ्चज्ञा	३४४	अताणो, लोको	२९३, २९४
अड्गुलिमालो, अरहा	३४९	अतितो, लोको	२९३, २९६
—आयस्मा	३४७, ३४९, ३५०	अतिथिकरणीयं	४५०
—चोरो	३४४, ३४५	अत्तन्तपो	६, ७, ८९, ९०
—पञ्चासमणो	३४६	—पुग्मलो	५
अचिरवती, नदी	३६०, ३६३	—होति अत्तपरितापनानुयोग०	४१५
अचेलको	७, ६१, ८९, ४१८	अत्तुकंसना	७९
अचेलो, सेनियो	६२, ६५, ६६	अतिथिकवादो	८०, २१३
अच्छरायो	२८८	अदिदुं	३९
अच्छरियव्युत्चित्तजाता	३९३	अदोसो	१८४
अजातसत्तुना, मागधेन	३६३	अधम्मचरियाविसमचरियाहेतु	४५२
अजितो, केसकम्बलो	२२५	अधम्मचारी	४५४
अजिनक्षिपं	४१८	अधिच्चापत्तिको	१२७
अज्ञापको	४१०	अधिदेवे, भगवा व्याकासि	३८०
		अधिव्रह्मानं, भगवा व्याकासि	३८०

अधिग्रह्यं पुच्छा	३८०	अनोपारम्भो, कायसमाचारो	३६२
अनच्छरिया	३३३	अन्तरा च गयं, अन्तरा च बोधि	३३६
अनज्ञापको	४१०	अन्तवा, लोको	१०७, १७६
अनत्तजिनो	३३७	अन्तिमपुरिसो	३०१, ३०२, ३०८
अनत्ततो	११८	अन्धवेणूपमा, ब्राह्मणा	४७१
अनन्तवा, लोको	१०७, १७६	अन्नभारो	२२४
अनभिस्सरो, लोको	२९२, २९४	अपण्णको, घम्मो	७७, ७९, ८६, ८७
अनस्सासिकानि, ब्रह्मचरियानि	२१२, २१७, २१८	अपरन्तो	२५७, २६९
अनस्सासिकं, ब्रह्मचरियं	२१८, २२०	अपरप्पच्चयो	१८६, १८७, ३९४
अनाजानिया	३८	अपरिसङ्गितं	३९
अनाथपिण्डिकस्स आरामे, जेतवने ७२, १००, १०७,	११४, १२०, १७६, २४७,	अपुच्छण्डताय, समाप्तो	२४
	२६७, २८६, ३४४, ३४६,	अपरजक्षवातिको	३३३, ३३५
	३५२, ३५९, ४०३, ४४१, ४६९	अपरजक्षवे	३३४
अनापत्तिवहुलो	१२६, १२७	अप्पसद्वामो	२५५, २९९
अनावत्तिधम्मो	१६, १८, १५१, १५२	अप्पाटिहीरकतं, भासितं सम्पञ्जति	२५९
	२७८, ३९५	अप्पाणकं, ज्ञानं	३२७, ३२८, ४९०, ४९१
अनिक्षिवत्तधुरो	२३	अप्पाहारो	२२८
अनिच्छतो	११८	अप्पोम्मुकताय, चितं नमति	३३३
अनिच्छसञ्जं	१०५	अब्भोकासिका	२३१
अनिच्छा	१९६	अब्भोकासो, बब्ज्जा	१०, ४२०, ४८४
अनिच्छानुपस्ती	१०६	अव्याकृतपञ्चा, भालुक्यपुत्तस्स	१०७
अनिच्छुच्छादनपरिमद्दनभेदनविद्धंसनधम्मो	१९५, २४०	अव्याकृतानि, दिद्गतानि	१०७
अनुञ्जातो, मातापितृहि	२८२	अव्याकृतं	११२
अनुत्तरो	९, २३, ७७, १९८, २२०, २४३, २८१, ३८२, ३९६, ४२७, ४६२	— कस्मा	१११
अनुपुब्बकिरिया	१७०	अव्यापन्नचित्तो	४२२
अनुपुब्बपटिपदा	१७०	अब्रह्मचरियवासा, चत्तारो	२११, २१७
अनुपुब्बसिक्खा	१७०	अब्रह्मचरियवासो	२१४, २१५, २१८
अनुपुर्विंश्च, कथं	५२, ३९३	अभयो राजकुमारो	६७, ६८, ७१
अनुप्पत्तसदत्यो	१६७, १८५, २२२	अभिकमोसानं	४५८
अनुप्पत्तो, आपणं	३९८	अभिज्ञानं	१४९
अनुयुतो, जागरियं	२२	अभिज्ञादोमनस्सा	४२२
अनुरुद्धो, आयस्मा	१४८, १५२, १५५	अभिज्ञावोसानपारमिप्तता	२३५, २३६, २४०-
अनुविच्चकारो	५२		२४२, २४४, २४५
अनुसायिको, आवाधो	२९४	अभिष्णापत्तिको	१२६
अनुस्सवसञ्चो	२१९	अभिदोसकालङ्कातो	३३५
अनुस्सविका, समणब्राह्मणा	४८३	अभिनीलनेतो	३८६
अनुस्सविको, सत्था	२१८	अभिप्पमोदयं, चितं	१०५
अनुस्सवो	४३४	अभिभायतनानि, अटु भावेन्ति	२३६
		अभिसङ्गतं	१६
		अभिसञ्चेतयितं	१६

अमतदुन्दुर्भि	३३७	- सम्मासतिया समन्वागतो	१३०
अमराविक्षेपं	२१९	असेखेन, सम्माआजीवेन समन्वागतो	१३०
अमोहो	१८४	- सम्माकम्मन्तेन समन्वागतो	१३०
अम्बलटुका	९२	- सम्माब्राणेन समन्वागतो	१३०
अम्बवने, कोमारभच्चस्स	३९	- सम्मावायामेन समन्वागतो	१३०
अयं आसवसमुदयो	१२५	- सम्मासङ्क्षेपेन समन्वागतो	१३०
अय्यपुत्तो, रुद्धपालो	२८९	- सम्मासाधिना समन्वागतो	१३०
अय्या, कुच्छिमती	३४३	अस्मिमानो	१०५
अय्यो, गग्मो	३४८	अस्सकाया	२९४
अय्यो चेव, दासो च	४०५	अस्सको, लोको	२९३, २९५
अरति	१०५	अस्सजियुनब्बसुका, भिक्खू	१६२, १६३
अरहन्तो	४, १६७, २६९	अस्सतरो	४१०
अरहं	९, २३, ७७, १९८, २२०,	अस्सदम्मको	१२९, १३०
	२८१, ३८२, ३९६, ४२७, ४६२	अस्सदम्मा	३७६
अरियसञ्चं, दुक्खनिरोधगामिनि पटिपदं	२३३	अस्सरतनं	३८३, ३९८
- दुक्खं	२३३	अस्सलायनो, माणवो	४०३, ४०४, ४११
अरियसावको	२२, २५, ३७, ११६	अस्साजानियो	१३०
- सीलसम्पन्नो	२१	- भद्रो	१२९
अरियस्स विनये	१२३	अस्साजानीयूपमो, भिक्खु	१२८
अरियो अटुज्जिको	३०९	अस्सुतपुब्बा	३२४, ३३३
अरियं अटुज्जिकं मग्म, भावेन्ति	२३५		
अरूपसञ्जी	२३६, २३७, ३३७	आ	
अलमरियवाणदस्सनविसेसं	२४, १२३, ३३०, ३३८	आकारपरिवितको	४३४
अलाबुलोमासानि	२३०	आकारवती, पटिपदा	२६१, २६३
अलोभो	१८४	- सद्वा	७७
अवन्तिपुत्तो, माधुरो	३१०, ३१६	आकासगोतो सञ्जयो, ब्राह्मणो	३७५, ३८०
अविज्ञासवो	१४, १२५, २२२,	आकासधातु	१०२
	२६५, ४९६	आकाससमा, भावना	१०४
अविरलदन्तो	३८६	आकासानञ्चायतनं	१७, ७५, ११८, २३६
असञ्जीगव्वा	२१६	आकिञ्चञ्चायतनं	१७, ७५, ११९, २३६ ३२१, ४८५
असद्धम्मसञ्ज्ञति	७९	आगमेहि, त्वं सारिपुत्त	१४४
असमाहितं	२४३	आगिलायति, पिट्ठि	२०
असस्तो, लोको	१०७, १७६	आचरियधनं	१८
असित्याभञ्जि	४४४	आचामभक्तो	८, ४१८
असितो देवलो, इसि	४११, ४१२	आचारगोचरसम्पन्नो	२१
असुतं	३९	आजञ्जरथो	३०५
असुभं	१०५	आजानीयसुसूप्तं, घम्मपरियायं	१२९
असेखाय, सम्मादिट्या समन्वागतो	१३०	आजानीया	३८
- सम्मावाचाय समन्वागतो	१३०	आजीवकसते, एकूनपञ्चास	२१६
- सम्माविमुत्तिया समन्वागतो	१३०	आजीवको	१७५

- उपको	३३६, ३३७	आवाहो	३९८
आतुमारी, भिक्षुस्स	१३२	आविभावं	१९०, २४१
आदिकल्याणा, धर्मा	२३	आवुसोवादेन	३३७
आदिकल्याणं	९, २८१, ३८२,	आवेसनं	२७९
आदिब्रह्मचरियं	३९६, ४२०, ४२७	आसवट्टानीयानं, धर्मानं पठिघाताय	१२९
आदिब्रह्मचरियं	११३	आसवनिरोधगामिनीपठिपदा	१४, १२५,
आदीनवो	४८३		१६५, ४९६
आनन्दस्स, पञ्चसतविहारं कारापेसि	३३	आसवनिरोधो	१४, १२५, २६५, ४९६
आनन्दो	३७९	आसवसमुदयो	१४, २६५, ४९६
- आयस्मा	१५, २१, ७३, ७६, ११५, ११९, १४८, २११, २१२, २७१, २८०, ३००, ३०९, ३५९, ३६०, ३६३, ३७८	आसवा	१४, १६, १८, १२५,
आनापानभावना	१०५		२६५, ४९६
आनापानस्ति	१००, १०५	आसवानं खयबाणाय	२६५
आपणं, अङ्गुत्तरापानं निगमो	१३१, ३९६	- खयं	११८
- अनुप्पत्तो	३९८	आसीतिको, भगवा	३७१
- नाम, अङ्गुत्तरापानं निगमो	२७	आहारुपच्छेदो	४९२
आपत्तिबहुलो	१२६	आहारं, ओळारिकं	४९४
आपोकायो	२१६	आळारो, कालामो	३२०, ३२१, ३३५, ४८४, ४८५
आपोथातु	१०१	आळाहनं	३५३
आपोसमा, भावना	१०३		
आवाधतो	११८		
आवाधो, अनुसायिको	२९४		
आभिसमाचारिको पि धर्मो	१५७		
आमकमंसपठिगहणा, पठिविरतो	११		
आमलकीवने, चातुमायं	१४१		
आयतपण्हं	३८५		
आरञ्जका	२३१		
आरञ्जको, अङ्गुलिमालो	३४८		
आरद्धविरियो	२३		
आल्यरता	३३२		
आल्यरामा	३३३		
आल्यसम्मुदिता	१२		
आलोकसञ्ची	४७, ५४		
आवट्टनि, मायं जानाति	५७		
आवट्टनी, माया	१४४, १४६		
आवट्टभवं	१४४		
आवासो, क्रिमिथियो			
		इ	
		इच्छानज्ञलवनसण्डे	४६२
		इच्छानज्ञले, विहरति	४६२
		इतिहासपञ्चमानं	३८२, ३९०, ३९७, ४०३, ४२९, ४३१
		इतिहितिहपरम्पराय	२१९, ४३२
		इत्थिरतनं	३८३, ३९८
		इदपञ्चयतापठिच्चसमुप्पादो	३३३
		इद्धाभिसङ्खारं	३९२, ३९९
		- अभिसङ्खासि	३४५
		इद्धिपादे, चतारो भावेति	२३४
		इद्धिपादं भावेति, चित्समाधिपदान-	
		सङ्खारसमन्नागतं	२३५
		- छन्दसमाधिपदान-	
		सङ्खारसमन्नागतं	२३४
		- वीमंसासमाधिपदान-	
		सङ्खारसमन्नागतं	२३५
		- समाधिपदानसङ्खारसमन्नागतं	२३५
		इद्धिविधं, पञ्चनुभोत्ति	११०, २४१
		इन्द्रियवेत्तता	१३७, १३८

इन्द्रियसते	२१६	उद्घगलोमो	३३
इन्द्रियसंवरेन, समन्वागतो	११, १२	उद्घच्चकुकुच्चनीवरणं	४७५
इन्द्रियानि	१६९, ३३६, ३५२	उद्घच्चकुकुच्चं	१४८
इन्द्रियेषु, गुत्तद्वारो	२१, २२, २४	उपको, आजीवको	३३६, ३३७
इब्मा कण्ठा बन्धुपादापच्चा	४४०	उपटानसालं, कारापेहि	४२६
इस्यो, पुब्बका	४७२	उपमा, सल्लविद्धपुरिस्सस	११०
इसिदत्तपुराणा, थपतयो	३७१	उपालि, गहपति	४७, ४८, ५३, ५६, ५९
इसिपतने, मिगदाये	२७५, ३३६, ३३७	उपेक्खको	१२
उ		उपेक्खाविहारी, ब्रह्मा	४१
उकासितसद्वे	२२७	उपेक्खासतिपारिसुर्द्धि	२४, ३७
उकुटिकपथानं	२१४, २१५	— चतुर्थं, ज्ञानं	१३
उकुटिको	८	उपेक्खासम्बोजज्ञं, भावेति	२३५
उग्गाहमानो, परिव्वाजको	२४८	उपेक्खासहगतेन चंतसा	१७, ४१, ३०१, ३०८, ४६०
उच्चाकुलीनता, पापियंसो	४४२	उपेक्खं	१०५
— सेयंसो	४४२	उपोसथिको	३०५
उच्चाकुलीनो	४४२	उपोसथं	३०६
उच्चासदा, महासदा	१४१	— उपवसति	३०४
उच्छ्वभूला	१८२	उभतोकोटिकं, पञ्चं	६८, ६९
उजुजातिको	२७०	उभतोभागविमुत्तो	१२२, १६७
उजुं, सारपुतो	११०	उख्चाय विहरति	३७३
उण्णीससीसो	३८६	उरुवेला	३२४
उण्होदकपटिसेवी	४९	उरुवेलायं	३३६
उतुनियो, ब्राह्मणियो	४०४	— दुक्करचरिया	३२३
उत्तमपत्तिपत्तं	२४८	उरुवेला, सेनानिगमो	४८७
उत्तरारणि	४४७	उठारभोगता, पापियंसो	४४२
— आदाय	४०८	— सेयंसो	४४२
उत्तरिमनुस्सधम्मा	१२३, १२४, ३३०, ३३८, ४७३, ४७५	उठारभोगो	४४३
उत्तरिमनुस्सधम्मानं, सच्छकिरिया	४७३	उठारवण्णता, सेयंसो	४४२
उत्तरो, माणवो	३८२, ३८३, ३८४	उठारवण्णो	४४३
उत्तानसेय्यको	२४९	ऊ	
उदकावसेसं, उदकाधाने ठपेत्वा	९२	ऊनो, लोको	२९३, २९६
उदको, रामपुत्रो	३२२, ३२३, ३३५, ४८६, ४८७	ऊमिभयं	१४४
उदगच्चितं	३९३	ए	
उदरच्छवि, परिमिस्ससामी	४९३	एकन्तसुखो, लोको	२६१, २६३, २६४
उदायी, आयस्मा	७२, १३१, १४०	एकपुण्डरिको, परिव्वाजकारामो	१७३
उदेनो, आयस्मा	४१४	एकपुण्डरिकं, नागं	३५९
उद्दिस्सकतं, मंसं	३९	एकभत्तिको	१०, ३१५

एकागारिको	७, ३१४, ३१५, ४१८	कत्तकरणीया	१६७
एकालोपिको	७, ४१८	कतपरप्पवादे	३६९
एकासनभोजनं	१२०	कत्तारो	४७२
एकेकलोमो	३८५	कथा, धम्मी	३५६
एकंसवादो	४६९	कथावत्थुस्मि, वादं आरोपेहि	४७
एणिजङ्ग्वो	३८५	कथं, अनुपुच्चिं	५२, ३९३
एवंवादी, सत्या	२१२, २१४, २१५, २१६	कन्द्रको, परिव्वाजको	३
एसुकारी, ब्राह्मणो	४४१, ४४३, ४४८	कपिलवत्थुस्मि, निप्रोवारामे	२०
ओ		कप्पको	३०७
ओतप्पी	२३	कम्मदायादा, सत्ता	६४
ओदनकुम्मासूपचयो	१९५, २४०	कम्मन्ता, पटिक्खिता	२८
ओदनकुम्मासं	४१४	कम्मवादी	१७५
ओपकर्मिका, दुखा	३३०, ४९०, ४९४	कम्मविनिवद्धा, सुगति दुगति वा	३१२
ओपपातिको	१६, १८, ११८, १५१, १५२, २७८, ३९५	कम्मानि	४३, ४४
ओपमञ्जो, सुभगवनिको, पोक्खरसति	४७३	कम्मासध्यम्, कुरुनं निगमो	१९८
ओपारम्भो, कायसमाचारो	३६०	कम्मं, अकण्हसुकं	६५
— मनोसमाचारो	३६०	— अकण्हं असुकं अकण्हअसुकविपाकं	६३
ओपासादका	४२७	— कण्हसुकं	६४
ओपासादं, कोसलानं ब्राह्मणगामो	४२७	— — कण्हसुकविपाकं	६३
ओरविको	८	— कण्हं	६४
ओरम्भागियसंयोजनपहानपटिपदा	११५	— — कण्हविपाकं	६३
ओरम्भागियानं, संयोजनानं	१६, ११४, १५१, २७७, ३९५	करुणासहगतेन चेतसा	१७, ४१, ३०१, ३०८, ४६०
ओहितभारो	१६७, १८५, २२२	करुणं	१०४
ओळारिकं, आहारं	४९४	कलन्दकनिवापे, वेळुवने	६७, ९२, १५६, १८४, २२४, २५५, ४४९, ४५०
क		कलिगग्हो	७९
कच्चायनो, पकुधो	२२५	कल्याणमिते, भजमानो	१६९, १७०
कटगग्हो	८०	कल्याणो, कित्तिसद्वे	३९८, ४६२
कणभक्तो	८, ४१८	कल्लचित्तं	३९३
कण्टकापस्सयिको	८, ४१८	कसिगोरक्खं	४४४
कण्हसुकं, कम्मं	६४	कसिणायतनानि, दस भावेन्ति	२३८
कण्हो, अञ्जो वण्णो	४०४	कस्सपो	४३३, ४७२
कण्हं कण्हविपाकं, कम्मं	६३	— पूरणो	२२५, २२६
— कम्मं	६४	— भगवा	२७१, २७६
कण्णकथलं	३८१	कहापणसतानि	४२६
कण्णकथले, विगदाये	३७३	कठायपटिभस्तानि	२७७

कल्याणसं	३२९, ४९३	कायानुपस्थि	१४, २३४
कल्याणको	३०८	कायो, रूपी	११५
कापटिको, माणवो	४३१	कारायनो, दीघो	३६६
कापिलवत्थवा, सक्या	२०, २६	कालामो, आठारो	३२०, ३२१, ३३५,
कामगुण	१३८, ४७५		४८४, ४८५,
कामच्छन्दनीवरण	४७५	कालिकं	१६३
कामच्छन्दो	११४, ३२४, ४८८	कालिङ्गारञ्जं	५१
कामपिपासा	३२४, ४८८	कासिकचन्दनं	३५८
कामरागानुसयो	११५	कासिकोसला	३५८
कामरागो	११६	कासिराजा, किकी	२७५, २७६, २८०
कामसङ्क्षेपो	२५२	कासीनं निगमो, कीटागिरि	१६२
कामा, अङ्गारकासूपमा	३५	कासीसु	१६२
— अट्टिकङ्गलूपमा	३३	किकी, कासिराजा	२७५, २७६, २८०
— तिणुकूपमा	३४	कित्तिसद्वौ, कल्याणो	३६२, ३९८
— मानुसका	३०७	किमिलो, आश्रम्मा	१४८
— मंसपेसूपमा	३४	किरियवादी	१७५
— याचितकूपमा	३५, ३६	किलमयो	३३३
— रुखवफलूपमा	३६, ३७	किसं, सङ्क्षिचं	२२३
— सुपिनकूपमा	३५	किसोरो, गद्रभेन	४१०
कामानं, आदीनवं	३९३	किंकुसलगवेसी	३२३, ४८४, ४८७
कामासवा	१४, १२५, २२२, २६५, ४२४, ४९६	कीटागिरि, कासीनं निगमो	१६२
कामे, दिव्वे	३०७	कुकुटच्छापकस्तेव, अण्डकोसम्हा	२५
कामेसु, कामच्छन्दो	११५	कुकुटारामो	१५
कायकम्मं	४४, ९८	कुकुरवतिको, सेनियो	६१, ६२, ६५, ६६
— दुक्खुद्रयं	९४	कुचिष्ठपरिहारिकेन, पिण्डपातेन	११, ४२१
कायदण्डो व, महासावज्जतरो	४६, ४८, ५१	कुचिंचित्तमती, अय्या	३४३
कायपरिहारिकेन, चीवरेन	४२१	कुतूहलसालामं, सत्त्विस्त्रानं सत्त्विपतितानं	२२५
कायसत्तिव	१२२, १६७, १६८	कुमारकीलितं	३०२
कायसङ्कारं	६४, १०५	कुमारी, वजिरी	३५६
कायसङ्कारो, अकुसलो	३६१	कुम्भकारो, घटिकारो	२७२-२७४, २७७
— अनवज्जो	३६२	कुम्भीलभयं	१४४, १४५
— अनोपारम्भो	३६२	कुरुनं निगमो, कम्मासधमं	१९८
— अव्यावज्जो	३६२	— — थुल्लकोटिकं	२८१
— ओपारम्भो	३६०	कुरुसु	१९८, २८१
— कुसलो	३६२	कुलत्थयूसं	३२९, ४९३
— दुक्खविपाको	३६१	कुलपुतो, रुद्रपालो	२८१
— सव्यावज्जो	३६१	कुसचीरं	४१८
— सावज्जो	३६२	कुसला, तयो धम्मा	१८४
— सुखविपाको	३६१	— सङ्क्षिप्ता	२५०

कूटागारसालार्य, महावने	१७३	खुल्खुलुकारकं	३८७
कुलपलुमं	२७७	खमियम्बवनं	४१४
केणियो, जटिलो	३९६, ३९७, ४०१	ग	
केवट्टा, मच्छविलोपे	१४१	गगराय, पोक्खरणिया तीरे	३
केसकम्बलो, अजितो	२२५	गग्मो, अय्यो	३४८
केसमस्सुलोचको	८, ४१८	— मन्ताणिपुत्तो	३४८
केसमस्सुलोचनं	२१४, २१५	गङ्गाय, तीरं गच्छेय्य	२१४
कोकनदो नाम, पासादो	३१८	गण्डतो	११८
कोण्डञ्चो, आयस्मा	१४८	गद्रभेन, किसोरो	४१०
कोमारभच्चकस्स, जीवकस्स अम्बवने	३९	— वल्लवाय	४१०
कोरब्यो, राजा	२८९, २९०, २९१	गविभनियो	४०४
कोलियपुत्तो गोवतिको	६३, ६५	गम्भीरो, धम्मो	३३२
— पुण्णो	६१, ६३, ६५	गहपति, अटुकनागरो, इसमो	१५, १८, १९
कोलियानं निगमो, हलिद्ववसनं नाम	६१	— उपालि	४७, ४८, ५३, ५६, ५९
कोसकाहारा	२२९	— पोतलियो	२७, ३३
कोसम्बिवं	२११, ३४२	गहपतिरतनं	३८३, ३९८
कोसलका, ब्राह्मणमहासाला	४७४	गहपतिवादेन	२७
कोसलानं ब्राह्मणगामो, ओपासादं	४२७	गाथायो	३३३
—	७७	गिज्जकटे पव्वते, सूकरखतार्य	१९३
कोसलेसु	७७, १४८, २७१, ४२७, ४८२, ४८३	गुत्तद्वारो, इन्द्रियेम् <small>Indira Gandhi Institute for Arts</small>	२२, २४
कोसलो, पसेनदि	३४६, ३४८, ३५३, ३५८— ३६०, ३६३, ३६५, ३६७, ३७१, ३७३—३७५, ३७८, ३७९, ३८१	गुन्दावने, मधुराय विहरति	३१०
कोसोहितवत्यगुय्यो	३८५	गोतमस्स, मुखतो घोसो	३८८
ख		गोतमो, मायावी	४७
खगं च उण्हीसं	३६७	— सक्यपुत्तो	३९०, ३९६, ३९८, ४२८, ४६२
खत्तियकञ्चाय, ब्राह्मणकुमारो	४०९	— समणो	६८, २२५, २२७, ३३७, ३५३, ३५४, ३८३, ४०३, ४६२, ४७३, ४७८, ४९४
खत्तियकुमारो, ब्राह्मणकञ्चाय	४०९	घ	
खत्तियकुला	४०८	घटिकारो	३८१
खत्तियपण्डिते	३६९	— कुम्भकारो	२७२—२७४, २७७
खत्तिया	३७५		
खत्तियाय, वासभाय	३५७		
खत्तियो, भगवा	३७१		
खयधम्मा	१९६		
खिपितसद्वो	२२७		
खीणासवा	१६७, १६९, १८५, २२२		
खुरकासे	१३०		

धरावासी, रजापथो	४२०, ४८४	- विमोचयं	१०६
- सम्बादो	१०, ४८४	- समादहं	१०६
धासच्छादनपरमो	२८	चीवरेन, कायपरहारिकेन	४२१
घोटमुखो, ब्राह्मणो	४१४, ४१७, ४२४, ४२६	चुतूपत्तवाणाय, सत्तानं	१३, २२१, २६५
घोसितारामे	२११, ३४३	चेतोविमुत्ति	२५, ११९, १७४, १९१, २४५, ४७९
च		३१९	
चक्करतनं	३८३, ३९८	चेलपटिकं	
चक्कवत्ती	३८३, ३९८	छ	
चक्कवत्ता, दिव्बेन	१२५, १९१, २४४, २९५	छन्दसमाधिपथानसङ्घारसमन्नागतं	
चक्कलुन्दियं	११, २२	इद्विपादं भावेति	२३४
चङ्गी, ब्राह्मणो	४२७, ४३१, ४६२, ४७४	छन्दसो मुखं साविती	४०२
चञ्चलिकपे, पटिवसति	४८२	छवो, मनोदण्डो	४६, ४८
चण्डालकुला	४४७	छलाभिजातियो	२१६
चतुर्थं, ज्ञानं	१७, २३, ७५, १३८, २२१, २४०, २६३, २६४, ३३१, ४२३, ४९५	ज	
- उपेक्ष्वासतिपारिसुद्धि	१३	जटिलो, केणियो	३९६, ३९७, ४०१
चतुर्पदं, वेय्याकरणं	१७१	जनकुहनत्यं	१५१
चत्तालीसदन्तो	३८६	जनपदत्थावरियपत्तो	३८३, ३९८
चन्दिमसुरिये	२४१	जनपदेसु, पञ्चन्तिमेसु	४०५
चन्दो, नक्खतानं मुखं	४०२	जन्मुकेन, घट्टेसि	२२७
चम्पायं	३	जम्बुच्छायाय	३३०, ४९४
चम्पं, अन्तरेन	५	जरापारिजुञ्जं	२९०
चागं	४७१	जागरियं अनुयुतो	२२
चातुमहाराजिका देवा	४५९	जाणुस्तोणि, ब्राह्मणो	४६२, ४७४, ४८१
चातुमायं, आमलकीवने	१४१	जातरूपरजतं	४२६
चातुमेय्यका, सक्या सन्थागरे	१४२	जातिवादो निराकतो	४०३
चातुमहाभूतिको	१९५, २१३, २४०	जालहत्थपादो	३८५
चातुयामसंवरसंबुतो	४९	जीवको, कोमारभच्चो	३९, ४२
चातुरस्तो	३८३, ३९८	जेतवने, अनाथपिण्डिकस्स आरामे	७२, १००,
चातुर्विष्णिसुद्धि, भगवा व्याकासि	३८०		१०७, ११४, १२०, १७६,
चितन्तरंसो	३८५		२४७, २६७, २८६, ३४४,
चित्पृष्ठिसंवेदी	१०५		३४६, ३५२, ३५९, ४०१,
चित्पृष्ठिसंवेदी	१०५		४०३, ४६९
चित्पृष्ठिसंवेदी	१०५	जौतिपालो, माणवो	२७२-२७४, २८०
इद्विपादं भावेति	२३५	ऋ	
चित्तानुपस्ती	४, २३४	ज्ञानानि, चत्तारि भावेति	२३८
चित्तं, अभिष्मोदयं	१०५	ज्ञानं, अप्पाणकं	३२७, ३२८, ४९०, ४९१
- चीवरकम्मं	१२०		

अ

ब्रातिदासी	२८७
ब्रातिपारिज्जुञ्जं	२९०
ब्रातिसालोहितकरणीयं	४५०

त

तवकपरियाहतं	२१९
तक्की होति, वीमसी	२१९
— सत्था	२१९
तण्डुलपटिभस्तानि	२७७
तण्डुलपालिद्वाराय	४४९
तण्हाक्षयो	११८, ३३३
तण्हादासो	२९३, २९६
ततियं, ज्ञानं	१२, १६, २३, ७४, १३८, २२१, २३९, २६३, ३३१, ४२३, ४९५
तत्थ परिनिब्बायी	१६, १८, ११८, ३९५
तत्रगिवेस्सन	१९४, १९५
तथागतं, विनायकं	३४१
तथागतो, किंवादी	२२०
तपं	४७१

तारुक्खो, ब्राह्मणो	४६२, ४७४
तालावत्युक्ता	१५०, १८२
तावर्तिसा, देवा	३०४, ३७९, ४५९
तिकोटिपरिसुद्धं, मंसं	३९
तिक्ष्णन्द्रिये	३३४
तिणभक्खो	८, ४१८
तिणुकृपमा	३४
तिण्णविचिकिच्छो	१८६, ३९४, ४२३
तित्थायतनं	१७५
तिरच्छानकथं, कथेन्तिया	२११, २२४, २४७, २५५
तिरच्छानयोनि	४५९
तिरोभावं	१९०, २४१
तुसिता देवा	४५९
तेचीवरिको	३४८
तेजोकायो	२१६
तेजोधातु	१०२
तेजोसमा, भावना	१०३
तेविज्जानं	४६३
तेविज्जो, भगवा	१७४

तोदेय्यपुत्तो, माणवो

४६९, ४७३, ४७८,
४७९, ४८०

तोदेय्यो, ब्राह्मणो
तं जीवं तं सरीरं

४६२, ४६३
१०७, १७६

थ

थपतयो, इसिदत्तपुराणा

३७१

थपति, पञ्चकङ्गो

७२, ७३, २४७,
२४८, २५४

थीनमिद्धनीवरणं

४७५

थीनमिद्धं

१४९

थुल्कोटिका, ब्राह्मणगहपतिका

२८१, २८२

थुल्कोटिकं, कुरुनं निगमो

२८१, २८६

द

दक्षिखणगिरि

४४९

दक्षिखणेय्यो

१३०

दण्डकारञ्जं

५१

दण्डनि

४३

दद्दुलभक्खो

८, ४१८

दवत्ते

१३०

दद्मो, गहपति, अटुकनामगरो

१५, १८, १९

दहरो

२४९

दानकथं

५२, ४९३

दासिया, पुण्णिकाय

४७३

दासो च, अय्यो चेव

४०५

दिट्ठधम्माभिज्ञावोसानपारमिष्टतो, भगवा

४८३,

४८४

दिट्ठधम्मो

३९४

दिट्ठिकन्तारो

१७९

दिट्ठिगतानि

१७८

— अव्याकतानि

१०७

दिट्ठिगतं

१७९, १९४

दिट्ठिगहनं

१७९

दिट्ठिनिज्ञानकवन्ति

४३४

दिट्ठिप्पतो

१२२, १६७, १६८

दिट्ठिविपन्दियं

१७९

दिट्ठिविसूकं

१७९

दिट्ठिसंयोजनं

१७९

दिट्ठी

१९५

दिट्ठीनं पहानं

१९४

— पञ्चयो, सत्तानं सङ्क्लेसाय	२१५	नीवरणे, पहाय	१२, ४२३
— यिदुं	२१२	नीवारभक्तो	८, ४१८
— हेतु, सत्तानं सङ्क्लेसाय	२१५	नेला, वाचा	१०
नदी, अचिरवती	३६०, ३६२	नेवसञ्जानासञ्जायतनं	७५, २३६ ३२२, ४८६
न निमित्तगाही होति	११	नेसाद्कुला	४४७
नन्दं, वच्छं	२२३		प
नठकपाने, पलासवने	१४८	पञ्चनितमेसु, जनपदेसु	४०५
नळकारगामो	४७८	पञ्चासीसमानरूपो	२२७
नागावाससते, एकूनपञ्चास	२१६	पञ्चासमणो, अङ्गुलिमालो	३४६
नागं, एकपुण्डरीकं	३५९	पञ्चमसोपानकलेवरा	३१९
नातपुत्तो, निगण्ठो	४३-४५, ४९, ५५, ६७, २२५, २५७	पञ्चकञ्जो, थपति	७२, ७३, २४७, २४८, २५४
नानातिथिया	१२२	पञ्चधम्मा, बुद्धे	२३२
नानावेरज्जकानं	४०३, ४२८	— नीवरणे	२२०
नानुव्यञ्जनगाही	२२	पञ्चगिया, भिक्खु	३३६-३३९, ४९४, ४९५
नाठन्दा	५०	पञ्चसतविहारं कारापेसि, आनन्दस्स	१९
नाठन्दायं, विहरति भगवा	४३	पञ्चनिद्रियानि	२३५
नाठिजङ्गो, ब्राह्मणो	३५३, ३५६	पञ्चोरम्भागियानि, संयोजनानि	११४, ११५, ११७
निगण्ठो, वीवतपस्सी	२१६	पञ्जवा	२३
— नातपुत्तो	४३, ४६-४८, ५३ ४३-४५, ४९, ५५, ६७, २२५, २५७	पञ्जा	३२१, ४४३, ४८५, ४८६
निगहितोसि	२२६	पञ्जाक्षवन्धेन, समन्नागतो	२३३
निग्रोधपरिमण्डलो	३८५	पञ्जावलं	२३५
निग्रोधारामे, कपिलवत्थुर्स्मि	२०	पञ्जाविमुति	२५, ११९, १७४, १११
निद्वितचीवरो	१२०	पञ्जाविमुतो	१२२, १६७, १६८, २४५
निपका	४	पञ्जिन्द्रियं	१६९, १७०
निब्बानं	११८, ३३३	पञ्चं, उभतोकोटिकं	६८, ६९
निमित्तगाही	२२, ४२२	पटिकमो, नो	४५८
निमि, राजा	३०५	पटिघो	१०५
निम्मानरती, देवा	४६०	पटिच्चसमुपन्ना	११६
निरयपाला	४५१, ४५२	पटिनिस्सगानुपस्सी	१०६
निरयसते	२१६	पटिपदा, आकारवती	२६१, २६३
निरयो	४५९	पटिपुगलो	३३६
निरूपधि	१३८	पटिराजानो	३४७
निरोधघम्मा	१९८	पटिविरतो, आमकमंसपटिगहणा	११
निरोधानुपस्सी	१०६	— बीजगामभूतगामसमारम्भा	१०
निरोधं	५३, ३९३	पटिसङ्घा, योनिसो	२२
निल्लोपं	३१५	पठमाभिनिभिवदा	२५
नीवरणा	४७५	पठमं, ज्ञानं	१२, १६, २३, ७४, ११८, १२४, १३८, २२०, २३८, २६३, ३३१, ४२३, ४९४, ४९५

पठवीकसिणमेको, सञ्जानाति	२३८	- वेखनसो	२६७
पठवीकायो	२१६	- सकुलुदायि	२४६, २५५, २६३,
पठवीधातु	१०१		२६५
पठवीसमा, भावना	१०३	- सन्दको	२११, २१२, २२३
पणामितो, भिक्खुसङ्घो	१४२, १४४	- सममुण्डिकापुत्तो	२४८
पणामेमिवो	१४२	परियायदेसिता, वेदना	७३
पणीतो	३३२	परियोगाळहथम्मो	३९४
पणिंडतवेदनीयो	१८०, ३३२	परियोसानकल्याणं	१०, २३, २८१, ३८२,
पत्तधम्मो	३९४		३९६, ४२०, ४२७
पत्तिकाया	२९४	परिसा, द्वे	४१६
पदको	३८२, ३९०, ३९७, ४०३, ४२९,	पलासवने, नळकपाने	१४८
	४३२, ४८३	पलोकतो	११८
पधानविभन्नो	३३७	पविवित्तो	२२९
पधानियज्ञानि, पञ्च	३३९, ३७६	पसन्नचित्तं	३९६
पषातसतानि	२१६	पसेनदि, कोसलो	३४६, ३४७, ३५३, ३५८-
पपाता	२१६		३६०, ३६३, ३६५, ३६७,
पब्बजितभयानि	१४४		३७२-३७५, ३७८, ३७९
पब्बज्ञा, अब्मोकासो	१०, ४२०, ४८४	पस्सद्विसम्बोज्ज्ञं, भावेति	२३५
परतो	११८	पहूतजिह्वताय	३८४, ३९१, ३९२, ३९९
परदत्तवृत्ते विहरन्ते, भिक्खू	३६८	पहूतजिह्वो	३८६
परदवुत्ता विहरन्ति, भिक्खू	१३७	पाटलिपुत्रकं	१९
परनिम्मितवसवती, वा देवा	४६०	पाटलिपुत्रं, अनुप्ततो	१५
परन्तपो	५, ८, ८९, ९०, ४१५, ४१९	पाटिपदो, सेखो	२४
परमकुसलं	२४८	पातिमोक्षसंवरसंवृतो	२१
परमनिपञ्चकारं	३६७, ३७१	पादमण्डनात्योगमनुयुतो	३८८
परमो, वण्णो	२५८, २६७	पापियंसो, उच्चाकुलीनता	४४२
परलोकवज्जभयदस्साविने	३३४		४४२
परवम्भना	७९	पायमाना पि	४०४
परिक्षीणभवसंयोजनो	१६७, १८५, २२२	पारिचरिया, चतस्रो	४४१
परिणायकरतनं	३८३, ३९८	पारिजुञ्ज्वानि	२८९, २९०, २९२
परिब्बाजकसते	२१६	पावारिकम्बवनं	४३, ४८
परिब्बाजका	२२४	पाहुनेयो	१३०
— अञ्जतितिथ्या	११४	पित्त्राकम्भखो	८, ४१८
परिब्बाजकारामो, एकपुण्डरीको	१७३	पिटकसम्पदाय	४३२
— मोरनिवापो	२२४, २५५		२१९
परिब्बाजको, उग्गाहमानो	२४७, २४९	— धम्मं देसेति	२१९
— कन्दरको	३	पिट्ठि, आगिलायति	२१
— दीवनखो	१९३, १९४	पिट्ठिकण्टकं	४९३
— मागण्डियो	१९८, २०६, २१०	पिण्डपातिको	२३०, ३४८
— वच्छगोतो	१७३, १७४,	पिण्डपातेन, कुच्छिपरिहारिकेन	११, ४२१
	१७६, १८४, १८९	पियजातिका	३५३

पिलकवुगुहायं, पटिवसति	२११	बाराणसियं, भगवा कस्सपो	२७५
पिसाचा	२१६	बाराणसी	२७५, ३३६, ३३७, ४१४
पीतिप्पटिसवेदी	१०५	बालवेशिरूपे	३६९
पीतिसम्बोज्ज्ञं भावेते	२३५	बाहितिका	३६३
पीतिसुखं, विवेकं	१२	बाहुल्लिको	३३८
— समाधिजं	१२	— समणे गोतमो पधानविभन्तो	४९५
पुक्कुसकुला	४४७	बिम्बिसारो, सेनियो	३९८, ४३१
पुगलवेमत्ता	६६	बोजगामभूतगामसमारम्भा, पटिविरतो	१०
पुगला, चत्तारो	८९, १३७, ४१५	बुद्धचक्रवृत्ता	३३४
पुच्छा, अधिव्रह्मं	३८०	बुद्धे, पञ्च घम्मा	२३२
पुञ्चकिरियवत्थु	४७७	बुद्धी	३८२, ३९६, ४२७, ४६२
पुञ्जं, नथ्य ततोनिदानं	२१४	बेलुकाहारा	२२९
पुणिकाय, दासिया	४७३	बेलुवगामके	१५
पुण्णो, कोलियपुत्तो, गोवतिको	६१, ६३, ६५	बोज्ज्ञे, सत्त, भावेन्ति	२३५
पुथुज्जनो	११५	बोधि राजकुमारो	३१८-३२०, ३४०, ३४२,
पुब्बका, इसयो	४७५		३४३
पुब्बन्तो	२५६, २५७, २५९	बोधिलाभं	४९५
पुब्बपेतकरणीयं	४५०	बोधिसत्तचरिया	३२०, ४८४
पुब्बारामो, मिगारमातुपासादो	३५९	ब्याकंतं	११२
पुब्बेनिवासानुस्तति	२२१	ब्याधिपारिजुञ्जं	२९०
पुब्बेनिवासानुस्तिगाणं	१३, २६४, ४२३	ब्यापत्तचित्तो	३११
० ज्ञाणाय चितं अभिनिन्नामेसि	३३१, ४९५	ब्यापादनीवरणं	४७५
पुब्बेनिवासं	१३, २४, ३७, १२५, २५७	ब्यापादसङ्क्षिप्तो	२५२
— अनुस्सरन्ति	२४३	ब्यापादानुसयो	११५
पुरिसदम्मसारथि	९, २३, ७७, १८१, १९८, २२०, ३८२, ३९६, ४२७, ४६२	ब्यापादो	१०४, ११४, ११५, ११६, १४९
पुरिसभूमियो, अटु	२१६	ब्रह्मचरियपरियोसानं	६६, १६२, १९२, २१०, २८६, ३३७, ३३८, ३३९, ३४२, ३५०, ४०२
पूतिमूलानि, लोमानि	४९३		
पूरणो, कस्सपो	२२५, २२६	ब्रह्मचरियवासो	११९
पंतिविसयो	४५९	— समणे गोतमे	२२३
पेस्सो, हत्यारोहपुत्तो	३, ४, ६, ७	ब्रह्मचरियानि, अनस्सासिकानि	२१२, २१७, २१८
पोक्खरसाति, ब्राह्मणो	४६२, ४७३, ४७४	ब्रह्मचरियानुग्रहाय	२२
पोतलियो, गहपति	२७, ३३	ब्रह्मचरियं	१०, १०९, ३८२, ४२०, ४७१
पंसुकूलिका	२३०, ३४८	— अनस्सासिकं	२१८, २२०
		— सह्वलिखितं	१०, २८२, २८३, ४२०, ४८४
ब		ब्रह्मजा	३१०
बन्धनागारिको	८	ब्रह्मदायादा	३१०, ४०४
बरिहसत्याय, दब्भा लूपन्तु	९	ब्रह्मदेव्यं, राजदायं	४२७, ४२९
बलानि, पञ्च, भावेन्ति	२३५	ब्रह्मनिम्मिता	३१०, ४०४
बलवाभिरथेन	४८१		

ब्रह्मभूतेन अत्तना, विहरति	६, ९	- एमुकारी	४४३, ४४१, ४४८
ब्रह्माचना	३३२	- घोटमुखो	४१४, ४१७, ४२४, ४२६
ब्रह्मलोकगामिनि च पटिपदं	४७९	- चङ्की	४२७, ४३१, ४३२, ४७४
ब्रह्मलोकाधिमुत्ता	४६०	- जाणुसोणि	४७४, ४८१
ब्रह्मलोकूपगो	३०२	- धनञ्जानि	४४९, ४५०, ४५७, ४६१
ब्रह्मलोको	२४२, ४६०,	- नालिजङ्गो	३५४, ३५६
	४७९	- गोक्खरसाति	४७४
ब्रह्मवच्छसी	४३०	- ब्रह्मायु	३८२, ३८४, ३८९ ३९०-
ब्रह्मवणी	४३०	- भारद्वाजगोतो	१९९
ब्रह्मविहारे	३०८	- व सुक्को वण्णो	४०४
ब्रह्मविहारे, चत्तारो	१०४, ३०२	- व संदु -	४०४
ब्रह्मसहव्यताय, मग्गो	४५७	- सञ्जयो	३७५
ब्रह्मस्सरो	३८६	- सेलो	३९७
ब्रह्मा	३८०		
— उपेक्ष्वाविहारी	४१		
— मेत्ताविहारी	४०		
— सहम्पति	१४३, ३३३, ३३५	भगवति, धम्मन्वयो	३६७
ब्रह्मानं सहव्यताय, मग्गो	४६०, ४७८, ४७९	भगवतो, सितस्स पातुकम्माय	२७१
ब्रह्मायु, ब्राह्मणो	३८२, ३८४, ३८९-	भगवा	२३, ७७
	३९४	— आसीतिको	३७१
	३८५-	— कस्सपो	२७१
		— बाराणसिंहं	२७५
ब्रह्मुजुगन्तो	२६	— खत्तियो	३७१
ब्रह्मुनापेसा, सनङ्कुमारेन	२६	— तेविज्जो	१७४
ब्रह्मुना, सनङ्कुमारेन	२६	— दिट्ठधम्मभिभज्वावोसानपारमिष्टतो	४८३
ब्रह्मनोपृता	३१०	— निद्वितचीवरो	१२०
ब्राह्मणकञ्जाय, खत्तियकुमारो	४०९	— महापुरिसलकवणसमन्नागतो	३८२
ब्राह्मणकुमारो, खत्तियकञ्जाय	४०९	भगिनिवादेन	२८९
ब्राह्मणकुला	४०८	भगु	४३३, ४७२
ब्राह्मणगहपतिका	४२७	— आयस्मा	१४८
	३८९	भगवो	२७८
— मिथिलेय्यका	४६२	भग्गेसु	३१८, ३४३
ब्राह्मणमहासाला	४७४	भद्रालि	१२०, १२१, १२६, १३०
— कोसलका	४७१	भद्रियो, आयस्मा	१४८
ब्राह्मणा, अन्धवेणूपमा	४८३	भयदस्सावी	२१
ब्राह्मणानं अम्बवने, तोदेय्यानं	४८२	भवासवा	१४, १२५, २२२,
— तेविज्जानं	४२८		२६५, ४९६
— नानावैररज्जकानं	४०४	भारद्वाजगोतो, ब्राह्मणो	१९९
ब्राह्मणियो, उतुनियो	४०४	भारद्वाजपुच्छाविसज्जनं	४३१
ब्राह्मणियोनिजा	४११, ४१२	भारद्वाजो	४३२, ४३३, ४६२,
ब्राह्मणियोस्यो	४८२, ४८३		४७२, ४८४, ४९६
ब्राह्मणी, धनञ्जानी	३५०, ३७५, ४४१, ४७१		

भावना, आकाससमा	१०४	मनोदण्डो	४६, ४८, ५०
— आपोसमा	१०३	— छवो	४६, ४८
— तेजोसमा	१०३	मनोदण्डं	४३, ४४
— पठवीसमा	१०३	मनोपदोसेन, भस्मं करिस्सामि	५०
— वायोसमा	१०४	मनोसङ्घारं	६४
भिक्खुचरियं	४४३	मनोसत्ता, देवा	४९
भिक्खु, अस्साजानीयूपमो	१२८	मनोसमाचारो, ओपारम्भो	३६०
भिक्खुसङ्घो, पणामितो	१४२, १४४	मन्ताणिपुत्तो, गम्मो	३४८
भिक्खुस, आतुमारी	१३२	मन्ताणी	३४८
भिक्खू, पञ्चवग्निया	३३६-३३९, ४९४, ४९५	मन्तानं	४७२
भूनहनो, समणो गोतमो	१९८	— पवत्तारो	४७२
भेसकल्लावने, मिगादये	३१८, ३४३	मलिलका	३५३
— सुसुमारगिरे	३१८, ३४३	— देवी	३५६
भोगपारिजुञ्जं	२९०	मलिलकाय, आरामे पटिवसति	२४७
भोजने मत्तब्बू	२२, २४	महगतं	२४३
म			
मक्कटच्छापकं	५७	महाकच्चानो, आयस्मा	३१०
मक्खलि, गोसालो	२२३, २२५, २२६	महाजानियो	३३६
मखादेवम्बवने	३००, ३८९, ३९०	महानाम	२१
मखादेवो	३०२	महापञ्चो	३९८, ४७६
— राजा	३००, ३०१, ३०८	महापुरिसलववणसमन्नागतो, भगवा	३८२
मगधेसु, अनुपुब्बेन चारिकं चरमानो	४८७	महापत्तं, सिरिवहुं	३५९
मग्ने?	३०९	महामोगल्लानो, आयस्मा	१६१
— ब्रह्मसहव्यताय	४५७	महारजक्वे	३३४
— ब्रह्मानं सहव्यताय	४७८	महावने, कूटागारसालायं	१७३
मग्नं	५३, ३९३	महासावज्जतरो व कायदण्डो	४६, ४८-५१
मद्गुरच्छवि	४९४	महासावज्जतरं कम्मं	४५
मच्छविलोपे, केवटे	१४१	— मनोकम्मं	४५
मज्जेकल्याणं	१०, २३, २८१, ३८२, ३९६, ४२०, ४२७	महिद्विको, बच्छगोत्तो भिक्खु	१९२
मणिरतनं	३८३, ३९८	मागणियो, परिब्वाजको	१९८, २०६, २१०
मण्डले	१३०	मागधी, अजातसत्तु	३६३
मत्तब्बू, भोजने	२२, २४	— राजा	४३१
मधुरायं, विहरति, गुन्दावने	३१०	— सेनियो	३४७, ३९८, ४३१
मधुरियं	३८१	मागविको	८
मनिन्द्रियं	११, २२, ४२२	माणवो, अस्सलायनो	४०३, ४०४, ४४१
मनुस्सकस्टे, एवं	५	— उत्तरो	३८२, ३८३, ३८४
मनोकम्मं	४४, ९७, ९८	— कापटिको	४३१
— महासावज्जतरं	४५	— जोतिपालो	२७२-२७४, २८०
		— तोदेय्युपुत्तो	४६९, ४७३, ४७८, ४८०
		— वासेष्टुभारद्वाजो	४६३, ४६८
		— वासेष्टु	४६३

- सङ्गारवो	४८२, ४८३, ४९६	मूलहगबं	३४९
- सञ्जिकापुत्री	३१८, ३४२	मेज्जारचं	५१
- सुभो	४६९, ४७९, ४८०	नेत्रविहारी, ब्रह्मा	४०
मातङ्गारचं	५१	मेत्तासहगतेन चेतसा	१७, ३९, ३०१, ३०८, ३६०
मातलि, सङ्गारहको	३०५	मेत्तं	१०४
मातापितृहि, अनुच्छातो	२८२	मेवद्वृप्मं, सक्यानं निगमो	३६५, ३६६
मातापेत्तिकसम्भवो	१९५, २४०	मोरनिवापो, परिब्बाजकारामो	२२४, २५५
मातुमारी, भिक्षुस्स	१३२	मोहो	१८४
मावुरो, अवन्तिपुत्रो	३१०, ३१६	मंसखलं, एकं	५०
— राजा	३१०, ३१६	मंसपेसूपमा, कामा	३४
मानुसका, कामा	३०७	मंसं, उद्दिस्सकं	३९
माया, आवट्टनी	५७	— तिकोटिपरिसुद्धं	३९
मायावी, गोतमो	४७		
मायं जानाति, आवट्टनं	४७, ५४		
मालुक्यपुतस्स, अव्याकतपञ्चा	१०७	यज्ञतथाय, उसभा हञ्चन्तु	९
मालुक्यपुत्रो, आयस्मा	१०७, ११३, ११४	यञ्जा, अग्निहृत्तमुखा	४०२
मिगदाये, इसिपतने	२७५, ३३६, ३३७	यत्वाधिकरणमेनं	२२
— भेसकलावने	३१८, ३४३	यथाकम्मूपगे, सत्ते	१३
मिगभूतेन चेतसा	३६८	यमतग्मि	४३३, ४७२
मिगारमातुपासादो, पुब्बारामो	३५९	याचितकूपमा, कामा	३५, ३६
मिच्छादिद्धि	६२, ७९, ३१२, ४४३	यामा, वा देवा	४५९
— अकिरियवादो		यूपथाय, रुक्खा छिज्जन्तु	
मिच्छापटियनो	४६९	योगक्लेमं	१६
मिच्छावाचा	७९	योनकम्बोजेसु	४०५
मिच्छासङ्क्लिपो	७९	योनिपमुखसतसहस्रानि	२१६
मित्तामच्चकरणीयं	४५०		
मिथिला	३००, ३८४, ३८९	रजकपुत्रो, रत्तपाणि	५८
मिथिलायं, पटिवसति	३८२	रजोवासुयो	२१६
मिथिलेय्यका, ब्राह्मणगहपतिका	३८९	रजोपथो, घरावासो	४२०, ४८४
मुखतोजाता	३१०	रट्टपालपञ्चज्ञा	२८१
मुग्गपटिभस्तानि	२७७	रट्टपालो	३८१
मुग्गयूसं	३२९, ३९३	— अव्यपुत्रो	२८१
मुण्डकस्स, समणकस्स	४८२	— आयस्मा	२८६, २८७, २८९, २९७
मुत्ताचारो	७, ८९, ४१८	— कुलपुत्रो	२८१—२८५
मुदितासहगतेन चेतसा	४१, ३०१, ३०८, ४६०	रत्नानि, सत्त	३९८
मुदितं	१०५	रत्तपाणि, रजकपुत्रो	५८
मुदिन्द्रिये	३३४	रत्तिभोजना, अञ्जत्रेव	१६२
मुदुचितं	३९३	रत्तूपरतो	१०, ३१५
मुदुतलुनहथपादो	३८५	रथकाया	२९४
मूसिकुकरो	२७७	रथकारकुला	४४७

रसगासगी	३८५	— सम्मासम्बुद्धो विवट्च्छदो	३८३
रागो	१०५	लोको, अताणो	२९३, २९४
राजकरणीयं	४५१	— अतित्तो	२९३, २९६
राजकुमारो, अभयो	६७, ६८, ७१	— अनन्तवा	१०७, १७६
— बोधि ३१८-३२०, ३४०, ३४२, ३४३		— अनभिस्सरो	२९३, २९४
राजगहे	३९, ६७, ९२, १५६, १८४,	— अन्तवा	१०७, १७६
	१९३, २२४, २५५, ४४९	— असस्तो	१०७, १७६
राजगहं, वस्सावासं ओसटा	२२५	— अस्सको	२९३, २९५
राजगुणे	१३०	— ऊनो	२९३, २९६
राजचब्बकुला	४०८	— एकन्तमुखो	२६१, २६३, २६४
राजदायं, ब्रह्मदेव्यं	४२७, ४२९	— सस्तो १०७, १११, १७६, १७७, १७९	
राजा	३९८	लोकं, सदेवकं	३९६
— पसेनदि	३४६, ३४८, ३५३, ३५८-	लोमानि, पृतिमूलानि	४९३
	३६०, ३६३, ३६५,	लोमो	१८४
	३६७, ३७२-	लोहितपाणि	३४४
	३७५, ३७८, ३७९		
— मागधो	४३१	व	
रामपुत्रो, उदको	३२२, ३२३, ३३२, ४८६	वचीकम्मं	४४, ९५, ९८
रामो	३२३, ४८६, ४८७	वचीदण्डो	४३, ४४, ४८, ५०
राहुलो, आयस्मा	९२, ९९, १०१, १०६	वचीसङ्घारं	६४
रुक्खफलूपमा, कामा	३६६, ३७७	वच्छगोतो, आयस्मा	१११
रुक्खमूलिका	२३१	— परिब्बाजको	१७३, १७४, १७६,
रुचि	४३४		१८४, १८९
रूपगतं	११८	— भिक्खु, महिद्धिको	१९२
रूपसञ्ची	२३६	वच्छं, नन्दं	२२३
रूपस्स अत्यङ्गमो	१७९	वजिरी, कुमारी	३५६
— समुदयो	१७९	वणिज्जा	४७०
रूपी, कायो	१९५	वण्णा, चतारो	३१४, ३७५
— चातुर्महाभूतिको	१९५	— द्वेव	४०५
रूपं	१००, १७९	वण्णो, परमो	२५८, २६७
रेवतो, आयस्मा	१४८	वत्थगुण्हे, कोसोहिते	३८४, ३९१, ३९२, ३९९
रोगतो	११८	वयथम्मा	१९६
		वरघरो	२२४
		वस्सावासो	२७६
लिञ्चवि, वेसालिका	३४७	वल्लवाय, गद्रभेत	४१०
लोकविद्	९, २३, ७७, १९८, २२०,	वाकचीरं	४१८
	२८१, ३८२, ३९६, ४२७, ४६२	वाचा, नेला	१०
लोकायतमहायुरिसलक्षणेषु अनवयो	३८२,	वाचाविक्षेपं	२१९
	३९०, ३९७, ४०३,	वादप्पमोक्षाय, चर	२२६
	४२९, ४३२, ४८३	वादं आरोपेहि, कथावत्युस्मि	४७
लोके, विवट्च्छदो	३९८	वामको	४३३, ४७२

वामदेवो	४३३, ४७२	विरागानुपस्सी	१०६
वायोकायो	२१६	विरियसम्बोज्ज्ञं भावेति	२३५
वायोधातु	१०२	विरियन्द्रियं	१६९, १७०, २३५
वायोसमा, भावना	१०४	विरियं	३२१, ४८५, ४८६
वासभाय, खत्तियाय	३५७	विवट्कपे	१३, १९१, ४२३
वासेद्वभारद्वाजा, माणवा	४६३, ४६८	विवट्टच्छदो, लोके	३९८
वासेद्वो	४३३, ४६२, ४७२	विवाहो	३९८
— माणवो	४६३	विवेकजं, पीतिमुखं	१२
वालकम्बलं	४१८	विसमचारी	४५४
विकालभोजना, विरतो	१०	विसंयुतो	१३७, १३८
विकालभोजनं	१३२	विंहिसासङ्क्षिप्तो	२५२
विगतकथङ्कथो	१८६, १८७, ३९४	विंहिसूपरतिया	२२
विघातगढं	३४९	— ब्रह्माचरियानुग्रहाय	३८७
विघातो	१९४	विहेसा	१०४, १९४, ३३३
विनिकिच्छानीवरणं	४७५	बीमंसानुचरितं	२१९
विनिकिच्छानुसयो	११५	बीमंसासमाधिपदानसङ्क्षारसमन्वागतं,	
विनिकिच्छो	११४-११६, १४९	इद्धिपादं भावेति	२३५
विजायमाना पि	४०४	बीमंसी, तक्की होति	२१९
विजितावी	३९८	बीसवस्सतिको	३९०
विज्जात्रणसम्पन्नो	९, २३, २५, २६, ७७ १९८, २२०, २८१, २८२, ३९६, ४२७, ४६२	वसितवन्तो	१६७
विज्ञाणगतं	११८	बुसितवा	१८५, २२२
विज्ञाणञ्चायतनं	१७, ७५, ११९, २३६	बैत्तनसो, परिब्बाजको	२६७
विज्ञाणसङ्क्षाविमुत्तो	१८२	बैगलिङ्गं, नाम गामनिगमो	२७१, २७७
विज्ञाणस्स अत्थङ्गमो	१७९	वेदना	७२, १००, १७९, १९५
— समुदयो	१७९	— कति	७२
विज्ञाणं	१००, १७९	वेदनागतं	११८
— एत्य	२४०	वेदना, तिस्सो	७३
— सतानुसारि	३३१, ४९४	— द्वे	७३
विडूडभो, सेनापति	३५७, ३७८, ३८०	वेदनानुपस्सी	४, २३४
विदेहानं	३०४, ३०६	वेदना, परियायदेसिता	७३
विदेहेसु	३८२, ३८४, ३८९	वेदनाय अत्थङ्गमो	१७९
विनये, अरियस्स	१२३	— समुदयो	१७९
विनायकं, तथागतं	३४१	वेदनासङ्क्षाविमुत्तो	१८२
विनीवरणचितं	५३, ३९३	वेदानं, तिण्णं, पारगू	३८२, ३९०, ३९७, ४०३- ४२९, ४३१, ४८२
विपस्सना	१८९	वेनकुला	४४७
विमोक्षे, अटु, भावेति	२३६	वेय्याकरणो	३८२, ३९०, ३९७, ४०३- ४२९, ४३२, ४६३, ४८३
विमोक्षं, चितं	१०६	वेय्याकरणं, चतुष्पदं	१७१
विरागधम्मा .	१९६	बेलटपुत्तो, सञ्जयो	२२५

वेसारज्जपत्तो	१८६, १८७, ३९४	सङ्घारव-धनञ्जानीवत्थु	४८२
वेसालिका, लिच्छवी	३४७	सङ्घारवो, माणवो	४८२, ४८३, ४९६, ४९७
वेसालिकं	१९	सङ्घारको, मातलि	३०५
वेसालियं	१५, १७३	सच्चानुपत्ति	४३७
वेस्सा	३७५	सच्चानुबोधो	४३४
वेस्सामित्तो	४३३, ४७२	सच्चानुरक्खणा	४३४
वेस्सो	४४१, ४४४, ४४६	सच्चिकिरिया, उत्तरिमनुस्सधम्मानं	४७३
वेन्द्रुवने, कलन्दकनिवापे	६७, ९२, १५६, १८४, २२४, २५५, ४४९, ४५०	सञ्जयो	३८०
वोहारसमुच्छेदो	२८, ३७, ३८	— ब्राह्मणो	३७५
वोहारा समुच्छिन्ना	२८	— बेलदृपुत्रो	२२५
स		सञ्जिकापुत्तो, माणवो	३१८, ३४२
सकदागामि	१५१	सञ्जा	१००, १७९
सकुला, भगिनी	३७३	सञ्जागतं	११८
सकुलुदायी	२२४, २४६	सञ्जाय, अत्थञ्जमो	१७९
— परिबाजको	२४६, २५५, २६३, ३६५	— समुदयो	१७९
सकायदिट्टुनुस्यो	११५	सञ्जावेदियतिनिरोधो	७६, २३६
सक्कायदिट्टि	११४; ११५	सञ्जासङ्घाविमुत्तो	१८२
सक्केसु	२०, ३६५	सञ्जीगभ्या	२१६
सक्को, देवानमिन्दो	३०४-३०६	सतानुसारि, विज्ञाणं	३३१, ४९४
सक्यपुतिया	३४५	सति	३२१, ४८५, ४८६
सक्यपुत्तो	७७, २८१	सतिन्द्रियं	१६९, १७०, २३५
— गोतमो	३९६, ३९८, ४२८, ४६२	सतिपट्टुना, चत्तारो	४
— सक्यकुला पञ्चजितो, गोतमो	३९०	सतिपट्टुनेसु सुष्टिदित्तचित्ता	४
सक्या, कापिलवत्थवा	२०, २६	सतिमा	२३
सक्यानं निगमो, मेदल्लुम्पं	३६५, ३६६	सतिसम्पजञ्चने समन्नागतो	१२, ४२२
सक्या, सन्थ्यागारे चातुर्मेय्यका	१४२	सतिसम्बोजञ्जनं, भावेति	२३५
समगकथं	५२, ३९३	सत्तकाया	२१६
समगं, लोकं उपपत्ता	२४५	सत्तरतनसमन्नागतो	३८३
सङ्क्षिप्ता, अकुसला	२५०	सत्ता, कम्मदायादा	६४
— कुसला	२५०	सत्तागारिको	७, ४१८
सङ्क्षिच्चं, किं	२२३	सत्तानं, चुतूपपात्राणाय	१३, २२१, २६५
सङ्क्षिता	१९६	सत्तालोपिको	७, ४१८
सङ्क्षिलितं, ब्रह्मचरियं	९०, २८२, २८३, ४२०, ४८४	सत्ताहकालङ्कातो	३३५
सङ्क्षिरगतं	११८	सत्तुस्सदो	३८५
सङ्क्षिरासङ्घाविमुत्तो	१८२	सत्ते, यथाकम्मपगे	१३
सङ्क्षिरा	१००, १७९	सत्यलूकानि	२३०
सङ्क्षिरानं, अत्थञ्जमो	१७९	सत्था	२८१
— समुदयो	१७९	— अनुस्सविको	२१८

- देवमनुस्सानं	९, २३, ७७, १९८, ३८२,	११८, ३३३
	३९६, ४२७, ४६२	१०
सत्युसासने	१८६, १८७	४८२
सदेवकं, लोकं	३९६	४८३
सदा	४३४, ४४३, ४८५, ४८६	२४७
- आकारवती	७७	२४८
सदानुसारी	१२२, १६७, १७०	२२३
सदावलं	२३५	१९५
सदाविमुत्तो	१२२, १६७, १६९	१४०
सद्विनिद्र्य	१६९, १७०, २३५	१८९
सधम्मसञ्ज्ञति	८०	१८९
सनङ्कुमारेन, ब्रह्मना	२६	१९८
- ब्रह्मनापेसा	२६	१४०
सनिघण्डकेटुभानं	३८२, ३९०, ३९६, ४०३,	१८९
	४२९, ४३१	३८६
सन्दुष्टो, इतरीतरेन चीवरेन	२२८	१३०
- - पिण्डपातेन	२२८	१३०
- - सेनासनेन	२२८	१४७
- होति, कायपरिहारिकेन चीवरेन	११	३८५
सन्तो	३३२	१८६
सन्थागारं	८, २०	१८६
- पविसति	४१९	१२
सन्दको, परिब्बाजको	२११, २१२, २२३	१६९, १७०, २२५
सन्दिटुकं	१६३	२३५
सन्धनं	४४३	२३५
सपदानचारिनो	२३०	२३५
सब्बकायप्पटिसंवेदी	१०५	२३५
सब्बञ्जहो	३३६	२४३
सब्बञ्जता, सततं समितं	२५५	२४५
सब्बञ्जुतं, भगवा व्याकासि	३८०	२४५
सब्बञ्जू	२१८, २५६, ३७४	१०५
- समणो गोतमो	१७३	१३०
सब्बदस्सावी	१७३, २१८, २५६, ३७४	१३०
सब्बवारिधुतो	४९	१०
सब्बवारिफुटो	४९	४८४
सब्बवारियुतो	४९	२३४
सब्बवारिवारितो	४९	२५३
सब्बसङ्खारसमथो	११८, ३३३	१३०
सब्बसन्धर्यं	२०	३०९
सब्बभिम्	३३६	२५३
सब्बूपविपटिनिस्सगो		
समग्नारामो		
समणकस्स, मुण्डकस्स		
समणब्राह्मणा, अनुस्सविका		
समणमुण्डिकापुतो		
- परिब्बाजको		
समणे गोतमे, ब्रह्मचरियवासो		
समणो, गोतमो	६८, २२५, २२७, ३३७,	
	३५३, ३५४, ३८३, ४०३,	
	४६२, ४७३, ४७८, ४९४	
- - पश्चानविभन्तो, बाढुलिको		
- - - भूनहुनो		
समतिकम्पमो		
समयो		
समदन्तो		
समन्नागतो, सम्माकम्मन्तेन असेखेन		
समन्नागतो, असेखाय सम्मावाचाय		
समथप्पवादके, तिन्दुकाचीरे, एकसालके		
समवट्टकवन्धो		
समादहं चित्तं		
समाधि	२२१, ४८५, ४८६	
समाधिंजं, पीतिसुखं		
समाधिन्द्रियं		
समाधिष्ठानसङ्खारसमन्नागतं,		
इद्धिपादं भावेति		
समाधिलो		
समाधिसम्बोज्जङ्गं, भावेति		
समाहितं		
समुदयं	५३, ३८३	
सम्पजानकारी		
सम्पजानमुसावादो		
सम्पन्नकुसलं		
सम्बाधो, वरावासो		
सम्मदञ्जाविमुत्तो	१६७, १८५, २२२	
सम्मदिट्टिका		
सम्मप्पधाने, चत्तारो भावेति		
सम्माआजीवेन, समन्नागतो		
- - - असेखेन		
सम्माआजीवो		
सम्माकम्मन्तेन, समन्नागतो असेखेन		

सम्माकम्मन्त्रो		३०९	सहव्यताय, ब्रह्मानं	४६०
— भावेति		२३५	सहम्पति, ब्रह्मा	१४३, ३३३, ३३५
सम्मावाणेन, समन्नागतो		२५३	सहस्सपुतो	३०५
— — — असेखेन		१३०	साकभक्तो	८, ४१८
सम्मादिट्ठि	८०, ८३, ८७, ३०९,	३१४	साकुणिको	८
सम्मादिट्ठिका		१३	साक्त्वरप्पभेदानं	३८२, ३९०, ३९७, ४०३,
सम्मादिट्ठिया, समन्नागतो		२५३		४२९, ४३१, ४८२
— — — असेखाय		१३०	साखल्ये	१०३
सम्मादिट्ठि, भावेति		२३५	सामाकभक्तो	८, ४१८
सम्मापिट्पर्ति		४६९	सामूकसिका, धम्मदेसना	५३, ४९३
सम्मावाचा	८०, ८७, २०९		सारिपुत्तमोगल्लानप्यमुखानि,	
— भावेति		२३५	पञ्चमतानि भिक्खुसतानि	१४१
सम्मावाचाय, समन्नागतो		२५३	सारिपुत्तमोगल्लाना	१४४
सम्मावायामेन समन्नागतो, असेखेन		१३०	सारिपुतो, आयस्मा	१५६, १९६, ४४९,
सम्मावायामो		३०९		४५०, ४५७, ४५८, ४६१
सम्मावायामं, भावेति		२३५	सालवने, देववने	४२७
सम्माविमुत्तिया, समन्नागतो		२५४	साला, कोसलानं ब्राह्मणगामो	७७
— — — असेखाय		१३०	सालेय्यका	७७
सम्मासङ्क्षेपे, समन्नागतो		२५३	— ब्राह्मणगहपतिका	९१
— — — असेखेन		१३०	सावत्थि	२८५
सम्मासङ्क्षेपो		८७, ३०९	सावत्थियं	७२, १००, १०७, ११४, १२०,
सम्मासङ्क्षेपं, भावेति		२३५		१७६, २४७, २६२, ३४४, ३४६,
सम्मासति		३०९		३५२, ३५९, ४०३, ४४१, ४६९
सम्मासतिया, समन्नागतो		२५३	— वस्तुं उपगता	१२१
— — — असेखाय		१३०	साविती, छन्दो मुखं	४०२
सम्मासति, भावेति		२३५	सितस्स पातुकम्माय, भगवतो	२७१
सम्मासमधि		३०९	सितं पात्वाकासि	३००
सम्मासमधिना, समन्नागतो		२५३	सिनायितुं	३७३
— — — असेखेन		१३०	सिरिवङ्गं, महामतं	३५९
सम्मासमधि, भावेति		२३५	सीतीभूतो सुखपटिसंवेदी	६
सम्मासम्बुद्धो	९, २३, ७७, १९८, २२०,		सीतोदकपटिक्वित्तो	४८
	२८१, ३३६, ३८२, ३९६,		सीलकथं	५२, ३९३
	३९८, ४२७, ४३०, ४६२		सीलक्वत्परामासानुसयो	११, १२, ४२२
सम्मासम्बोधि		३३१	सीलब्बतपरामासी	११४, ११५, ११६
सवपटिभानं		२१९	सीलसम्पत्तो, अरियसावको	२१
सल्लतो		११८	सीला, अकुसला	२५०
सल्लविद्धुरिस्सस, उपमा		११०	— कुसला	२५०
सस्तो, लोको	१०७, १११, १७६,		सीलं	४४३
	१७७, १७९		सीहपुब्बद्धकायो	३८५
सहकथी		१८४		

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

सीहस्रेयं	२१, २२	सेनियो, अचेलो	६२, ६५, ६६
सीहनु	३८५	- कुकुरवतिको	६१, ६२, ६५, ६६
सुक्को, वण्णो	३१०	- विम्बिसारो	३४७, ३९८, ४३१
सुक्कं, कम्मं	६४	- मागधो	३४७, ३९८, ४३१
— सुक्कविपाकं, कम्मं	६३	सेयो	४५६
सुखदुक्खी	२६२	सेयंसो, उच्चाकुलीनता	४४२
सुखदुक्खे, दोषमिते	२१७	— उछारभोगता	४४२
सुखपटिसंवेदी	१०५	— उछारवण्णता	४४२
सुखविहारी	१२	सेलब्राह्मणपद्वज्जा	४००
सुखानि, पणीतपणीततरानि	७४	सेलो, आयस्मा	४०२
सुखुमच्छवि	३८५	— ब्राह्मणो	३९७
सुखेन सुखं अधिगन्तव्यं	३२०	सोकपरिदेवदुखदोमनस्सुपायासा	३५३
सुगति दुग्गति वा, कम्मविनिबद्धा	३०२	सीतधातुया, दिव्वाय	१९०, २४२
सुगतो	९, २३, ७७, १९८, २२०, २८१, ३८२, ३९६, ४२७, ४६२	सोतापन्ना	१५३, १५५
सुञ्जतो	११८	सोतिसिनानि आदाय, नर्दि गमिस्साम	२७२
सुहो	३७५, ४४०, ४४४, ४४५	सोमा च भगिनी	१३०, १३७
सुधम्मार्यं सभायं	३०४	संयुतो	१३७, १३८
सुधम्मं सभं	२०६	संयोजनानि, पञ्चोरम्भागियानि ११४, ११५, ११७	
सुपिनकृपमा, कामा	३५	संयोजनानं, ओरम्भागियानं	१६, ११४, १५१, २७७, ३९५
सुप्तिद्वितचित्ता, सतिपट्टानेमु		— तिणं	१५३
सुप्तिद्वितपादो	३८४	संवट्कपे	१३, १४९, ४२०
सुभगवनिको, पोक्वरसाति	४७३	संसुद्धगहणिको	४३०
सुभो, माणवो	४६९, ४७९, ४८०	ह	
सुवण्णवण्णो	३८५	हटभक्षी	८, ४१०
सुविज्ञापये	३३४	हत्यापलेखनो	७, ८९, ४१०
सुसुकाभयं	१४४, १४७	हत्यारूळहे	३३९
सुसुकाळकेसो	३२०, ४८४	हत्यारोहपुत्तो, पेस्सो	३, ४, ६, ७
सुसुक्कदाठो	३८६	हत्थिकाया	२९४
सुसुमारगिरे, भेसकाळावने	३१८, ३४३	हत्थिदम्मा	३७६
सूकरखतायं, गिज्जकूटे पब्वते	१९३	हत्थिरतनं	३८३, ३९८
सूकरिको	८	हये	१३०
सेक्खा	४	हरेणुक्यूसं	३२९, ४९३
सेखो, पाटिपदो	२४	हलिद्वसनं नाम, कोलियानं निगमो	६१
सेढ्ठो वण्णो	३१०	हिरिमा	२३
सेनानिगमो	३२४	हीनो, अञ्जो वण्णो	४०४
— उरवेला	४८७	हुनेय्यपावुसो	३३७
सेनापति, चिड्डभो	३५७, ३७०, ३७८	होति तथागतो परं मरणा	१०७, १७७

उपमायो

सेय्यथापि, अनुरुद्धा, तालो मत्थकच्छिन्नो अभवो पुनविरुद्धिहया	१५०
सेय्यथापि आकासे	१९०
सेय्यथापि, आनन्द, गङ्गा नदी पूरा उदकस्स समतितिका काकपेय्या, अथ दुब्बलको पुरिसो आगच्छेय-	
‘अहं इमिस्सा गङ्गाय नदिया तिरियं वाहाय सोतं छेत्वा सोत्यिना पारं गच्छिस्सामी’ ति	११७
सेय्यथापि, आनन्द, गङ्गा नदी पूरा उदकस्स समतितिका काकपेय्या, अथ बलवा पुरिसो आगच्छेय-	
‘अहं इमिस्सा गङ्गाय नदिया तिरियं वाहाय सोतं छेत्वा सोत्यिना पारं गच्छिस्सामी’ ति	११७
सेय्यथापि, आनन्द, महतो रुखस्स तिटुतो सारवतो तचं अच्छेत्वा फेम्गुं अच्छेत्वा सारच्छेदो भविस्सतो	
ति	११७
सेय्यथापि उदके	१९०, २४१
सेय्यथापि, उदायि, इत्थी वा पुरिसो वा दहरो युवा मण्डनकजातिको आदासे वा परिसुद्धे परियोदाते अच्छे	
वा उदकपते सकं मुखनिमितं पच्चवेक्खमानो सकणिकं वा ‘सकणिकं’ ति जानेय, अकणिकं	
वा ‘अकणिकं’ ति जानेय	२४३
सेय्यथापि, उदायि, उदकरहदो गम्भीरो उविदोदको; तस्स नेवस्स पुरत्थिमाय दिसाय उदकस्स आय-	
मुखं, न पच्छिमाय दिसाय उदकस्स आयमुखं, न उत्तराय दिसाय उदकस्स आयमुखं, न दक्षिख-	
मुखं, न पच्छिमाय दिसाय उदकस्स आयमुखं, देवो च न कालेन कालं सम्मा धारं अनुपवेच्छेय, अथ खो	
तम्हा व उदकरहदा सीता वारिवारा उठिभजित्वा तमेव उदकरहदं सीतेन वारिना अभिसन्देय्य	
परिसन्देय्य परिपूरेय्य परिप्फरेय्य, नास्स, किञ्चिं सब्बावतो उदकरहदस्स सीतेन वारिना	
अफुटं अस्स	२३९
सेय्यथापि, उदायि, उपलिनिं वा पदुभिनिं वा पुण्डरीकिनिं वा अप्पेकच्चानि उपलानि वा पदुभानि	
वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संवड्हुनि उदकानुग्रानि अन्तो निमुग्गपोसीनि, तानि	
याव चम्गा याव च मूला सीतेन वारिना अभिसन्नानि परिसन्नानि परिषुरानि परिषुटानि,	
नास्स किञ्चिं सब्बावतं, उप्पलानं वा पदुभानं वा पुण्डरीकानं वा सीतेन वारिना अफुटं अस्स २३९, २४०	
सेय्यथापि, उदायि, गहपति वा गहपति पुतो वा अहूं महद्वनो महाभोगो, नेकानं निक्खणानं चयो,	
नेकानं ध्वन्नगणानं चयो, नेकानं खेत्तगणानं चयो, नेकानं वत्थुगणानं चयो, नेकानं अरियगणानं	
चयो, नेकानं दासगणानं चयो, नेकानं दासिगणानं चयो	१३६
सेय्यथापि, उदायि, दक्खो कुम्भकारो वा कुम्भकारन्तेवासी’ वा सुपरिकम्मकताय मत्तिकाय यं यदेव	
भाजनविकर्ति आकहुद्देय्य तं तदेव करेय्य अभिनिप्फादेय्य	२४२
सेय्यथापि, उदायि, दक्खो न्हापको वा न्हापकन्तेवासी वा कंसथालो न्हानीयचुण्णानि आकिरित्वा उदकेन	
परिष्कोसकं परिष्कोसकं सन्नेय्य, सास्स न्हानीयपिण्ड स्नेहानुगता स्नेहपरेतो सन्तरबाहिरा	
फुटा स्नेहेन न च पश्चरिणी	२३९
सेय्यथापि, उदायि, द्वे अगारा सद्वारा, तत्र चक्खुमा पुरिसो मज्जे ठिंतो पस्सेय मनुस्से गेहं पविसन्ते	
पि निक्खमन्ते पि अनुच्छङ्कमन्ते पि अनुविच्चरन्ते पि	२४५
सेय्यथापि, उदायि, पञ्चतस्त्वं पे उदकरहदो अच्छी विप्पसन्नो अनाविलो, तथ्य चक्खुमा पुरिसो तीरे ठिंतो	
पस्सेय सिप्पिसम्बुकं पि सक्खरकठलं पि मच्छाग्नुं पि चरन्तं पि तिटुन्तं पि	२४५
सेय्यथापि, उदायि, पुरिसो एवं वदेय्य अहं या इमस्स जनपदे जनपदकल्याणी तं इच्छामि तं कामेमी ति	२५८
सेय्यथापि, उदायि, पुरिसो ओदातेन वत्थेन ससीं पाशपित्वा निसिन्नो अस्स, नास्स किञ्चिं सब्बावतो	
कायस्स ओदातेन वत्थेन अफुटं अस्स	२४०
सेय्यथापि, उदायि, पुरिसो दलिङ्गो अस्सको अनालिहयो तस्सस्स एकं अगारकं ओलुग्गविलुग्गं काकति-	
म० २-६६	

दायिं न परमरूपं, एका खटोपिका ओलुगगविलुगा न परमरूपा, एकिस्सा कुम्भिया धञ्ज-	
समवापकं न परमरूपं, एका जायिका न परमरूपा	१३५
सेयथापि, उदायि, पुरिसो दिवससन्तते अयोकाटाहं द्वे वा तीणि वा उदकफुसितानि निपातेय	१३७
सेयथापि, उदायि, पुरिसो मुञ्जम्हा ईसिकं पब्बाहेय्य; तस्स एवमस्स — अयं मुञ्जो, अयं ईसिका;	
अञ्जो मुञ्जो, अञ्जा ईसिका; मुञ्जम्हात्वेव ईसिका पब्बाळहा	२४१
सेयथापि, उदायि, वलवा सङ्घधमो अप्पकसिरेनेव चतुहिसा विज्ञापेय	२४२
सेयथापि, उदायि, मणि वेलुरियो सुभो जातिमा अटुंसो सुपरिकम्मकतो अच्छो विष्पसन्नो सब्बाकार- सम्पन्नो; तत्रस्स सुतं आवृतं नीलं वा पीतं वा लोहितं वा ओदातं वा पण्डुसुतं वा । तमेन चक्खुमा पुरिसो हत्ये करित्वा पच्चवेक्खेय्य — 'अयं खो मणि वेलुरियो सुभो जातिमा अटुंसो सुपरि- कम्मकतो अच्छो विष्पसन्नो सब्बाकारसम्पन्नो; तत्रिदं सुतं आवृतं नीलं वा पीतं वा लोहितं वा ओदातं वा पण्डुसुतं वा' ति	२४०
सेयथापि, उदायि, लटुकिका सकुणिका पूतिलताय बन्धन बद्धा तत्येव वधं वा बन्धं वा मरणं वा आग- मेति	१३३
सेयथापि, एतरहि भोता गोतमेन सम्मा भिक्खुसङ्घो पटिपादितो	३
सेयथापि, एतरहि मया सम्मा भिक्खुसङ्घो पटिपादितो	४
सेयथापि, कच्चान, पुरिसो एवं देवेय्य — 'अहं या इमर्स्मि जनपदं जनपदकल्याणीं तं इच्छामि तं कामेमि	२६७
सेयथापि, गहपति, अङ्गारकासु साधिकपोरिस्मा, पूरा अङ्गारानं वीतच्चिकानं वीतधूमानं	३५
सेयथापि, गहपति, कुक्कुरो जिघच्छादुव्वल्यपरेतो गोवातकसूतं पच्चुपट्टितो अस्स	३३
सेयथापि, गहपति, गामस्स वा निगमस्स वा अविद्वरे तिल्लो वनसप्तो	३६
सेयथापि, गहपति, गिज्जो वा कङ्गो वा कुललो वा मंसपरेसि आदाय उड्डीपेय्य	३४
सेयथापि, गहपति, पुरिसो अण्डहारको गन्त्वा उभरतेहि अण्डेहि आगाच्छेय्य	५६
सेयथापि, गहपति, पुरिसो आदित्तं तिणुकं आदाय पटिवातं गच्छेय्य	३४
सेयथापि, गहपति, पुरिसो याचितकं भोगं याचित्वा यानं वा पोरिसेय्य पवरमणिकुण्डलं	३५
सेयथापि, गहपति, पुरिसो सुपिनकं पस्सेय्य आरामरामणेय्यकं वनरामणेय्यकं भूमिरामणेय्यकं पीकख- रणिरामणेय्यकं	३५
सेयथापि तककी वीमंसी	४८३
सेयथापि ते द्वे हृत्यिदम्मा वा अस्सदम्मा वा गोदम्मा वा सुदन्ता सुविनीता	३७७
सेयथापि नाम आसीतिकपब्बानि वा काळपब्बानि वा	३२९, ४९३
सेयथापि नाम उदकमणिको हुत्वा उदञ्चनिको अस्स	२६६
सेयथापि नाम उप्पलिनियं वा पदुमिनियं वा पुण्डरीकिनियं वा अपेकच्चानि उप्पलानि वा पदुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संबूँनि उदकानुग्रातानि अन्तोनिमुग्रपोसीनि, अपेकच्चानि उप्पलानि वा पदुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संबूँनि उदकानुग्रातानि समोदकं ठितानि, अपेकच्चानि उप्पलानि वा पदुमानि वा पुण्डरीकानि वा उदके जातानि उदके संबूँनि उदका अच्चुग्राम्म ठितानि अनुपलित्तानि उदकेन	३३४
सेयथापि नाम उमापुष्कं नीलं नीलवण्णं नीलनिदस्सनं नीलनिभासं	२३७
सेयथापि नाम ओटुपदं	३२९
सेयथापि नाम ओसवितारका ओदाता ओदातवणा ओदातनिदस्सना ओदातनिभासा	२३८
सेयथापि नाम कणिकारपुष्कं पीतं पीतवण्णं पीतनिदस्सनं पीतनिभासं	२३७
सेयथापि नाम कम्मारगम्गरिया धममानाय अधिमत्तों सदो होति	३२७, ४९०
सेयथापि नाम कुञ्जरो सट्टिहायनो गम्भीरं पोकखरणि ओगाहेत्वा साणधोविकं नाम कीछितजातं कीछति	४७

सेयथापि नाम गम्भीरे उदपाने उदकतारका गम्भीरगता ओक्खायिका दिस्सन्ति	२२९, ४९३
सेयथापि नाम जरसालाय गोपानसियो ओलुगविलुगा भवन्ति	३२९, ४९३
सेयथापि नाम तित्तकालाबु आमकच्छन्नो वातातपेन संफुटितो होति सम्मलातो	३३०, ४९३
सेयथापि नाम पक्खी सकुणो येन येनेव डेति, सप्तभारो व डेति	११
सेयथापि नाम पुरिस्स स अयोसिङ्घाटकं कण्ठे विलग्नं, सो नेव सकुणेय्य उग्गिलितुं न सकुणेय्य	६८
ओगिलितुं	
सेयथापि नाम पुरिसो चानुमहापये खुद्दमवुं अनेलकं पीछेय्य। तमेनं महाजनकायो पञ्चासीसमान-रूपो पञ्चुपट्टितो अस्स	२२७
सेयथापि नाम बलवा पुरिसो दीधलोमिकं एळकं लोमेसु गहेत्वा आकड्हेय्य परिकड्हेय्य सम्परिकड्हेय्य,	४६
एवमेवाहं समणं गोतमं वादेन वादं ...	
सेयथापि नाम बलवा पुरिसो समिञ्जितं वा वाहं पसारेय्य पसारितं वा वाहं समिञ्जेय्य १४३, ३०५, ३३३	
सेयथापि नाम बलवा सोणिडकाकम्मकारो महन्तं सोणिडकाकिलञ्जं गम्भीरे उदकरहदे पक्खिपित्वा कण्ठे	४६
गहेत्वा आकड्हेय्य परिकड्हेय्य सम्परिकड्हेय्य	
सेयथापि नाम बलवा सोणिडकाधुतो वालं कण्ठे गहेत्वा ओवुनेय्य निद्वुनेय्य निष्फोटेय्य	४७
सेयथापि नाम, यज्ञदेव आचरियो अन्तेवासिस्स भासति तं तदेवस्स अन्तेवासी अबमनुमोदति - 'एव-	३५४
मेतं, आचरिय, एवमेतं, आचरिया' ति	
सेयथापि नाम बट्टानावली	३२९, ४९३
सेयथापि नाम सुत्तगुले खिते निबेठियमानमेव पलेति	२१७
सेयथापि नाम मुद्दं वर्थं अपगतकाळकं सम्मदेव रजनं पठिगण्हेय्य	५३, ३९४
सेयथापि पक्खी सकुणो	१९०, २४१
सेयथापि पठवियं	१९०
सेयथापि, ब्राह्मण, पुरिसो दलिदो अस्सको अनालिह्यो! तस्स अकामस्स बिलं ओलगेय्युं - 'इदं ते,	
अम्भो पुरिस, मंसं खादितब्बं, मूलं च अनुप्पदातब्बं' ति	४४२, ४४४
सेयथापि, ब्राह्मण, यं यदेव पञ्चयं पठिच्च अग्नि जलति तेन तेनेव सद्गत्यं गच्छति	४४४
सेयथापि ब्राह्मणा तेविज्ञा	४८३
सेयथापि, भन्ते आनन्द, पुरिसो एकं निधिमुखं गवेसन्तो सकिदेव एकादस निधिमुखानि अधिगच्छेय्य	१८
सेयथापि, भन्ते, नानापुष्कानं महापुष्करासि, तमेन इक्षो मालाकारो वा मालाकारन्तेवासी वा विचितं	६०
मालं गन्धेय्य	
सेयथापि, भन्ते, पुरिस्स अगारं एकादसद्वारं, सो तर्स्म अगारे आदिते एकमेकेन पि द्वारेन सकु-	१८
णेय अतानं सोर्तिं कातुं	
सेयथापि, भन्ते, बीजानं तरुणानं उदकं अलभन्तानं सिया अञ्जथतं सिया विपरिणामो	१४२, १४३
सेयथापि, भन्ते, वच्छस्स तश्शन्स मातरं अप्सन्तलस्स सिया अञ्जथतं, सिया विपरिणामो	१४२, १४३
सेयथापि, भारद्वाज, अन्धवेणि परम्परासंसत्ता पुरिमो पि न पस्सति मज्जिमो पि न पस्सति पञ्चिमो पि	४३३
न पस्सति	
सेयथापि, भारद्वाज, अलंकटुं सस्नेहं आरका उदका थले निक्खितं। अय पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरार्णि	
आदाय - 'अग्नि अभिनिबृत्तेसामि, तेजो पातुकरिस्सामी' ति	४८८
सेयथापि, भारद्वाज, अलंकटुं सस्नेहं उदके निक्खितं। अय पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरार्णि आदाय	
- 'अग्नि अभिनिबृत्तेसामि, तेजो पातुकरिस्सामी' ति।	४८८
सेयथापि, भारद्वाज, दक्खो गोवातको वा गोवातकन्तेवासी वा तिष्ठेन गोविकन्तनेन कुर्च्छ परिकन्तेय्य	४९१
सेयथापि, भारद्वाज, द्वे बलवन्तो पुरिसा दुव्वलतरं पुरिसं नानाबाहासु गहेत्वा अङ्गारकासुया सन्ता-	

पेयं सम्परितापेयं	४९२
सेयथापि, भारद्वाज, बलवा पुरिसो, तिष्ठेन सिखरेन मुद्रनि अभिमत्थेय	४९१
सेयथापि, भारद्वाज, बलवा पुरिसो दुब्बलतरं पुरिसं सीसे वा गहेत्वा खन्धे वा गहेत्वा अभिनिगण्हेय अभिनिष्ठीलेय अभिसन्तापेय	४९०
सेयथापि, भारद्वाज, सुक्खं कट्टुं कोळापं आरका उदका थले निकिवतं। अथ पुरिसो आगच्छेय उत्तरारणि आदाय – ‘अर्ग्म अभिनिव्वत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी’ ति	४८९
सेयथापि, भो गोतम, निकुञ्जितं वा उकुञ्जेय्य, पटिच्छन्नं वा विवरेय्य, मूळहस्स वा मग्नं आचि- क्वेय्य, अन्धकारे वा तेलपज्जोतं धारेय्य – चक्रवृमन्तो रूपानि दक्खन्ती ति	४८०, ४९७
सेयथापि, भो गोतम, मणि वल्लुरियो सुभो जातिमा अट्टुंसो सुपरिकम्मकतो पण्डुकम्बले निक्खितो भासते च तपते च विरोचति च	२६८
सेयथापि, भो गोतमो, गङ्गा नदी समुद्रनिशा समुद्रपोणा समुद्रपभारा समुद्रं आहच्च तिट्ठति	१८९
सेयथापि, भो गोतमो, गामस्स वा निगमस्स वा अविदूरे महासालरुख्यो। तस्स अनिच्छता साखा- पलासे पलुज्जेय्य, तचपपटिका पलुज्जेय्य, फेगु पलुज्जेय्य; सी अपरेन समयेन अपगतसाखा- पलासो अपगततचपपटिको अपगतफेगुको मुद्रो अस्स, सारे पतिट्ठितो	१८३
सेयथापि, भो सारिपुत, दक्खो गोधातको वा गोधातकतेवासीं वा तिष्ठेन गोविकन्तनेन कुर्च्छ परि- कन्तेय्य	४५८
सेयथापि, भो सारिपुत, द्वे बलवन्तो पुरिसा दुब्बलतरं पुरिसं नानाबाहामु गहेत्वा अङ्गारकासुया सन्तापेयं सम्परितापेयं	४५९
सेयथापि, भो सारिपुत, बलवा पुरिसो तिष्ठेन सिखरेन मुद्रनि अभिमत्थेय	४५८
सेयथापि, भो सारिपुत, बलवा पुरिसो दृष्टेन वरतत्खण्डन सीसे सीसवेठं ददेय्य	४५८
सेयथापि महानाम, कुकुटिया अण्डानि अटु वा दस वा द्वादस वा तानस्सु कुकुटिया सम्मा अधि- संयितानि सम्मा परिसेदितानि सम्मा परिभावितानि, किञ्चापि तस्सा कुकुटिया न एवं इच्छा उपज्जेय्य – ‘अहो वतिमे कुकुटपोतका पादनखसिखाय वा मुखतुण्डकेन वा अण्डकोसं पदालेत्वा सोत्थिना अभिनिविभज्जेय्य’ ति, अथ खो भव्वा व ते कुकुटपोतका पादनखसिखाय वा मुख- तुण्डकेन वा अण्डकोसं पदालेत्वा सोत्थिना अभिनिविभज्जितुं	२४
सेयथापि, महाराज, पुरिसो सुक्खं साककट्टुं आदाय अर्ग्म अभिनिव्वत्तेय, तेजो पातुकरेय्य; अथा- परो पुरिसो सुक्खं सालकट्टुं आदाय अर्ग्म अभिनिव्वत्तेय, तेजो पातुकरेय्य; अथापरो पुरिसो सुक्खं अम्बकट्टुं आदाय अर्ग्म अभिनिव्वत्तेय, तेजो पातुकरेय्य; अथापरो पुरिसो सुक्खं उद्मुखरकट्टुं आदाय अर्ग्म अभिनिव्वत्तेय, तेजो पातुकरेय्य	३७७
सेयथापि महासमुद्दो। उपपज्जती ति न उपेति, न उपपज्जती ति न उपेति, उपपज्जति च न च उप- पज्जती ति न उपेति, नेत्रे उपपज्जति न न उपपज्जती ति न उपेती ति	१८२
सेयथापि, मागण्डिय, कुट्टी पुरिसी अरुगत्ती पक्कगतो किमीहि खज्जमानो नखेहि वणमुखानि विष्ण- तच्छमानो अङ्गारकासुया कायं परितापेय्य	२०३
सेयथापि, मागण्डिय, गहपति वा गहपतिपुतो वा अट्टो महद्वनो महाभोगो पञ्चहि कामगुणेहि सम- प्तितो समझीभूतो परिचारेय्य	२०२
सेयथापि, मागण्डिय, जच्चन्धो पुरिसो; सो न पस्सेय्य कण्ठसुक्कानि रूपानि, न पस्सेय्य नीलकानि रूपानि, न पस्सेय्य लोहितकानि रूपानि, न पस्सेय्य मञ्जिट्टुकानि रूपानि, न पस्सेय्य समविसमं, न पस्सेय्य तारकरूपानि, न पस्सेय्य चन्दिमसुरिये	२०६, २०८
सेयथापि, माणव, अन्धवेण परम्परासंसत्ता पुरिमो पि न पस्सति मञ्जिमो पि न पस्सति पञ्चिमो पि न पस्सति	४७२

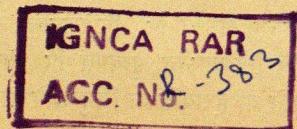
सेयथापि, माणव, कसि कम्मटुनं महटुं महाकिञ्चं महाधिकरणं महासमारम्भं विपज्जमानं अप्प-	
फलं होति	४७०
सेयथापि, माणव, कसि येव कम्मटुनं महटुं महाकिञ्चं महाधिकरणं महासमारम्भं सम्पज्जमानं	
महफलं होति	४७०
सेयथापि, माणव, जच्चन्धो पुरिसो न पस्सेय कण्हसुक्कानि रूपानि, न पस्सेय नीलकानि रूपानि, न	
पस्सेय पीतकानि रूपानि, न पस्सेय लोहितकानि रूपानि, न पस्सेय मञ्जिटुकानि रूपानि,	
न पस्सेय समविसमं, न पस्सेय तारकरूपानि, न पस्सेय चम्बिमसुरिये। सो एवं वदेय्य -	
'निथि कण्हसुक्कानि रूपानि, निथि कण्हसुक्कानं रूपानं दस्सावी; निथि नीलकानि रूपानि,	
निथि नीलकानं रूपानं दस्सावी'	४७३
सेयथापि, माणव, तिणकट्ठुपादानं पटिञ्च अग्गि जलति	४७६
सेयथापि, माणव, निस्सटुतिणकट्ठुपादानो अग्गि जलति	४७६
सेयथापि, माणव, बलवा सङ्घव्यमो अप्पक्सिरेनेव चातुदिसा विज्ञापेय्य	४७९, ४८०
सेयथापि, माणव, वणिज्जा येव कम्मटुनं अप्पटुं अप्पकिञ्चं अप्पाधिकरणं अप्पसमारम्भं सम्पज्जमानं	
महफलं होति	४७१
सेयथापि, मालुक्यपुत, पुरिसो सल्लेन विद्धो अस्स सविसेन गाठहपलेपनेन। तस्स मित्तामच्चा	
बातिसालोहिता भिसक्कं सल्लकत्तं उपटुपेय्युं	११०
सेयथापि, राजकुमार, अलं कटुं सस्नेहं आरका उदका थले निकिलत्तं। अथ पुरिसो आगच्छेय्य	
उत्तरारण्ण आदाय - 'अग्गि अभिनिवत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी' ति	३२५
सेयथापि, राजकुमार, अलं कटुं सस्नेहं उदके निकिलत्तं। अथ पुरिसो आगच्छेय्य उत्तरारण्ण	
आदाय - 'अग्गि अभिनिवत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी' ति	३२४
सेयथापि, राजकुमार, दक्खो गोधातको वा गोधातकन्तेवासी वा तिणहेन गोविकल्तनेन क्रुच्छि परि-	
कन्तेय्य	३२८
सेयथापि, राजकुमार, द्वे बलवन्तो पुरिसा दुब्बलतरं पुरिसं नानाबाहासु गहेत्वा अङ्गारकासुया सन्ता-	
पेय्युं सम्परितापेय्युं	३२८
सेयथापि, राजकुमार, बलवा पुरिसो तिणहेन सिखरेन मुद्धनि अभिमत्येय्य	
सेयथापि, राजकुमार, बलवा पुरिसो दृढ़हेन वरत्तम्बण्डेन सीसे सीसवेठं ददेय्य	३२७
सेयथापि, राजकुमार, सुक्खं कटुं कोळापं आरका उदका थले निकिलत्तं। अथ पुरिसो आगच्छेय्य	
उत्तरारण्ण आदाय - 'अग्गि अभिनिवत्तेस्सामि, तेजो पातुकरिस्सामी' ति	३२५
सेयथापि, राहुल, आकासो न कत्थचि परिटितो	१०४
सेयथापि, राहुल, आपस्मि सुर्चि पि धोवन्ति, असुर्चि पि धोवन्ति, गूथगतं पि धोवन्ति, मुत्तगतं पि	
धोवन्ति, खेलगतं पि धोवन्ति, पुब्वगतं पि धोवन्ति, लोहितगतं पि धोवन्ति, न च तेन आपो	
अट्टीयति वा हरायति वा जिगुच्छति वा	१०३
सेयथापि, राहुल, तेजो सुर्चि पि दहति, असुर्चि पि दहति, गूथगतं पि दहति, मुत्तगतं पि दहति, खेलगतं	
पि दहति, पुब्वगतं पि दहति, लोहितगतं पि दहति, न च तेन तेजो अट्टीयति वा हरायति वा	
जिगुच्छति वा	१०४
सेयथापि, राहुल, पठविया सुर्चि पि निकिखपन्ति, असुर्चि पि निकिखपन्ति, गूथगतं पि निकिखपन्ति,	
मुत्तगतं पि निकिखपन्ति, खेलगतं पि निकिखपन्ति, पुब्वगतं पि निकिखपन्ति, लोहितगतं पि	
निकिखपन्ति, न च तेन पठवी अट्टीयति वा हरायति वा जिगुच्छति वा	१०३

सेय्यथापि, राहुल, रञ्जो नागो ईसादन्तो उरुष्महवा अभिजातो सङ्घामावचरो सङ्घामगतो पुरिमेहि	पि पादेहि कम्मं करोति, पच्छिमेहि पि पादेहि कम्मं करोति, पुरिमेन पि कायेन कम्मं करोति,	पच्छिमेन पि कायेन कम्मं करोति, सीसेन पि कम्मं करोति, कण्ठेहि पि कम्मं करोति, दन्तेहि	पि कम्मं करोति, नड्डागुद्धेन पि कम्मं करोति रक्खेतेव सोण्ड	९३
सेय्यथापि, राहुल, वायो सुर्चि पि उपवायति, असुर्चि पि उपवायति, गूथगतं पि उपवायति, मुत्तगतं	पि उपवायति, खेलगतं पि उपवायति, पुब्बगतं पि उपवायति, लोहितगतं पि उपवायति, न च	तेन वायो अट्टीयति वा हरायति वा जिगुच्छति वा		१०४
सेय्यथापि सत्ता नेरयिका				६४
सेय्यथापि, सन्दक, पुरिस्स स हत्थपादा छिन्ना				२२२
सेय्यथापि सो दुब्बलको पुरिसो				११७
सेय्यथा वा पन गहृपति पुरिसो अक्खिकहारको गन्त्वा उबमतेहि अक्खीहि आगच्छेय				५६
सेय्यथा वा पनुदायि, दक्खो दन्तकारो वा दन्तकारन्तेवासी वा सुपरिकम्मकर्तस्मि दन्तस्मि यं यदेव दन्त-	विकर्ति आकङ्क्षेय तं तदेव करेय अभिनिष्पादेय			२४२
सेय्यथा वा पनुदायि, दक्खो सुवण्णकारो वा सुवण्णकारन्तेवासी वा सुपरिकम्मकर्तस्मि सुवण्णस्मि	यं यदेव सुवण्णविकर्ति आकङ्क्षेय तं तदेव करेय अभिनिष्पादेय			२४२
सेय्यथा वा पनुदायि, पुरिसो असि कोसिया पब्बाहेय				२४१
सेय्यथा वा पनुदायि, पुरिसो अहि करण्डा उद्धरेय				२४१

Indira Gandhi National -

— : o : —

सुद्धिपण्ड

पिंडे	पन्त्रियं असुद्धपाठो	सुद्धपाठो	पिंडे	पन्त्रियं असुद्धपाठो	सुद्धपाठो
६	९ पुगला	पुगला	२३२	१० सगणो	समणो
६	२७ अभिनन्दित्वा	अभिनन्दित्वा	२३३	७ विज्जति	विज्जति
२८	६ जातरूप	जातरूपं	२३९	२५ जानानि	जातानि
२८	२५ सवत्तन्नी	सवत्तन्नी	२४०	२८ ओदात	ओदातं
३४(सिरो)	५ तिणूकूपमा	तिणूकूपमा	२४४	१८ साकार	साकारं
५८	६ रजतपुत्तो	रजकपुत्तो	२५१	१२ प्पादाउय	उपादाय
५९	४ निगढं	निगण्ठं	२५६	२७ समित	समितं
६४	४ कायसङ्खार	कायसङ्खारं	२७६	२७ खा	खो
६७(सिरो)	० राजकुमारसुतं	० राजकुमारसुतं	२७७	१५ कुम्भकारा	कुम्भकारा
७८	१ अपपणको	अपपणको	२७७	१९ घटिकारो	घटिकारो
८६	१३ विज्जनं	विज्जनं	२८९	६ सन्तपेप्सि	सन्तपेप्सि
९१	८ इत्यत्थाया	इत्यत्थाया	२९३	४ अनगारियं	अनगारियं
९४	१७ सहसकं	सहसकं	२९४	२५ त्वं	त्वं
९९	५ पच्चवेक्षित्वा	पच्चवेक्षित्वा	२९५	२० भागं	भोगं
१०१	२३ आपोधातुरेवसा	आपोधातुरेवसा	२९७	६ भा	भो
१०२	३ यन्	येन	३०१	१८ अनहितं	निहितं
१०३	२२ आयोसमं	आयोसमं	२०७	२५ इदं	इदं
१२०	२ जतवने	जतवने	३११	६ पियवादा	पियवादी
१३२	२ इङ्गं	इङ्गं	३११	३ किरं	किरं
१४५	२० भुज्जितब्वं	भुज्जितब्वं	३३१	१७ खा	खो
१५०	२२ सम्पस्सामानो	सम्पस्सामानो	३३३	१४ ब्रह्मनो	ब्रह्मनो
१५१	२३ पञ्जं	पञ्जं	३३९	१ अभि जानाथ	अभिजानाथ
१७०	२१ अनुबुद्धिकिरिया	अनुबुद्धिकिरिया	३४१	६ विहरित	विहरित
१७७	३ धो	धो	३६२	१४ संवत्तत	संवत्तति
१८२	२६ उपपञ्जती	उपपञ्जती	३७६	१४ अतानं	अतानं
१८६	२४ ओम्भागियानं	ओम्भागियानं	३७६	१८ हमहाराज	महाराज
१८७	८ ०विच्छिकिच्छा	०विच्छिकिच्छा	३९४	२५ उपसङ्खित्वा	उपसङ्खित्वा
१९२	२५ अत्तमना	अत्तमना	४०१	७ पठिमन्तेतु	पठिमन्तेतु
१९६	३ समयेगवेदनं	समये वेदनं	४२२	२३ पल्लङ्गं	पल्लङ्गं
१९६	१६ ग्रुसितं	ग्रुसितं	४४७	१६ पदुम कस्स	पदुमकस्स
१९७	२ वेसारज्जपता	वेसारज्जपता	४४८	१ वनकुला	वेनकुला
१९९	१ दमागण्डिय	दमागण्डिय	४५६	११ मञ्जसि	मञ्जसि
२००	२५ निस्सरण	निस्सरणं	४६९	७ अनाथवा	अनाथ-
२१३	८-९ दत्तु-पञ्जत्त	दत्तु-पञ्जत्तं	४७०	२३-२४ महा-धिरकणं	महाधिरकणं
२१४	२४ भव	भव	४७०	३ कमट्टानं	कमट्टानं
२१५	४ अभिसम्परायं	अभिसम्परायं	४७३	९ येवासम्पञ्जति	येवासम्पञ्जति
२२४	८ सकुलुदायो	सकुलुदायी	४८८	२७ कटु	कटुं
२२९	१३ मानान्त	मानान्ति	४९५	७ ज्ञानं	ज्ञानं

Indira Gandhi National
Centre for the Arts

मुद्रक—सम्मेलन मुद्रणालय, इलाहाबाद
प्रकाशक—भिक्षु जगदीश काश्यप, मन्त्री, पालि प्रकाशन मण्डल
विहार, नालन्दा (पटना)

श्री नालन्दा

देवनागरी-पालि-ग्रन्थमाला

महापरिनिर्वाण के बाद ही आर्य काश्यप, उपालि, आनन्द आदि बुद्ध के अपने प्रमुख शिष्यों ने मगधराज अजातशत्रु के संरक्षण में राजगृह के वैभार पर्वत पर पाँच सौ अर्हत् भिक्षुओं की एक बैठक बुलाई, जिसमें भगवान् की वाणी का संग्रह कर लिया। उसके बाद, समय समय पर आवश्यकतानुसार विज्ञ भिक्षुओं की बैठकें होती रहीं, और उस संग्रह का संशोधन होता रहा। इसी संग्रह को पालि-त्रिपिटक कहते हैं।

हमारा इतना विशाल और महत्त्वपूर्ण साहित्य अब तक सिहल, बर्मी, श्यामी, कम्बो-डियन तथा रोमन श्रक्षरों में तो पूर्णतः प्राप्त था, किन्तु किसी भी भारतीय लिपि में नहीं।

इस अभाव को दूर करने के उद्देश्य से, २५०० वीं बुद्धजयन्ती के अवसर पर, भारतीय सरकार ने नालन्दा-पालि-प्रतिष्ठान को कोष प्रदान कर इसकी सुविधा दी कि वह विनयपिटक के तीन ग्रन्थों – महावग्ग, चुल्लवग्ग और पाचित्तिय – का नागरी में सम्पादन तथा प्रकाशन कर सके। फिर इसी सिलसिले में भारत-सरकार तथा बिहार-सरकार के संयुक्त प्रयास से सम्पूर्ण त्रिपिटक के प्रकाशनार्थ यह योजना बनी जिससे इस ग्रन्थमाला का प्रकाशन हो रहा है।